

ร่างรายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ “การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อชุมชนเข้มแข็งและเป็นสุขอย่างยั่งยืน
(กุมภาพันธ์ 2547 – กรกฎาคม 2548)

โดย

นายสวิง ตันอุด

นายประหยัด จตุพรพิทักษ์กุล

กรกฎาคม 2548

ร่างรายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ “การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อชุมชนเข้มแข็งและเป็นสุขอย่างยั่งยืน
(กุมภาพันธ์ 2547 – กรกฎาคม 2548)

โดย

1. นายสวิง ต้นอุดม หัวหน้าโครงการ
สังกัด วิทยาลัยการจัดการทางสังคม
2. นายประยัด จตุพรพิทักษ์กุล ผู้ประสานงาน
สังกัด สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

สนับสนุนโดย

โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.)
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

คำนำ

“การเรียนรู้” เป็นหนึ่งในโครงการ “การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อชุมชนเข้มแข็งและเป็นสุขอย่างยั่งยืน” เป็นสิ่งที่มีคุณค่ามากที่สุด และโดยนัยยะแห่งการเรียนรู้ ที่มาจากการปฏิบัติจริง โดยใช้ทั้งสมอง มือ และจิตใจที่ใฝ่การเรียนรู้ ได้ทำให้เกิดพลังสร้างสรรค์ขึ้นมากมาย สะท้อนจากผลของการดำเนินงานที่มีความก้าวหน้า และการมุ่งมั่นที่จะขับเคลื่อนงานพื้นที่รูปธรรมต่อไปเพื่อการเสริมสร้างสังคมการเรียนรู้เพื่อนำสู่การเปลี่ยนแปลงชุมชน สังคม ที่เป็นสุข นอกจากนี้การ“คิด”การเรียนรู้ ยังติดตัวผู้เกี่ยวข้องกับโครงการ ซึ่งน่าจะเชื่อได้ว่าจะทำให้เกิดการคิดค้น นวัตกรรมขึ้นอีกมากมายต่อไปในอนาคตด้วย

รายงานฉบับนี้ ได้รายงานผลการดำเนินงานของโครงการ ในช่วงระยะ 18 เดือน (กุมภาพันธ์ 2547 – กรกฎาคม 2548) ของโครงการ ปัญหา – อุปสรรค บทเรียนและข้อเสนอทั้งในระดับโครงการ และโครงการร่วมในระดับพื้นที่ ประกอบด้วย โครงการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำวาง, โครงการพัฒนาและเสริมสร้างกลไกการจัดการความรู้ด้านเกษตรกรรมยั่งยืน สหกรณ์เกษตรยั่งยืนแม่ทา จำกัด, โครงการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อลดการใช้สารเคมีสู่เกษตรกรรมยั่งยืน (บ้านแม่สุริน), โครงการจัดการความรู้ในลุ่มน้ำแม่ต้าเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น, โครงการสืบสานลายไตชุมชนบ้านเปียงหลวง, โครงการส่งเสริมพื้นที่รูปธรรมการสืบสานภูมิปัญญาล้านนา บ้านสะลงงโน และโครงการติดตามและประเมินผล

ในโอกาสนี้ ใคร่ขอขอบคุณโครงการสร้างเสริมการเรียนรู้ชุมชนเป็นสุข ผู้นำชุมชน คณะกรรมการอำนวยการโครงการ ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ปรึกษา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และบุคคลมากมายที่เกี่ยวข้องในโครงการนี้ที่มีส่วนสนับสนุนการดำเนินงาน และการร่วมงานอย่างเป็นกัลยาณมิตรที่ช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้ให้โครงการได้ดำเนินงานได้อย่างก้าวหน้า และเชื่อว่า “การเรียนรู้” จะเป็นมิติสำคัญของการสร้างสรรค์สังคมต่อไป

คณะผู้จัดทำ

โครงการ “การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อชุมชนเข้มแข็งและเป็นสุขอย่างยั่งยืน”

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	
สารบัญ	
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	1
สรุปรายงานความก้าวหน้าและผลงานโครงการ	7
บทที่ 1 ผลการดำเนินงานโครงการ	9
บทที่ 2 ผลการดำเนินงานระดับโครงการ	
2.1 ผลตามวัตถุประสงค์	13
2.2 ผลความก้าวหน้าการดำเนินงานด้านอื่น ๆ	30
บทที่ 3 ผลการดำเนินงานระดับพื้นที่ (ปัญหาอุปสรรค บทเรียน และข้อเสนอแนะ)	35
บทที่ 4 ผลการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุขในพื้นที่ภาคเหนือ	54
บทที่ 5 แนวทางการทำงานในอนาคต	59
บทที่ 6 ข้อเสนอแนะทางการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์พื้นที่รูปธรรมเพื่อชุมชนเป็นสุข	64
บทที่ 7 ข้อคิดเห็นจากการดำเนินโครงการ	65
ภาคผนวก	
(ก) รายนามผู้เกี่ยวข้องกับโครงการ	
- คณะกรรมการอำนวยการ	67
- ผู้ประสานงานโครงการ	68
- สำนักงานอำนวยการ	68

(ข) สรุปการประชุม

1. เวทียุทธศาสตร์ “สถาบันชุมชนการเรียนรู้กับสังคมการเรียนรู้”	69
2. ประชุมหารือ กรอบการประเมินผลและกระบวนการติดตามฯ	132
3. อบรมการเขียนรายงานเพื่อสื่อสารกับสังคม	141
4. เวทีสังเคราะห์บทเรียนการดำเนินงาน	151
5. ประชุมคณะกรรมการอำนวยการโครงการฯ ครั้งที่ 2/2548	176

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

โครงการ “การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อชุมชนเข้มแข็งและเป็นสุขอย่างยั่งยืน ดำเนินงานโดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และวิทยาลัยการจัดการทางสังคม (วจส.) และมีโครงการสร้างเสริมการเรียนรู้ชุมชนเป็นสุข (สรส.) เป็นองค์การร่วมงานหลัก ร่วมด้วยโครงการปฏิบัติการพื้นที่ 6 พื้นที่ คือ โครงการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำวาง, โครงการพัฒนาและเสริมสร้างกลไกการจัดการความรู้ด้านเกษตรกรรมยั่งยืน สหกรณ์เกษตรแม่ทา จำกัด, โครงการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อลดการใช้สารเคมีสู่เกษตรกรรมยั่งยืน (บ้านแม่สุริน), โครงการจัดการความรู้ในลุ่มน้ำแม่ต้าเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น, โครงการสืบสานลายไตชุมชนบ้านเปียงหลวง และ โครงการติดตามประเมินผล

แนวทางการดำเนินงานโครงการ

การดำเนินโครงการเน้นการปฏิบัติการที่เน้นพื้นที่เป็นหลัก (community base) เน้นคนเป็นศูนย์กลาง ในมิติการจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้เกิดการเคลื่อนไหวใน 3 พื้นที่ยุทธศาสตร์ คือ พื้นที่รูปธรรม พื้นที่ทางสังคม และพื้นที่ทางนโยบาย ในกระบวนการเรียนรู้เน้นกรอบการวิเคราะห์ชุมชนในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ กับเน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงเพื่อให้ผลการเรียนรู้สามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน การบริหารงานที่มีการเชื่อมร้อยระหว่างการพัฒนาศักยภาพการติดตามประเมินผลที่เคลื่อนไหว “ล้อ” ไปกับกระบวนการทำงานโครงการ การบริหารจัดการโครงการเน้นความสัมพันธ์แบบภาคีความร่วมมือ ความเป็นกัลยาณมิตร การใช้รูปแบบการอำนวยความสะดวกมากกว่าการจัดการเชิงอำนาจ เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกัน

ผลการดำเนินงานระดับโครงการ

1. การเสริมสร้างศักยภาพให้ผู้นำองค์กรชุมชน นักพัฒนา ทั้งภาครัฐและเอกชน เยาวชนที่มีบทบาทการจัดการความรู้ชุมชนให้มีความสามารถเป็นนักจัดกระบวนการเรียนรู้ชุมชนท้องถิ่น

ผู้นำองค์กรชุมชน นักพัฒนา และเยาวชนที่มีบทบาทในการจัดการความรู้ชุมชนได้รับการพัฒนาความสามารถเป็นนักจัดกระบวนการเรียนรู้ชุมชนท้องถิ่น ในการนิยามของโครงการมี 3 กลุ่มที่เกี่ยวข้อง คือ ทีมผู้นำ หมายถึง แกนนำหลัก เป็นผู้รู้ คุรุภูมิปัญญา ทีมท่า หมายถึง ทีมปฏิบัติการจัดการกระบวนการเรียนรู้ ทีมเรียนรู้ หมายถึง ผู้เรียน ในการปฏิบัติการจริงแต่ละกลุ่มมิได้มีบทบาทตายตัว สามารถปรับเปลี่ยนบทบาทได้ขึ้นกับสถานการณ์ เป็นดังนี้

พื้นที่ กลุ่ม	แม่ทา	แม่ต้า	แม่สุริน	เปี้ยงหลวง	แม่วาง
ทีมนำ	ผู้นำเก่า, ผู้รู้ ครูภูมิปัญญา (20 คน)	ผู้นำชุมชน แม่บ้าน อบต. ผู้รู้ (8 คน)	ผู้นำชุมชน อบต. (5 คน)	พระสงฆ์ ครู ผู้นำ ชุมชน ครูภูมิปัญญา (5 คน)	นักพัฒนา ผู้นำ ชุมชน ผู้รู้ ครูภูมิ ปัญญา อบต. (10 คน)
ทีมทำ	คนรุ่นใหม่ (11 คน)	ผู้นำชุมชน แม่บ้าน อบต. ผู้รู้ (8 คน)	ผู้นำชุมชน อบต. (5 คน)	ครู ภูมิปัญญา ผู้นำ ชุมชน (10 คน)	ผู้นำชุมชน ผู้รู้ ครู ภูมิปัญญา อบต. (11 คน)
ทีมเรียนรู้	เยาวชน (15 คน)	นักสื่อน้อย เยาวชนในโรงเรียน (10 คน)	นักเรียนใน โรงเรียน (15 คน)	นักเรียนในโรงเรียน (15 คน)	เยาวชนรุ่นใหม่ (16 คน)

นักจัดกระบวนการเรียนรู้เหล่านี้ได้รับการพัฒนาศักยภาพให้เป็นผู้ที่ “รู้คิด – รู้ค่า” เข้าใจตนเอง ชุมชน มองเห็นคุณค่าของสังคม วัฒนธรรมชุมชน เข้าใจบริบททุนและสถานการณ์ชุมชน มีเป้าหมาย จุดยืนการพัฒนา ชุมชนของตน มีความภาคภูมิใจในชุมชนท้องถิ่น มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์เชื่อมโยง และจัดการตนเอง ครอบครัวยุ ชุมชน สังคม ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของตนได้ มีความสามารถในการจัดกระบวนการ เรียนรู้ได้ มีทักษะการพูด การสื่อสาร สามารถพัฒนาเครื่องมือ สื่อการเรียนรู้จากคำท้าว ท้ากรรมดั้งเดิม เพื่อนำมาใช้อธิบายทำความเข้าใจ สื่อสารและถ่ายทอดได้ มีความสามารถในการประสานงาน พัฒนาเครือข่ายการ เรียนรู้ และการบูรณาการประเด็นงานในชุมชน และการบูรณาการงานกับเครือข่าย องค์การภายใน ภายนอก ชุมชนเพื่อการขับเคลื่อนพื้นที่ทางสังคม และพื้นที่ทางนโยบาย

2. การหนุนเสริมการพัฒนากลไก และกระบวนการจัดการเรียนรู้ชุมชน และเครือข่ายชุมชน ที่มีประสิทธิภาพ ในการสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งและเป็นสุข

ในการเสริมสร้างกระบวนการจัดการเรียนรู้ชุมชน จำต้องมีกลไกการจัดการซึ่งแต่ละชุมชนมีการ พัฒนากลไกทั้งที่ใช้กลไกที่มีอยู่เดิม เช่น สหกรณ์ของชุมชนแม่ทา คณะกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านต้า การ พัฒนากลไกเชื่อมประสานกลุ่มผู้นำเดิมที่มีศักยภาพเข้าเป็นคณะอนุกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำวาง หรือ ใช้ชื่อ “วิทยาลัยจาวบ้านลุ่มน้ำวาง” หรือการรวมตัวของกลุ่มผู้รู้ ครูภูมิปัญญา ร่วมกับ นักพัฒนา เพื่อจัดให้เป็นกลไกในการเชื่อมประสานกลุ่มคนและสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

การสร้างกระบวนการเรียนรู้ เน้นการเรียนรู้ด้วยตนเองจากการทบทวนบริบทชุมชน การถอดองค์ ความรู้ชุมชน โดยใช้กรอบแนวคิดชุมชนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ เพื่อการเรียนรู้เข้าใจชุมชนของตนเอง “รู้คิด - รู้ค่า” ของชุมชน และตนเอง เกิดความภาคภูมิใจชุมชนท้องถิ่น เกิดความรู้สึกเป็น “ธุระ” กับส่วนรวม เรียนรู้ และพัฒนาเป้าหมายชีวิตและเป้าหมาย จุดยืนการพัฒนาชุมชนไปสู่ความเข้มแข็งและความสุขของชุมชน กับ การพัฒนาแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับวิถีทางเลือกของชุมชนมีการทบทวนการปฏิบัติกับเป้าหมาย

ทางเลือกที่ตนกำหนดอย่างสม่ำเสมอ พร้อมกับการสร้างความเคลื่อนไหวทั้งในระดับชุมชน สังคม ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่นำไปสู่ความสุขของชุมชนและสังคมในวงกว้าง

การพัฒนาเครือข่ายชุมชน ทั้งในระดับพื้นที่ชุมชนกับองค์กร วัด โรงเรียน อบต. เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อการขยายผลการเรียนรู้ การหนุนเสริมศักยภาพในการพัฒนาชุมชน

มีการขยายเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างพื้นที่ ไขว้พื้นที่ทั้งในโครงการเดียวกันและพื้นที่นอกโครงการ มีการประสานเครือข่ายระดับประเทศ ในการจัดการเรียนรู้ให้กับนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยนเรศวร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การประสานและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกับโครงการสร้างเสริมการเรียนรู้ชุมชนเป็นสุข (สรส.)

หนึ่งประสิทธิภาพที่สำคัญของกลไกการจัดการกระบวนการเรียนรู้ชุมชน คือ ความสามารถในการพัฒนาการจำแนกกลุ่มคนในชุมชน การสร้างกระบวนการการพัฒนาเครื่องมือ สื่อ ที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้ บุคลากรในกลไกต้องเป็นผู้ “เอารูระ” กับชุมชน สังคม มีเป้าหมายทิศทางการที่ชัดเจน และสามารถจัดการทุนภายในและทุนภายนอกอย่างมีบูรณาการที่สอดคล้องกับบริบท วิถี วัฒนธรรม และเป้าหมายของตนเอง

3. การเสริมสร้างรูปธรรม “แหล่งเรียนรู้” ในการแก้ไขปัญหาการจัดการทรัพยากร การพัฒนาแบบแผนการผลิต การสืบสารวัฒนธรรมจากฐานประสบการณ์เดิมสู่การจัดการชุมชนให้เป็นสุขได้อย่างเป็นระบบ และบูรณาการสู่คนเป็นองค์กรวม ที่สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ให้ชุมชนอื่นได้จริง

ในแต่ละพื้นที่ต้องมีการจัดความสัมพันธ์เชื่อมโยงองค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้ หรือ สถาบันการเรียนรู้ชุมชน คือ ผู้รู้ – องค์ความรู้ – กลไกการจัดการ – วิธีการ กระบวนการ ให้มีการเคลื่อนไหว “พลวัตร” ที่ตอบสนองกับการเคลื่อนไหวทางสังคมทั้งในแง่การศึกษาวิจัย การพัฒนา และนโยบาย ตามกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนและการค้นหาทางออก ทางเลือก โดยชุมชน ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม “ชุมชนเป็นสุข” และเป็นรูปธรรมที่เป็นแบบอย่างให้ชุมชนอื่นได้สามารถเรียนรู้ได้จริง

“สถาบันเรียนรู้ชุมชน” ยังเป็นการสร้างสถานะทางสังคมขององค์กรภาคประชาชนในการมีที่ยืนในสังคมอย่างเสมอภาคและเท่าเทียม ในระดับพื้นที่ แม่ว้าง : มีรูปธรรมสถาบันการเรียนรู้ชุมชน คือ วิทยาลัยจาวบ้านลุ่มน้ำว้าง แม่ทา : สถาบันพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนและทรัพยากรธรรมชาติ แม่ต้า : “เอื้อนผญา” เป็นต้น

4. การยกระดับกระบวนการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้และเผยแพร่ความรู้ชุมชนสู่สังคมทั้งสื่อพื้นบ้านและสื่อที่เหมาะสมกับการรับรู้แผนใหม่ โดยใช้ตัวบุคคล ชุมชนเป็นฐานในการสื่อสารที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายภาคประชาสังคม

การปรับกระบวนการทัศน์การสื่อสารกับสังคม ที่สร้างสมดุลระหว่างความงามกับงาน หรือ สมดุลระหว่างภาระกับงานศิลปะ ให้งานเขียนเป็นตัวสื่อสารรูปธรรมการดำเนินงานพื้นที่รูปธรรมสู่สังคมวงกว้าง สร้างการเรียนรู้ให้สังคมโดยการใช้รูปธรรมเล็กๆ เพื่อการอธิบายสังคมวงกว้างมีนอกจากการผลิตงานเขียนยังมีดำเนินงานในรูปแบบการจัดการมหรหรรพ์แหล่งเรียนรู้ที่บ้านทุ่งหลวง การศึกษาดูงาน เป็นต้น

5. การสังเคราะห์องค์ความรู้

มีการจัดการสังเคราะห์องค์ความรู้ และพัฒนาเป็นหนังสือ 2 เล่ม คือ กระบวนการประเมินชุมชนแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนกับภาวการณ์เปลี่ยนแปลงภายใต้สถานการณ์โลกาภิวัตน์

แนวทางการดำเนินงานในอนาคต

ในระดับพื้นที่เป็นการเสริมความเข้มแข็งของสถาบันชุมชน เสริมสร้างการเคลื่อนไหวและเชื่อมโยงยุทธศาสตร์พื้นที่รูปธรรม พื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางนโยบายให้มีความชัดเจน และการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือทั้งในระดับชุมชน ตำบล ภาค ประเทศ ในส่วนกระบวนการ องค์กรพัฒนาเอกชน จะได้นำบทเรียนไปใช้เพื่อการขยายผล การสร้างสังคมการเรียนรู้ ในการเสริมสร้างแนวคิดและกระบวนการระหว่าง การ เครือข่าย องค์กรพัฒนาเอกชนในการผลักดันยุทธศาสตร์พื้นที่รูปธรรมร่วมกับองค์กรภาคีความร่วมมืออื่นๆ ในภาคและนอกภาค ทั้งองค์กรรัฐ องค์กรพัฒนา และเอกชน

บทเรียนสำคัญ

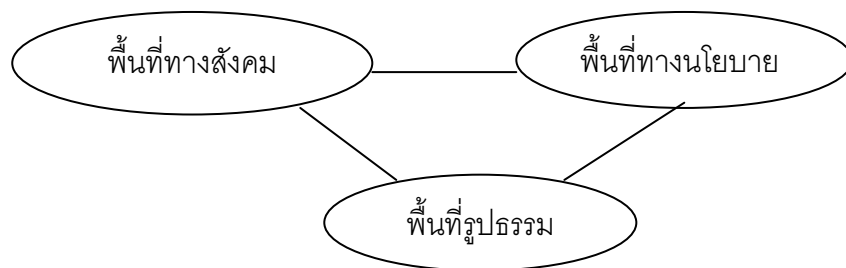
1. การดำเนินโครงการเน้นกระบวนการเรียนรู้ทั้งระบบ ทั้ง สรส.กลาง → โครงการ → พื้นที่รูปธรรม →ชุมชน ทำให้การดำเนินงานอยู่ในบรรยากาศของการเรียนรู้ และพบภาพสะท้อนสำคัญของการสร้างการใฝ่การเรียนรู้ที่เกิดขึ้น การเรียนรู้ทำให้เกิด ความอยากรู้ ต่อเนื่อง เป็นความสุขอย่างหนึ่ง จากคำสะท้อนของผู้นำชุมชนที่พูดถึง “เมื่อเรียนรู้แล้ว อยากเรียนรู้ต่อไปอีก ทำให้ “ติด” เรื่องที่จะอยากเรียนรู้ต่อไปข้างหน้า”
2. โครงการพื้นที่รูปธรรมในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทุนเดิม-ประสบการณ์ ต่างบริบท ต่างประเด็นหลัก แต่ก็มาร่วมเรียนรู้ในมิติร่วมคือ “การพัฒนาการจัดการเรียนรู้” ซึ่งก่อให้เกิดมุมมองแตกต่างหลากหลาย และมีการปรับพัฒนาให้สอดคล้องกับชีวิตจริงของแต่ละชุมชนโดยเน้นพื้นที่ชุมชนเป็นหลัก (Community Base) ประกอบกับมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน ในการขับเคลื่อนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับ ชุมชน – สังคม โดยการเสริมสร้างการเชื่อมโยงกระบวนการขับเคลื่อนใน 3 ยุทธศาสตร์ไปพร้อมกันคือ พื้นที่รูปธรรม พื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางนโยบาย
3. การบูรณาการประเด็นในพื้นที่ พบว่า แม้ว่าแต่ละพื้นที่จะเริ่มจากประเด็นที่แตกต่าง แต่ก็ได้มีการปรับกระบวนการทัศน์ในการพัฒนาชุมชน ว่าทำงานเฉพาะประเด็นเดียวไม่สามารถนำชุมชนไปสู่สุขได้จริง ต้องเชื่อมร้อยประเด็นอื่นๆ ของชุมชนเข้าด้วยกันตามสภาพวิถีชีวิตชุมชนที่แท้จริง แล้วขับเคลื่อนไปด้วยกัน จึงจะสร้างชุมชนให้เป็นจริงได้อย่างแท้จริง เป็น “หัวใจ” เป็น “ตัวจุดประกาย” เป็น “ประตูสู่องค์กรของชุมชน” ที่จะเข้าไปเชื่อมโยงกระบวนการของชุมชนอย่างเป็นองค์รวม
4. การพัฒนากระบวนการบริหารจัดการโครงการ ที่เชื่อมต่อการพัฒนาพื้นที่รูปธรรม ต้องมีลักษณะเป็นหน่วย **อำนวยการจัดการเรียนรู้** เชื่อมร้อยระบบการจัดการ การพัฒนาบุคลากร การสื่อสารกับสังคม ระบบการติดตามประเมินผล ฯลฯ ให้ทำงานร่วมกับอย่างสอดคล้องประสานกันอย่างเป็นกระบวนการและต่อเนื่อง
5. ในคณะกรรมการอำนวยการ พบว่า ยังมีส่วนร่วมกับโครงการตามความสนใจ มากกว่าการเห็นความสำคัญ หรือมีประโยชน์ร่วม ซึ่งจากกระบวนการทำงานของโครงการยังไม่สามารถพัฒนากระบวนการทำงานที่

ตอบสนองกับภาคีความร่วมมือที่หลากหลายได้ ซึ่งควรมีการพัฒนาแนวความคิดและแนวปฏิบัติการที่สอดคล้องกับองค์กรต่างๆ ที่มาร่วมมือ กับควรได้มีกระบวนการกลั่นกรองและคัดสรรองค์กรภาคี

6. การบริหารงานโครงการที่ **“ไม่ติดยึดกับความเป็นโครงการ”** แต่มีกระบวนการร่วมและเป้าหมายร่วมที่พร้อมยืดหยุ่นไปกับบริบท วิถีชีวิตจริงของชุมชน ให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดรูปแบบ วิธีการ เป็นส่วนช่วยให้มีการเรียนรู้อย่างเป็นอิสระ มีชีวิตชีวา และนำไปสู่ความยั่งยืน
7. การดำเนินงานในโครงการเน้นการทำงานพัฒนาในรูปแบบ**“ภาคีความร่วมมือ”** ซึ่งช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีความเคารพในฐานความรู้ของแต่ละฝ่ายและพร้อมที่จะยกระดับความรู้โดยการเรียนรู้แลกเปลี่ยนระหว่างกัน พัฒนาการมีส่วนร่วมและความร่วมมือให้มีการเรียนรู้ร่วมและเกิดประโยชน์ต่อการสร้างการเรียนรู้ให้สังคมต่อไป

ข้อเสนอแนวทางการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์พื้นที่รูปธรรมเพื่อชุมชนเป็นสุข

การขับเคลื่อนงานของสังคมเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความสุข จำเป็นต้องมีการเคลื่อนงานใน 3 ยุทธศาสตร์ไปพร้อมกันทั้งยุทธศาสตร์พื้นที่ พื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางนโยบายกับควมมี

1. ควรให้มีการเชื่อมโยงยุทธศาสตร์พื้นที่รูปธรรม ยุทธศาสตร์พื้นที่ทางสังคม ยุทธศาสตร์พื้นที่ทางนโยบาย เพื่อผลักดันไปสู่การเปลี่ยนแปลง แต่ละส่วนทำงานได้อย่างมีพลัง
2. การปรับมุมมอง แนวคิดด้านการพัฒนาของนักพัฒนา ที่เป็นพื้นฐานนำไปสู่กระบวนการคิดวิเคราะห์ และกำหนดแผนแม่บทในการทำงาน
3. กำหนด/ค้นหาพื้นที่ยุทธศาสตร์เรียนรู้ร่วม ภายใต้ “สถาบันการเรียนรู้ชุมชน” เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนทำงานชาวบ้าน
4. จำเป็นต้องมีการสรุปทบทวนในเรื่องของแนวคิด กระบวนการปฏิบัติการในพื้นที่ กลไกที่สร้างการเรียนรู้ รูปแบบการสร้างการเรียนรู้ และการบริหารจัดการ “บูรณาการ” ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อประมวลเป็นข้อเสนอ สร้างการเรียนรู้ และผลักดันงานต่อไป
5. สร้างกระบวนการเรียนรู้ระหว่างเครือข่าย/พื้นที่/ประเด็น เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้
6. การมองปัญหาและแนวทางสังคมทางเลือกร่วมกันเป็นภาพรวมภาพใหญ่โดยแบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่
  - เครือข่ายคนทำงานพัฒนา(อพข.) (ปฐมนิเทศนักพัฒนารุ่นใหม่ประจำปี)
  - เครือข่ายผู้นำ
  - เครือข่ายคนทำงานพัฒนาและผู้นำ
7. การจัดกลไกการจัดการการเรียนรู้ร่วมกัน
  - ระดับเครือข่าย : มีคนหรือองค์กรที่จะรับผิดชอบโดยตรงในการจัดกระบวนการเรียนรู้

- ระดับภาค/จังหวัด : มีคณะทำงานในระดับภาค/จังหวัดร่วมกัน เชื่อมโยง/หนุนเสริมการเรียนรู้
- 8. กองทุนเพื่อสนับสนุนการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชน
- พัฒนาการจัดการกองทุนนักพัฒนาภาคเหนือที่มีอยู่แล้ว สามารถให้สวัสดิการและหนุนช่วยคนทำงานได้จริง

Executive Summary

The “Learning Process Provision for Sustainable Strong and Happy Communities Project” has been launched by budgeting support from the Thai Health Promotion Foundation, The Thailand Research Fund and Social Management College. The project’s main co-organization is the Learning and Empowerment for Healthy Communities project (ZLEHCP) and together with the projects operation in 6 areas namely the development of learning management process project : The basin of the river Wang, the development and creation the knowledge management mechanism in sustainable agriculture project, Maetha co-operatives Ltd., the learning process arrangement for chemicals using decrease project (Ban Mae Surin), the knowledge management at the basin of the river Mae Tam for local development project, the Tai design successive Ban Pieng-luang community project, and evaluation project.

Working Process

Project procedure stressed mainly on community base and people-centred in learning process provision dimension for dynamics in 3 strategic areas. These are concrete social and policy areas. In learning process based on frame of community analysis amidst globalizational current and learning by doing for being able to apply practically in daily life, management that tie evaluation competency development that move the “wheel” with project working process, project management that rely on associate and cooperative relations, being good friends, and employing management pattern fore than powerful management, to create participation and support learning atmosphere together.

Working Results

1. Competencies creation of organizational leaders, development workers, and youths playing roles in community knowledge management comprise leading team 48 persons, acting team 48 persons and learning team 51 persons. All mentioned have been developed competencies of “**ຮູ້ຕົນ ຮູ້ຄົນ**” self-understanding, community, realizing social worth, community culture, understanding capital context and community situation, target setting, standing point of their own community development, pride in localities, ability in connected thinking, and self-management, families, communities, society, in accordance with their way of life, ability in learning process arrangement, conversation skills, communication, ability in developing tools communicating learning from text books, original dialogue, for applying in explanation for clear understanding,

communication and relay, ability in coordination, learning network development and work issues integration in communities and integrating works with net working, internal and external organizations to drive social and policy areas being dynamics.

2. Support the development of mechanism, learning management process and effective community network in creation strong and healthy communities.

Learning process creation focused on self-teaching and learning from reviews community context adaptation of communities' body of knowledge, by using community conceptual framework amidst globalizational current for learning and understanding their communities, “ผู้ถึง ผู้ค่า” of community development standing point leading to strong and healthy communities, including operational trend development in accordance with communities' alternative ways. There also are review the practices with designated alternative to gets regularly, and making drive for movement or dynamics both at community and society levels simultaneously, to make social change that bring happiness to community and society in breadth.

3. Creation of concrete “learning sources”. In each area, connected relations has to be arranged to combine elements of learning source or community learning institution. These are the well - informed – body of knowledge – management mechanism – dynamics process that respond to social movement. Besides, “community learning institution” is also create social status of public organization to have standing place in society as equals and fairness. At the area of Mae Wang, its concrete community learning institution is the villagers college, basin of the river Wang, Mae Tha : institute of sustainable agriculture and natural resources development, Mae Tam : “เรือนพญา” for instance.

4. Up grading the communication process for learning and disseminating community knowledge to society is the paradigm to adjust communication to society to make balance between beauty and work or between business and art work, makes writing be concrete communication to proceed concrete area to broadened society, forms learning to society by employing a little concrete for wided society explanation. Beside producing writing, there still be work performing in pattern of arranging the learning source celebration at Ban Thung-lunang and study tour for example.

5. Knowledge synthesis

There had been synthesized the body of knowledge and developed them to be 2 books namely community participatory evaluation process, and changes under globalizational situation

Working Trends in Future

It would be the matters of strengthening strong community institutions, making movement and bidding concrete, social and policy areas strategies in term of clearness, as well as cooperative network development all at community, district, regional and national levels. In part of process, non-government organizations would utilize the lessons for result expansion, creating learning society to support concept and process between NGOs network in pushingness the concrete area strategy together with other associate organizations in and outside region all government, non-government and private organizations.

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

โครงการ “การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อชุมชนเข้มแข็งและเป็นสุขอย่างยั่งยืน ดำเนินงานโดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และวิทยาลัยการจัดการทางสังคม (วจส.) และมีโครงการสร้างเสริมการเรียนรู้ชุมชนเป็นสุข (สรส.) เป็นองค์กรร่วมงานหลัก ร่วมด้วยโครงการปฏิบัติการพื้นที่ 6 พื้นที่ คือ โครงการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำวาง, โครงการพัฒนาและเสริมสร้างกลไกการจัดการความรู้ด้านเกษตรกรรมยั่งยืน สหกรณ์เกษตรแม่ทา จำกัด, โครงการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อลดการใช้สารเคมีสู่เกษตรกรรมยั่งยืน (บ้านแม่สุริน), โครงการจัดการความรู้ในลุ่มน้ำแม่คำเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น, โครงการสืบสานลายไตชุมชนบ้านเปียงหลวง และ โครงการติดตามประเมินผล

แนวทางการดำเนินงานโครงการ

การดำเนินโครงการเน้นการปฏิบัติการที่เน้นพื้นที่เป็นหลัก (community base) เน้นคนเป็นศูนย์กลาง ในมิติการจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้เกิดการเคลื่อนไหวใน 3 พื้นที่ยุทธศาสตร์ คือ พื้นที่รูปธรรม พื้นที่ทางสังคม และพื้นที่ทางนโยบาย ในกระบวนการเรียนรู้เน้นกรอบการวิเคราะห์ชุมชนในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ กับเน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงเพื่อให้ผลการเรียนรู้สามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน การบริหารงานที่มีการเชื่อมโยงระหว่างการพัฒนาศักยภาพการติดตามประเมินผลที่เคลื่อนไหว “ลื้อ” ไปกับกระบวนการทำงานโครงการ การบริหารจัดการโครงการเน้นความสัมพันธ์แบบภาคีความร่วมมือ ความเป็นกัลยาณมิตร การใช้รูปแบบการอำนวยความสะดวกมากกว่าการจัดการเชิงอำนาจ เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกัน

ผลการดำเนินงานระดับโครงการ

1. การเสริมสร้างศักยภาพให้ผู้นำองค์กรชุมชน นักพัฒนา ทั้งภาครัฐและเอกชน เยาวชนที่มีบทบาทการจัดการความรู้ชุมชนให้มีความสามารถเป็นนักจัดกระบวนการเรียนรู้ชุมชนท้องถิ่น

ผู้นำองค์กรชุมชน นักพัฒนา และเยาวชนที่มีบทบาทในการจัดการความรู้ชุมชนได้รับการพัฒนาความสามารถเป็นนักจัดกระบวนการเรียนรู้ชุมชนท้องถิ่น ในการนิยามของโครงการมี 3 กลุ่มที่เกี่ยวข้อง คือ ทีมนำ หมายถึง แกนนำหลัก เป็นผู้รู้ คุรุภูมิปัญญา ทีมทำ หมายถึง ทีมปฏิบัติการจัดกระบวนการเรียนรู้ ทีมเรียนรู้ หมายถึง ผู้เรียน ในการปฏิบัติการจริงแต่ละกลุ่มมิได้มีบทบาทตายตัว สามารถปรับเปลี่ยนบทบาทได้ขึ้นกับสถานการณ์ เป็นดังนี้

พื้นที่ กลุ่ม	แม่ทา	แม่คำ	แม่สุริน	เปียงหลวง	แม่วาง
ทีมนำ	ผู้นำเก่า, ผู้รู้ ครูภูมิปัญญา (20 คน)	ผู้นำชุมชน แม่บ้าน อบต. ผู้รู้ (8 คน)	ผู้นำชุมชน อบต. (5 คน)	พระสงฆ์ ครู ผู้นำ ชุมชน ครูภูมิปัญญา (5 คน)	นักพัฒนา ผู้นำ ชุมชน ผู้รู้ ครูภูมิ ปัญญา อบต. (10 คน)
ทีมทำ	คนรุ่นใหม่ (11 คน)	ผู้นำชุมชน แม่บ้าน อบต. ผู้รู้ (8 คน)	ผู้นำชุมชน อบต. (5 คน)	ครู ภูมิปัญญา ผู้นำ ชุมชน (10 คน)	ผู้นำชุมชน ผู้รู้ ครู ภูมิปัญญา อบต. (11 คน)
ทีมเรียนรู้	เยาวชน (15 คน)	นักสื่อน้อย เยาวชนใน โรงเรียน (10 คน)	นักเรียนใน โรงเรียน (15 คน)	นักเรียนในโรงเรียน (15 คน)	เยาวชนรุ่นใหม่ (16 คน)

นักจัดกระบวนการเรียนรู้เหล่านี้ได้รับการพัฒนาศักยภาพให้เป็นผู้ที่ “รู้คิด – รู้ค่า” เข้าใจตนเอง ชุมชน มองเห็นคุณค่าของสังคม วัฒนธรรมชุมชน เข้าใจบริบททุนและสถานการณ์ชุมชน มีเป้าหมาย จุดยืนการพัฒนา ชุมชนของตน มีความภาคภูมิใจในชุมชนท้องถิ่น มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์เชื่อมโยง และจัดการตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของตนได้ มีความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้ มีทักษะการพูด การสื่อสาร สามารถพัฒนาเครื่องมือ สื่อการเรียนรู้จากคำท้าวาทกรรมดั้งเดิม เพื่อนำมาใช้อธิบายทำความเข้าใจ สื่อสารและถ่ายทอดได้ มีความสามารถในการประสานงาน พัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ และการบูรณาการประเด็นงานในชุมชน และการบูรณาการงานกับเครือข่าย องค์กรภายใน ภายนอกชุมชน เพื่อการขับเคลื่อนพื้นที่ทางสังคม และพื้นที่ทางนโยบาย

2. การหนุนเสริมการพัฒนากลไก และกระบวนการจัดการเรียนรู้ชุมชน และเครือข่ายชุมชนที่มีประสิทธิภาพ ในการสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งและเป็นสุข

ในการเสริมสร้างกระบวนการจัดการเรียนรู้ชุมชน จำต้องมีกลไกการจัดการซึ่งแต่ละชุมชนมีการพัฒนากลไกทั้งที่ใช้กลไกที่มีอยู่เดิม เช่น สหกรณ์ของชุมชนแม่ทา คณะกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านต้า การพัฒนาเชื่อมโยงประสานกลุ่มผู้นำเดิมที่มีศักยภาพเข้าเป็นคณะอนุกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำวาง หรือ ใช้ชื่อ “วิทยาลัยชาวบ้านลุ่มน้ำวาง” หรือการรวมตัวของกลุ่มผู้รู้ ครูภูมิปัญญาร่วมกับนักพัฒนา เพื่อจัดให้เป็นกลไกในการเชื่อมประสานกลุ่มคนและสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

การสร้างกระบวนการเรียนรู้ เน้นการเรียนรู้ด้วยตนเองจากการทบทวนบริบทชุมชน การถอดองค์ความรู้ชุมชน โดยใช้กรอบแนวคิดชุมชนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ เพื่อการเรียนรู้เข้าใจชุมชนของตนเอง “รู้คิด – รู้ค่า” ของชุมชน และตนเอง เกิดความภาคภูมิใจชุมชนท้องถิ่น เกิดความรู้สึกเป็น “ธุระ” กับส่วนรวม เรียนรู้และพัฒนาเป้าหมายชีวิตและเป้าหมาย จุดยืนการพัฒนาชุมชนไปสู่ความเข้มแข็งและความสุขของชุมชน กับการ

พัฒนาแนวปฏิบัติการที่สอดคล้องกับวิถีทางเลือกของชุมชนมีการทบทวนการปฏิบัติการกับเป้าหมายทางเลือกที่
ตนกำหนดอย่างสม่ำเสมอ พร้อมกับการสร้างความเคลื่อนไหวทั้งในระดับชุมชน สังคม ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
ทางสังคมที่นำไปสู่ความสุขของชุมชนและสังคมในวงกว้าง

การพัฒนาเครือข่ายชุมชน ทั้งในระดับพื้นที่ชุมชนกับองค์กร วัด โรงเรียน อบต. เพื่อการจัด
กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อการขยายผลการเรียนรู้ การหนุนเสริมศักยภาพในการพัฒนาชุมชน

มีการขยายเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างพื้นที่ ไขว้พื้นที่ทั้งในโครงการเดียวกันและพื้นที่นอก
โครงการ มีการประสานเครือข่ายระดับประเทศ ในการจัดการเรียนรู้ให้กับนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยนเรศวร
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การประสานและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกับโครงการสร้างเสริมการเรียนรู้ชุมชน
เป็นสุข (สรส.)

หนึ่งประสิทธิภาพที่สำคัญของกลไกการจัดกระบวนการเรียนรู้ชุมชน คือ ความสามารถในการ
พัฒนาการจำแนกกลุ่มคนในชุมชน การสร้างกระบวนการพัฒนาเครื่องมือ สื่อ ที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้
บุคลากรในกลไกต้องเป็นผู้ “เอาธุระ” กับชุมชน สังคม มีเป้าหมายทิศทางที่ชัดเจน และสามารถจัดการทุนภายใน
และทุนภายนอกอย่างมีบูรณาการที่สอดคล้องกับบริบท วิถี วัฒนธรรม และเป้าหมายของตนเอง

3. การเสริมสร้างรูปธรรม “แหล่งเรียนรู้” ในการแก้ไขปัญหาการจัดการทรัพยากร การพัฒนาแบบ
แผนการผลิต การสืบสารวัฒนธรรมจากฐานประสบการณ์เดิมสู่การจัดการชุมชนให้เป็นสุขได้อย่างเป็นระบบ
และบูรณาการสู่คนเป็นองค์กรร่วม ที่สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ให้ชุมชนอื่นได้จริง

ในแต่ละพื้นที่ต้องมีการจัดความสัมพันธ์เชื่อมโยงองค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้ หรือ สถาบันการ
เรียนรู้ชุมชน คือ ผู้รู้ – องค์ความรู้ – กลไกการจัดการ – วิธีการ กระบวนการ ให้มีการเคลื่อนไหว “พลวัตร” ที่
ตอบสนองกับการเคลื่อนไหวทางสังคมทั้งในแง่การศึกษาวิจัย การพัฒนา และนโยบาย ตามกระบวนการจัดการ
ความรู้โดยชุมชนและการค้นหาทางออก ทางเลือก โดยชุมชน ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม “ชุมชนเป็น
สุข” และเป็นรูปธรรมที่เป็นแบบอย่างให้ชุมชนอื่นได้สามารถเรียนรู้ได้จริง

“สถาบันเรียนรู้ชุมชน” ยังเป็นการสร้างสถานะทางสังคมขององค์กรภาคประชาชนในการมีที่ยืน
ในสังคมอย่างเสมอภาคและเท่าเทียม ในระดับพื้นที่ แม่วาง : มีรูปธรรมสถาบันการเรียนรู้ชุมชน คือ วิทยาลัยจาว
บ้านลุ่มน้ำวาง แม่ทา : สถาบันพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนและทรัพยากรธรรมชาติ แม่ต้า : “เอื้อนผญา” เป็นต้น

4. การยกระดับกระบวนการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้และเผยแพร่ความรู้ชุมชนสู่สังคมทั้งสื่อพื้นบ้านและ
สื่อที่เหมาะสมกับการรับรู้แผนใหม่ โดยใช้ตัวบุคคล ชุมชนเป็นฐานในการสื่อสารที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายภาค
ประชาสังคม

การปรับกระบวนการทัศน์การสื่อสารกับสังคม ที่สร้างสมดุลระหว่างความงามกับงาน หรือ
สมดุลระหว่างภาระกับงานศิลปะ ให้งานเขียนเป็นตัวสื่อสารรูปธรรมการดำเนินงานพื้นที่รูปธรรมสู่สังคมวงกว้าง
สร้างการเรียนรู้ให้สังคมโดยการใช้รูปธรรมเล็กๆ เพื่อการอธิบายสังคมวงกว้างมีนอกจากการผลิตงานเขียนยังมี
ดำเนินงานในรูปแบบการจัดการมหกรรมแหล่งเรียนรู้ที่บ้านทุ่งหลวง การศึกษาดูงาน เป็นต้น

5. การสังเคราะห์องค์ความรู้

มีการจัดการสังเคราะห์องค์ความรู้ และพัฒนาเป็นหนังสือ 2 เล่ม คือ กระบวนการประเมินชุมชนแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนกับภาวการณ์เปลี่ยนแปลงภายใต้สถานการณ์โลกาภิวัตน์

แนวทางการดำเนินงานในอนาคต

ในระดับพื้นที่เป็นการเสริมความเข้มแข็งของสถาบันชุมชน เสริมสร้างการเคลื่อนไหวและเชื่อมโยงยุทธศาสตร์พื้นที่รูปธรรม พื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางนโยบายให้มีความชัดเจน และการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือทั้งในระดับชุมชน ตำบล ภาค ประเทศ ในส่วนกระบวนการ องค์การพัฒนาเอกชน จะได้นำบทเรียนไปใช้เพื่อการขยายผล การสร้างสังคมการเรียนรู้ ในการเสริมสร้างแนวคิดและกระบวนการระหว่าง การเครือข่าย องค์การพัฒนาเอกชนในการผลักดันยุทธศาสตร์พื้นที่รูปธรรมร่วมกับองค์กรภาคีความร่วมมืออื่นๆ ในภาคและนอกภาค ทั้งองค์กรรัฐ องค์กรพัฒนา และเอกชน

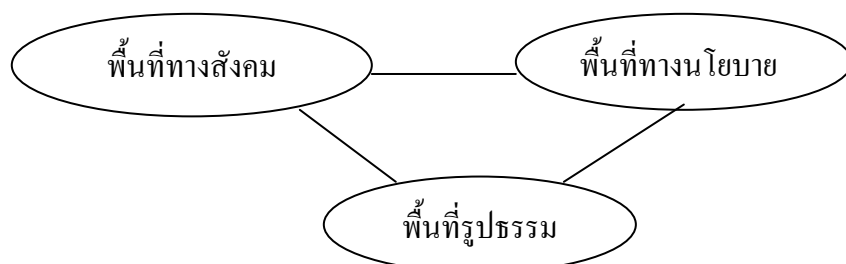
บทเรียนสำคัญ

1. การดำเนินโครงการเน้นกระบวนการเรียนรู้ทั้งระบบ ทั้ง สร.ส.กลาง → โครงการ → พื้นที่รูปธรรม → ชุมชน ทำให้การดำเนินงานอยู่ในบรรยากาศของการเรียนรู้ และพบภาพสะท้อนสำคัญของการสร้างการใฝ่การเรียนรู้ที่เกิดขึ้น การเรียนรู้ทำให้เกิด ความอยากรู้ ต่อเนื่อง เป็นความสุขอย่างหนึ่ง จากคำสะท้อนของผู้นำชุมชนที่พูดถึง “เมื่อเรียนรู้แล้ว อยากเรียนรู้ต่อไปอีก ทำให้ “ติด” เรื่องที่จะอยากรู้ต่อไปข้างหน้า”
2. โครงการพื้นที่รูปธรรมในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทุนเดิม-ประสบการณ์ ต่างบริบท ต่างประเด็นหลัก แต่ก็มาร่วมเรียนรู้ในมิติร่วมคือ “การพัฒนาการจัดการเรียนรู้” ซึ่งก่อให้เกิดมุมมองแตกต่างหลากหลาย และมีการปรับพัฒนาให้สอดคล้องกับชีวิตจริงของแต่ละชุมชน โดยเน้นพื้นที่ชุมชนเป็นหลัก (Community Base) ประกอบกับมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน ในการขับเคลื่อนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทุกระดับ ชุมชน – สังคม โดยการเสริมสร้างการเชื่อมโยงกระบวนการขับเคลื่อนใน 3 ยุทธศาสตร์ไปพร้อมกันคือ พื้นที่รูปธรรม พื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางนโยบาย
3. การบูรณาการประเด็นในพื้นที่ พบว่า แม้ว่าแต่ละพื้นที่จะเริ่มจากประเด็นที่แตกต่าง แต่ก็ได้มีการปรับกระบวนการทัศน์ในการพัฒนาชุมชน ว่าทำงานเฉพาะประเด็นเดียวไม่สามารถนำชุมชนไปสู่สุขได้จริง ต้องเชื่อมโยงประเด็นอื่นๆ ของชุมชนเข้าด้วยกันตามสภาพวิถีชีวิตชุมชนที่แท้จริง แล้วขับเคลื่อนไปด้วยกัน จึงจะสร้างชุมชนให้เป็นจริงได้อย่างแท้จริง เป็น “หัวใจ” เป็น “ตัวจุดประกาย” เป็น “ประตูสู่องค์กรของชุมชน” ที่จะเข้าไปเชื่อมโยงกระบวนการของชุมชนอย่างเป็นองค์รวม
4. การพัฒนากระบวนการบริหารจัดการโครงการ ที่เอื้อต่อการพัฒนาพื้นที่รูปธรรม ต้องมีลักษณะเป็นหน่วยอำนวยการจัดการเรียนรู้ เชื่อมร้อยระบบการจัดการ การพัฒนาบุคลากร การสื่อสารกับสังคม ระบบการติดตามประเมินผล ฯลฯ ให้ทำงานร่วมกันอย่างสอดคล้องประสานกันอย่างเป็นกระบวนการและต่อเนื่อง

5. ในคณะกรรมการอำนวยการ พบว่า ยังมีส่วนร่วมกับโครงการตามความสนใจ มากกว่าการเห็นความสำคัญหรือมีประโยชน์ร่วม ซึ่งจากกระบวนการทำงานของโครงการยังไม่สามารถพัฒนากระบวนการทำงานที่ตอบสนองกับภาคีความร่วมมือที่หลากหลายได้ ซึ่งควรมีการพัฒนาแนวความคิดและแนวปฏิบัติการที่สอดคล้องกับองค์กรต่างๆ ที่มาร่วมมือ กับควรได้มีกระบวนการกลั่นกรองและคัดสรรองค์กรภาคี
6. การบริหารงานโครงการที่ “ไม่ติดขัดกับความเป็นโครงการ” แต่มีกระบวนการร่วมและเป้าหมายร่วมที่พร้อมยึดหยุ่นไปกับบริบท วิถีชีวิตจริงของชุมชน ให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดรูปแบบ วิธีการ เป็นส่วนช่วยให้มีการเรียนรู้อย่างเป็นอิสระ มีชีวิตชีวา และนำไปสู่ความยั่งยืน
7. การดำเนินงานในโครงการเน้นการทำงานพัฒนาในรูปแบบ“ภาคีความร่วมมือ” ซึ่งช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีความเคารพในฐานความรู้ของแต่ละฝ่ายและพร้อมที่จะยกระดับความรู้โดยการเรียนรู้แลกเปลี่ยนระหว่างกัน พัฒนาการมีส่วนร่วมและความร่วมมือให้มีการเรียนรู้ร่วมและเกิดประโยชน์ต่อการสร้างการเรียนรู้ให้สังคมต่อไป

ข้อเสนอแนะทางการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์พื้นที่รูปธรรมเพื่อชุมชนเป็นสุข

การขับเคลื่อนงานของสังคมเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความสุข จำเป็นต้องมีการเคลื่อนงานใน 3 ยุทธศาสตร์ไปพร้อมกันทั้งยุทธศาสตร์พื้นที่ พื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางนโยบายกับควมมี

1. ควรให้มีการเชื่อมโยงยุทธศาสตร์พื้นที่รูปธรรม ยุทธศาสตร์พื้นที่ทางสังคม ยุทธศาสตร์พื้นที่ทางนโยบาย เพื่อผลักดันไปสู่การเปลี่ยนแปลง แต่ละส่วนทำงานได้อย่างมีพลัง
2. การปรับมุมมอง แนวคิดด้านการพัฒนาของนักพัฒนา ที่เป็นพื้นฐานนำไปสู่กระบวนการคิดวิเคราะห์ และกำหนดแผนแม่บทในการทำงาน
3. กำหนด/ค้นหาพื้นที่ยุทธศาสตร์เรียนรู้ร่วม ภายใต้ “สถาบันการเรียนรู้ชุมชน” เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนทำงานชาวบ้าน
4. จำเป็นต้องมีการสรุปบทเรียนในเรื่องของแนวคิด กระบวนการปฏิบัติการในพื้นที่ กลไกที่สร้างการเรียนรู้ รูปแบบการสร้างการเรียนรู้ และการบริหารจัดการ “บูรณาการ” ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อประมวลเป็นข้อเสนอ สร้างการเรียนรู้ และผลักดันงานต่อไป
5. สร้างกระบวนการเรียนรู้ระหว่างเครือข่าย/พื้นที่/ประเด็น เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้
6. การมองปัญหาและแนวทางสังคมทางเลือกร่วมกันเป็นภาพรวมภาพใหญ่โดยแบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่

- เครือข่ายคนทำงานพัฒนา(อพช.) (ปฐมนิเทศนักพัฒนารุ่นใหม่ประจำปี)
  - เครือข่ายผู้นำ
  - เครือข่ายคนทำงานพัฒนาและผู้นำ
7. การจัดกลไกการจัดการการเรียนรู้ร่วมกัน
- ระดับเครือข่าย : มีคนหรือองค์กรที่จะรับผิดชอบโดยตรงในการจัดกระบวนการเรียนรู้
  - ระดับภาค/จังหวัด : มีคณะทำงานในระดับภาค/จังหวัดร่วมกัน เชื่อมโยง/หนุนเสริมการเรียนรู้
8. กองทุนเพื่อสนับสนุนการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชน
- พัฒนาการจัดการกองทุนนักพัฒนาภาคเหนือที่มีอยู่แล้ว สามารถให้สวัสดิการและหนุนช่วยคนทำงานได้จริง

สัญญาเลขที่ RDG 4740008

โครงการ “การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อชุมชนเข้มแข็งและเป็นสุขอย่างยั่งยืน”

สรุปรายงานความก้าวหน้าและผลงานโครงการ

รายงานระยะ 18 เดือน (1 กุมภาพันธ์ 2547 – 31 กรกฎาคม 2548)

ชื่อผู้รับทุน นายสวิง ตันอุด
นายประหยัด จตุพรพิทักษ์กุล

หน่วยงาน สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

วัตถุประสงค์ร่วม

องค์กรชุมชนท้องถิ่นมีความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนรู้ประสานความร่วมมือกับสถาบันต่างๆ ในท้องถิ่นและองค์กรทางสังคมเพื่อสร้างการเรียนรู้ สร้างชุมชนเข้มแข็งเป็นสุขและพึ่งตนเองได้บนพื้นฐานของการจัดการด้วยองค์ความรู้ชุมชนที่มีอยู่ พร้อมกับการประยุกต์ใช้กับความรู้จากภายนอกให้เหมาะสมอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์เฉพาะ

1. เพื่อเสริมสร้างศักยภาพให้ผู้นำองค์กรชุมชนนักพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชน เยาวชนที่มีบทบาทการจัดการความรู้ชุมชนให้มีความสามารถเป็นนักจัดกระบวนการเรียนรู้ชุมชนท้องถิ่น
2. เพื่อหนุนเสริมการพัฒนากลไกและกระบวนการจัดการเรียนรู้ชุมชนและเครือข่ายชุมชนที่มีประสิทธิภาพในการสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งและเป็นสุข
3. เพื่อเสริมสร้างรูปธรรม”แหล่งเรียนรู้ชุมชน”ในการแก้ไขปัญหา การจัดการทรัพยากร การพัฒนาแบบแผนการผลิต การสืบสานวัฒนธรรมจากฐานประสบการณ์เดิมสู่การจัดการชุมชนให้เป็นสุขได้อย่างเป็นระบบ และบูรณาการสู่ความเป็นองค์กรร่วม ที่สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ให้ชุมชนอื่นได้จริง
4. เพื่อยกระดับกระบวนการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้และเผยแพร่องค์ความรู้ชุมชนสู่สังคม ทั้งสื่อพื้นบ้านและสื่อที่เหมาะสมกับการรับรู้แบบใหม่ โดยใช้ตัวบุคคล ชุมชน เป็นฐานในการสื่อสาร ที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายภาคประชาสังคม

ด้วยโครงการ “การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อชุมชนเข้มแข็งและเป็นสุขอย่างยั่งยืน” ซึ่งริเริ่มขึ้นตามแนวความคิด “การพัฒนาพื้นที่รูปธรรม” เป็นยุทธศาสตร์เชิงกระบวนการทำงานพัฒนาสังคมที่มีนัยยะความหมายว่า “การสร้างสิ่งใหม่อย่างเป็นรูปธรรม” ให้สังคมได้เรียนรู้เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนสังคมไทยให้เป็นธรรมและยั่งยืน ภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงที่เป็นพลวัตร โดยมีสาระสำคัญคือ

- ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนสามารถสร้าง “กระบวนการวิเคราะห์สถานการณ์ชุมชนไทยภายใต้บริบทใหม่ที่มีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างซับซ้อนมากขึ้น” (เช่น การเปิด FTA กับสาธารณรัฐประชาชนจีน, การกำหนดให้จังหวัดเชียงใหม่เป็น Hub ของภูมิภาค ฯลฯ จะกระทบ

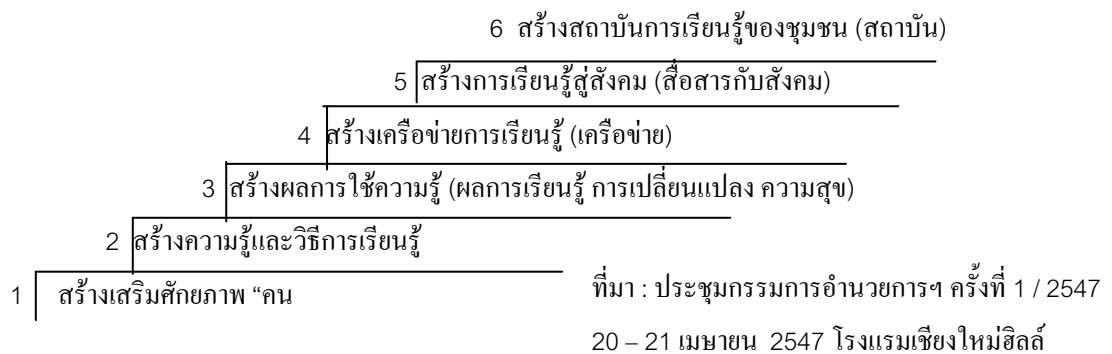
ความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของชุมชนตัวเองอย่างไร) สนับสนุนให้ชุมชนสามารถกำหนดตัวชี้วัดความสุขของตนเองและสามารถใช้ตัวชี้วัดดังกล่าวเป็นเป้าหมายหรือเครื่องมือประเมินผลการเรียนรู้ของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

- เสริมสร้างการขยายตัวอย่างเป็นรูปธรรมของ "ชุมชนทางเลือก" ที่สามารถพึ่งตนเองทางความคิด และสามารถสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองด้วยแนวคิดและรูปแบบที่หลากหลาย
- ยกย่องกระบวนการทำงานสื่อสารกับสังคมเพื่อ "การขยายพื้นที่การเรียนรู้ของสังคม"
- สร้างสรรค์การทำงานเชิง"บูรณาการ"การสร้างการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม

ทั้งนี้ภายใต้การปฏิบัติงานของโครงการ "การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อชุมชนเข้มแข็งและเป็นสุขอย่างยั่งยืน" มีโครงการร่วมในโครงการอีก 7 โครงการ ประกอบด้วย

1. โครงการพัฒนาและเสริมสร้างกลไกการจัดการความรู้ด้านเกษตรกรรมยั่งยืน สหกรณ์เกษตรแม่ทา จำกัด
2. โครงการจัดการความรู้ในลุ่มน้ำแม่ต้าเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น
3. โครงการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อลดการใช้สารเคมีสู่เกษตรกรรมยั่งยืน (บ้านแม่สุริน)
4. โครงการสืบสานลายใต้ชุมชนบ้านเปียงหลวง
5. โครงการส่งเสริมพื้นที่รูปธรรมการสืบสานภูมิปัญญาล้านนาบ้านสะลงโน (ดำเนินโครงการระหว่าง กุมภาพันธ์ 2547 – ธันวาคม 2547)
6. โครงการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำวาง
7. โครงการติดตามประเมินผล

การดำเนินงานได้มีการพัฒนา "ธง" ร่วมกันในกระบวนการทำงานของโครงการ คือ

ทั้งนี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ร่วมกับวิทยาลัยการจัดการทางสังคม (วจส.) โดยมีโครงการ การเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.) เป็นองค์กรร่วมงานหลัก

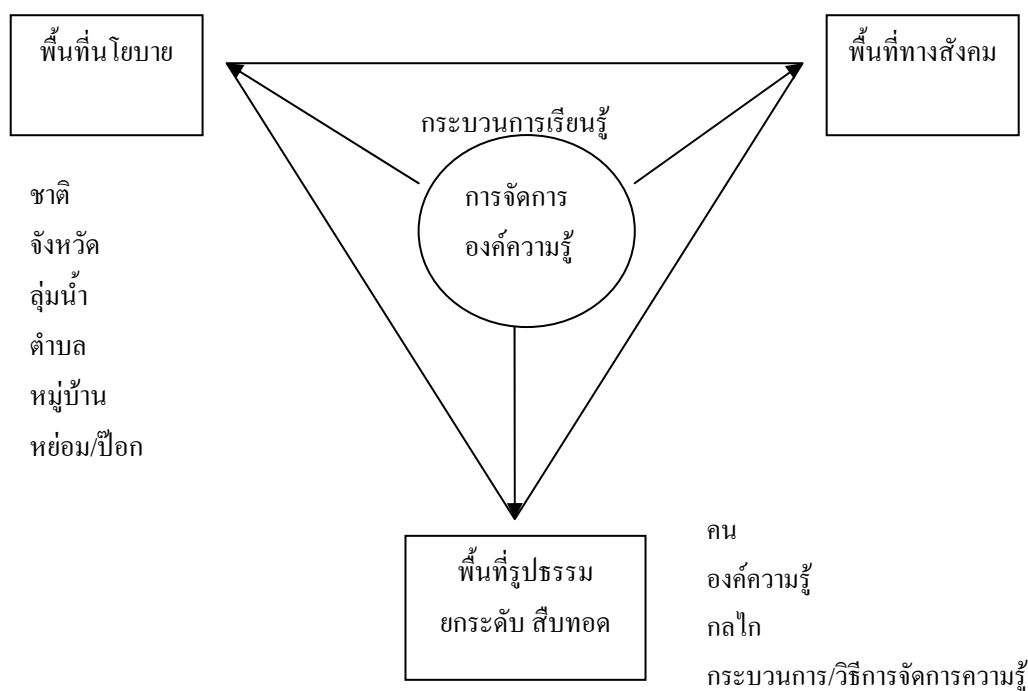
บทที่ 1

แนวทางการดำเนินงานโครงการ

โครงการฯ มุ่งเสริมสร้างศักยภาพองค์กรชุมชนให้มีความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ประสานความร่วมมือกับสถาบันในท้องถิ่นและองค์กรทางสังคม โดยเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ที่มาจากภาคีความร่วมมือของผู้ที่เกี่ยวข้องตั้งแต่ระดับชุมชน โครงการย่อยและคณะกรรมการอำนวยการ ด้วยกระบวนการเรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติจริงเพื่อการเรียนรู้ สร้างชุมชนเข้มแข็งยั่งยืนและมีความสุข ซึ่งมีแนวทางสำคัญคือ

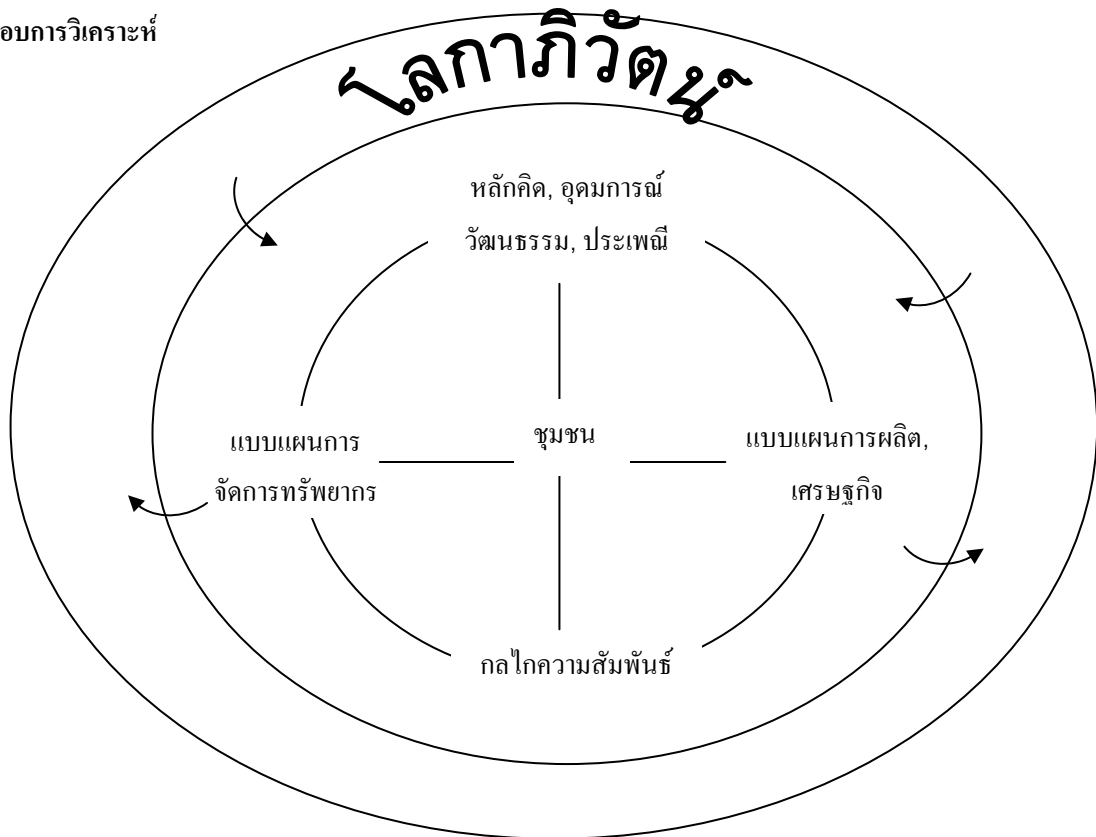
1.1 การใช้พื้นที่เป็นหลัก (community base) โดยใช้มิติของ “การจัดกระบวนการเรียนรู้” ในการขับเคลื่อนกระบวนการ และมองหัวใจการพัฒนาที่การพัฒนาคนหรือจัดการความรู้ชุมชนที่จะสามารถวิเคราะห์ประเมินชุมชน การพัฒนานักจัดการเรียนรู้ชุมชน การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ กลไกการจัดการ และเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน และการเคลื่อนไหวทางสังคมสู่การเปลี่ยนแปลงทางนโยบาย

1.2 พัฒนาการเคลื่อนไหวงานใน 3 ยุทธศาสตร์พื้นที่ กล่าวคือ พื้นที่รูปธรรม พื้นที่ทางสังคม และพื้นที่ทางนโยบาย

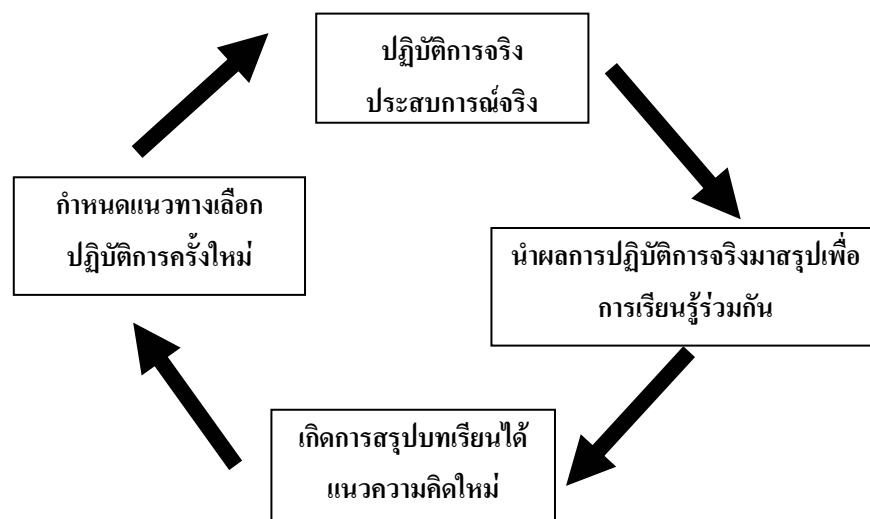
1.3 ใช้กรอบความคิด “ชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงภายใต้โลกาภิวัตน์” เป็นกรอบการคิดวิเคราะห์ที่ทำให้ชุมชนได้วิเคราะห์บริบทภายในชุมชน และปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลหรือผลกระทบต่อชุมชน เพื่อให้เข้าใจสถานการณ์ปัญหา วิเคราะห์ค้นหาแนวทางแก้ไข กำหนดทางเลือกที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหา

กรอบการวิเคราะห์

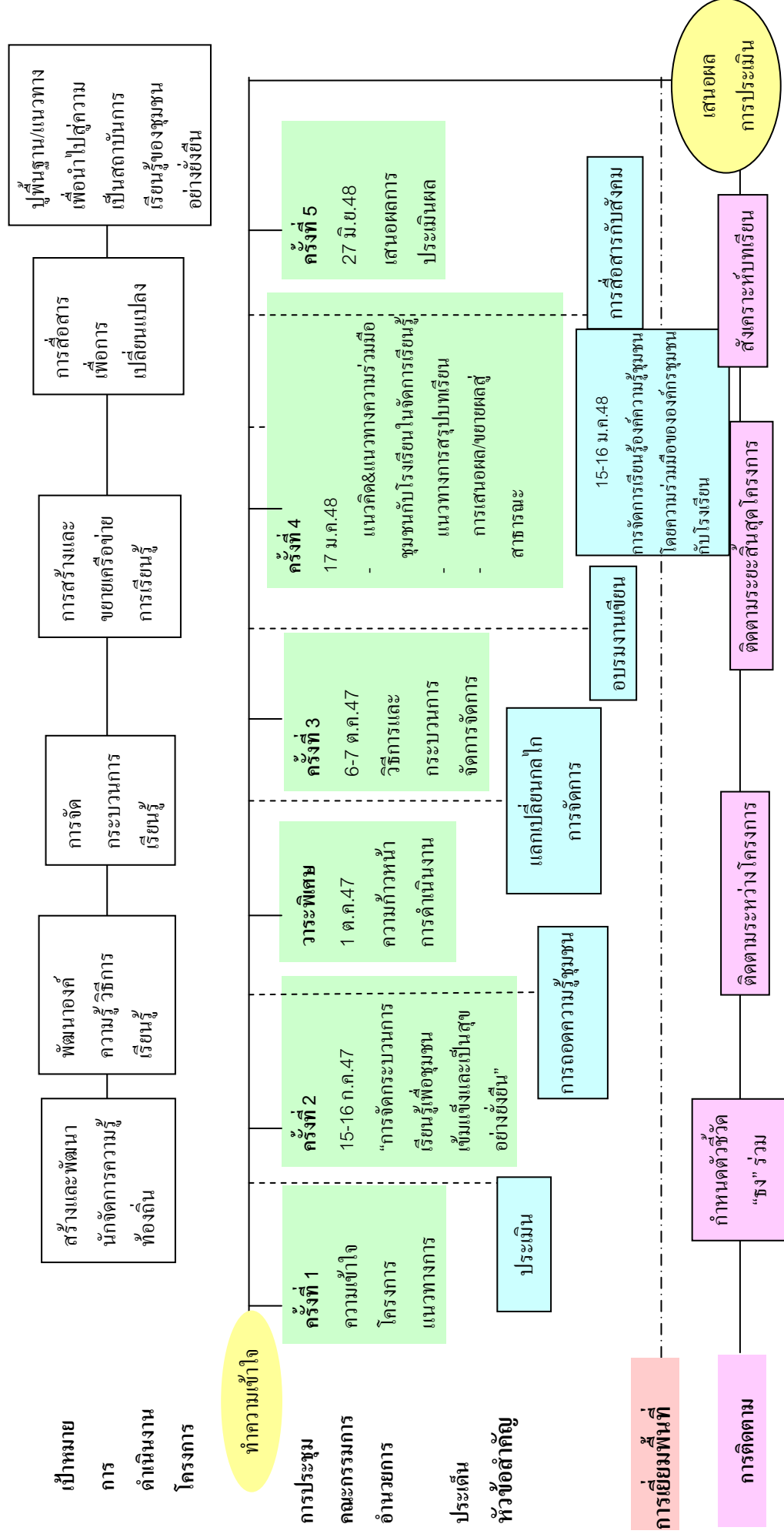
1.4 กระบวนการเรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติจริง โดยพัฒนาการเรียนรู้จากกระบวนการปฏิบัติ แล้วนำผลจากการปฏิบัติมาสรุป มาเรียนรู้ร่วมกันทำให้เกิดเป็นบทเรียน ได้แนวความคิดใหม่ นำไปกำหนดแนวทางเลือกการปฏิบัติครั้งใหม่

เป็นกระบวนการที่นำความรู้จากตัวบุคคล เฉพาะคน เฉพาะกลุ่ม มาเรียนรู้ร่วมกัน

1.5 กระบวนการเรียนรู้ที่มีความต่อเนื่องเป็นกระบวนการที่ “ลื่น” ไปกับเป้าหมายและกระบวนการดำเนินการ ด้วยโครงการ จัดให้มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วม มีเวทีสำคัญ คือ การประชุมคณะกรรมการอำนาจการซึ่งแต่ละครั้งได้กำหนดประเด็นร่วมตามกระบวนการดำเนินการดำเนินงานของโครงการย่อยมาเรียนรู้ร่วมกัน รวมทั้งการพัฒนาศักยภาพบุคลากร งานการสื่อสารกับสังคม และการติดตามประเมินผลที่มีกระบวนการดำเนินงานที่สอดคล้องกัน

บทที่ 2

ผลการดำเนินการระดับโครงการ

ผลการดำเนินงานระดับโครงการ “การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อชุมชนเข้มแข็งและเป็นสุขอย่างยั่งยืน”
ในระยะ 1 กุมภาพันธ์ – 31 กรกฎาคม 2548 เป็นดังนี้

2.1 ผลตามวัตถุประสงค์

2.1.1 การเสริมสร้างศักยภาพให้ผู้นำองค์กรชุมชน นักพัฒนา ทั้งภาครัฐและเอกชน เยาวชนที่มีบทบาทการจัดการความรู้ชุมชนให้มีความสามารถเป็นนักจัดกระบวนการเรียนรู้ชุมชนท้องถิ่น

เป้าหมายการพัฒนาศักยภาพนักจัดการเรียนรู้

- สามารถประเมินทุนเดิมของตนเองและวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงจากภายใน-ภายนอกได้
- สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้จากฐานทุนเดิม
- เชื่อมโยงทุนเดิมในชุมชนและนอกชุมชนเพื่อสร้างการเรียนรู้ได้
- พัฒนาวิธีการเรียนรู้/สื่อที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน   บูรณาการชุดความรู้ใน-นอก/ฐานความรู้เดิม-ความรู้ใหม่
- สามารถประยุกต์ชุดความรู้เชิงบูรณาการให้เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่ (องค์ประกอบท้องถิ่น, สถานศึกษา, วิถีชุมชน)
- สามารถจัดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (แก้ปัญหาได้, สื่อสารสู่สังคม, การปรับเปลี่ยนนโยบาย)
- เกิดแนวคิด/กระบวนการทัศน์ใหม่ในการจัดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (แก้ปัญหาได้, สื่อสารสู่สังคม, การปรับเปลี่ยนนโยบาย)

กระบวนการดำเนินงาน

กลไกประสานงานภาคได้จัดกระบวนการและกิจกรรมเพื่อการพัฒนาศักยภาพนักจัดการเรียนรู้และการติดตามหนุนเสริมโครงการพื้นที่รูปธรรมสำคัญดังนี้

- การจัดเวทีเรียนรู้ร่วมกันระดับภาค (เวทีประชุมคณะกรรมการอำนวยการ)
- เสริมการเรียนรู้คนในพื้นที่
  - ฝึกอบรมกลาง
    - ครั้งที่ 1 ประเมินชุมชนภายใต้สถานการณ์โลกาภิวัตน์ ณ วัดป่าดาราภิรมย์
    - ครั้งที่ 2 การถอดองค์ความรู้ชุมชน
    - ครั้งที่ 3 การเขียนเพื่อการสื่อสารกับสังคม ศูนย์วิจัยข้าว อำเภอสันป่าตอง
    - ครั้งที่ 4 การเขียนเพื่อการสื่อสารกับสังคม บ้านธารแก้ว

- ศึกษาดูงานไขว้พื้นที่
  - ครั้งที่ 1 จัดผสมกับการฝึกอบรม ประเมินชุมชนภายใต้สถานการณ์โลกาภิวัตน์
บ้านสะลงโน
  - ครั้งที่ 2 จัดผสมกับการฝึกอบรม พื้นที่แม่ทา
  - ครั้งที่ 3 กลไกการเชื่อมโยงองค์กรชุมชนแม่วาง
  - ครั้งที่ 4 หลักสูตรท้องถิ่นกับความร่วมมือองค์กรชุมชน โรงเรียน องค์กรปกครอง
ส่วนท้องถิ่น
  - ครั้งที่ 5 งานมหกรรมแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาบ้านทุ่งหลวง (แม่วาง)
- ติดตามหนุนเสริมในพื้นที่
  - ครั้งที่ 1 พื้นที่แม่สุริน (ทีมภาค/กรรมการอำนวยการ)
  - ครั้งที่ 2 พื้นที่แม่คำโน (ทีมภาค/กรรมการอำนวยการ)
  - ครั้งที่ 3 พื้นที่แม่ทา (ที่ปรึกษา)
  - ครั้งที่ 4 พื้นที่แม่วาง (ที่ปรึกษา)

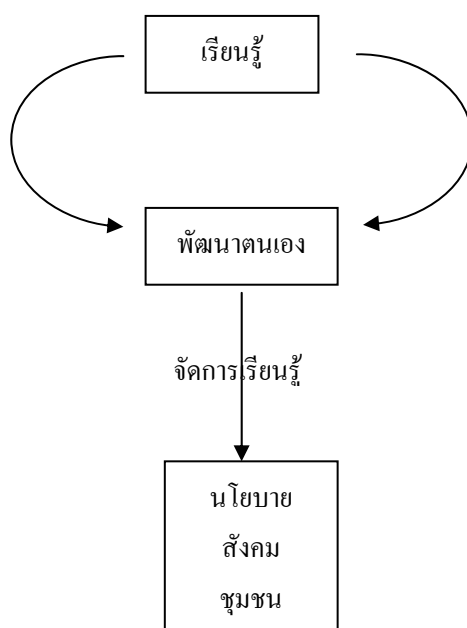
การติดตามหนุนเสริมกับทีมประเมิน ทุกพื้นที่ 8 ครั้งใน 2 ครั้ง จะมี
กรรมการอำนวยการร่วมติดตาม
- เวทีสัมมนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้
  - ครั้งที่ 1 การวิเคราะห์ผลกระทบจากการบริหารประเทศ
  - ครั้งที่ 2 สังคมการเรียนรู้
  - ครั้งที่ 3 เสนอบทเรียนพื้นที่รูปธรรม
  - ครั้งที่ 4 เวทีพัฒนาความร่วมมือ การพัฒนายุทธศาสตร์พื้นที่รูปธรรม ระดับเครือข่าย
องค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ
- การติดตามประเมินผลภายใน
  1. วางแผนติดตามประเมินผล
  2. การติดตามประเมินผลและสร้างตัวชี้วัดร่วมกันระยะที่ 1
  3. การติดตามประเมินผลระยะที่ 2
  4. การติดตามประเมินผลระยะที่ 3
  5. เวทีสังเคราะห์การประเมิน

การพัฒนาศักยภาพนักจัดการเรียนรู้เป็นการเสริมสร้างทัศนคติ ความรู้และทักษะเพื่อการเรียนรู้เข้าใจ
บริบทชุมชนจัดกระบวนการเรียนรู้ พัฒนากลไกและเครือข่าย และการสื่อสารกับสังคม กับแนวทางการประเมิน
ตนเอง ในเวทีเรียนรู้เฉพาะชุมชนในกระบวนการติดตามประเมินผลเป็นระยะๆ และเวทีการเรียนรู้ร่วมในเวทีการ
ประชุมคณะกรรมการอำนวยการแต่ละครั้งที่เน้นให้มีการทบทวนการทำงานระดับพื้นที่ แล้วนำข้อมูลจากพื้นที่มา
แลกเปลี่ยนร่วม แล้วยกระดับเป็นบทเรียนต่างที่นำไปประยุกต์ใช้ต่อไปได้

ผลการเสริมสร้างนักจัดการเรียนรู้ชุมชน

นักจัดการการเรียนรู้ ตามความหมายของโครงการที่ได้นิยามไว้ร่วมกัน (จากการประชุมสังเคราะห์ บทเรียน 17-18 กรกฎาคม 2548) หมายถึง

- คนท้องถิ่นที่สามารถถ่ายทอดจัดกระบวนการเรียนรู้ สิ่งที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตให้คนในชุมชนและคนภายนอกได้
- เป็นคนที่ห่วงกังวลอยากแก้ไข
- เป็นคนที่น่าไว้วางใจ การจัดการเรียนรู้เป็นแนวทางในการค้นหาทางออกของสังคม
- มีความรู้ ความคิดเท่าทันกับปัญหาภายนอกที่กระทบกับชุมชน
- เชื่อมโยงทรัพยากร ความรู้ บุคคล องค์กรชุมชน
- มีแนวคิดโลกทัศน์ที่ยอมรับผู้อื่น มองปัญหาในเชิงบวกและค้นหาทางออก เรียนรู้อยู่เสมอ
- เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน
- พัฒนาตนเอง และทบทวนตนเองอยู่เสมอ
- สามารถสร้างการเรียนรู้ให้สังคม ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (ขยายผล เผยแพร่ สื่อสารกับสังคม)

- มีการพัฒนาที่เริ่มจากองค์ความรู้บางเรื่องมาเป็น “หัวใจ” สู่การเชื่อมโยงประเด็นอื่นที่เกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่ของชุมชน
- สามารถนำองค์ความรู้ที่มีอยู่มาเชื่อมโยง สะท้อน “คุณค่า” และถ่ายทอด
- เรียนรู้กับต่างประเทศ และสามารถนำมาเป็นบทเรียน พัฒนา เปลี่ยนพฤติกรรมเข้าไปเรียนรู้แลกเปลี่ยนกับกลุ่มชายอื่นๆ และสามารถเชื่อมโยงพัฒนากระบวนการทำงานร่วมกันได้

การเสริมสร้างศักยภาพนักจัดการความรู้ชุมชน เป็นไปในระดับโครงการพื้นที่รูปธรรมในรายพื้นที่ และการพัฒนาศักยภาพตามกระบวนการพัฒนาของส่วนกลาง รวมทั้งการเข้าร่วมกิจกรรมกับโครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.) อีกส่วนหนึ่งด้วย พบว่ามีผลดังนี้

โครงการฯ แม่ทา

คนรุ่นใหม่ 11 คน ผู้นำเก่า 20 คน

- เป็นนักจัดการความรู้ในชุมชนได้ โดยระดับบุคคลและการทำงานเป็นทีมจัดการเรียนรู้
- มีความรู้และความเข้าใจถึงบริบท ประวัติศาสตร์ การจัดการทรัพยากร ระบบเหมืองฝาย หมอเมือง เกษตรกรรมยั่งยืน
- สามารถถ่ายทอดความรู้สู่คนอื่นได้ทั้งในและนอกชุมชน
- วิเคราะห์ตนเองและรู้จักตนเองมากขึ้น
- จัดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างเป็นระบบ
- มีความภูมิใจกับการได้อยู่ในชุมชน รักชุมชน ต้องการพัฒนาชุมชนไปสู่ “สุข”
- สามารถทำงานร่วมกับผู้นำ และชุมชนได้อย่างมีจุดยืน
- ได้รับการยอมรับจากผู้นำและผู้ปกครองเยาวชนในชุมชน

เยาวชน 15 คน

- เกิดกลุ่มเกษตรกรน้อยที่ทำกิจกรรมต่อเนื่องจำนวน 1 กลุ่ม 40 คน
- มีแกนนำเยาวชนที่สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับกลุ่มและเยาวชนจำนวน 15 คน
- เยาวชนมีความรู้ความเข้าใจประวัติชุมชน และพื้นฐานรากเหง้าของชุมชนว่ามาจากไหน
- เยาวชนที่ผ่านการจัดการเรียนรู้มีบทบาทในการช่วยกิจกรรมในครอบครัวและชุมชนมากขึ้น

โครงการฯ แม่ต้า นักจัดการความรู้ 8 คน นักสื่อน้อย 10 คน

- เรียนรู้และเข้าใจคุณค่าความสำคัญของป่าสนุนไพร
- สามารถยกระดับตนเองเป็นวิทยากรชาวบ้าน/นักสื่อน้อยได้
- มีทักษะในการพูด การสื่อในที่สาธารณะด้วยความภาคภูมิใจ
- มีความรู้จากการทำงานและการศึกษานอกพื้นที่
- มีความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง

โครงการฯ แม่สุริน

การจัดการโดยคนในชุมชน โดยแบ่งบทบาทหน้าที่รับผิดชอบ ดังนี้

1. ทีมนำ ทำหน้าที่เป็นนักจัดการเรียนรู้ ผู้รู้ ครัวภูมิปัญญา จำนวน 5 คน
2. ทีมทำทำหน้าที่เป็นนักจัดการเรียนรู้ของชุมชน จำนวน 5 คน
3. ทีมหนุน ทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกและสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 5 คน
4. ทีมเรียนรู้ ทำหน้าที่เป็นผู้เรียนรู้และนักจัดการเรียนรู้ คนรุ่นใหม่ของชุมชน (ผู้สืบทอด) จำนวน 15 คน

นักจัดการเรียนรู้

- มีความรู้ความสามารถในการทำเกษตรอินทรีย์
- มีความสามารถในการพัฒนาแปลงเกษตรอินทรีย์ให้เป็นพื้นที่รูปธรรม
- มีความสามารถในการถ่ายทอดสร้างการเรียนรู้
- มีความภาคภูมิใจที่ได้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้ทีมทำและทีมเรียนรู้ของชุมชน

โครงการฯ เปียงหลวง

ทีมนักจัดการความรู้ จำนวน 10 คน

1. สามารถถ่ายทอดความรู้ 6 เรื่องได้
  - นก/โต
  - การละเล่นพื้นบ้าน
  - ตัดกระดาษ
  - งานใบตอง
  - งานสาน
  - ดนตรีพื้นบ้าน
2. ทีมทำแต่ละคนมีความรู้ ความสามารถเฉพาะบุคคลจึงสามารถถ่ายทอดและสาธิตขั้นตอนการทำงานแต่ละขั้นได้อย่างคล่องแคล่ว
3. ทีมนำ ทีมทำ ทีมหนุน รวมทั้งทีมเรียนรู้มีความร่วมมือและรับผิดชอบต่องาน ทั้งเจ้าอาวาส คณะครู ผู้นำชุมชน ผู้รู้ในชุมชน กลุ่มแม่บ้าน นักเรียนและเยาวชนต่างมีความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของคนใต้ จึงให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ เป็นอย่างดี เห็นได้จากการจัดงาน “ปอย ไหว้เจ้าครูหมอและปีใหม่ใต้”

โครงการฯ แม่วาง ศักยภาพนักจัดการความรู้

ผู้นำ/แกนนำหลักของแต่ละองค์กรเครือข่าย (แกนนำ 11 คน, แกนใน 10 คน)

1. ผู้นำมีความสามารถติดต่อประสานกับองค์กรเครือข่ายต่างๆ “สร้างเจ้าหนู” ภาควิชาความร่วมมือกับองค์กรทั้งในและนอกชุมชนได้ โดยผู้นำที่เชื่อภาคี สร้างความเป็นพรรคพวก เพื่อนฝูง สร้างพันธมิตร “เจ้าหนู” ร่วมกันแล้วนั้น เสมือนว่าต่างฝ่ายต่างมีความตระหนักรู้ต่อภาระหน้าที่ซึ่งกันและกัน เป็นเจ้าภาพร่วม มีการเอามื้อ เอารวมในการร่วมกิจกรรมโดยไม่ต้องใช้บัตรเชิญ เช่น งานมหกรรมแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรม ภูมิปัญญาบ้านทุ่งหลวง ช่วงเดือนมีนาคม 2548 แต่ละองค์กรได้ส่งตัวแทนหรือส่งแกนนำมาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน พอถึงช่วงเดือน พฤษภาคม-มิถุนายน ทางเครือข่ายเหมืองฝายได้จัดพิธีเสด็จฝายขึ้น แกนนำเหมืองฝายได้เชิญเครือข่ายตอนบนมาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเครือข่ายอุ้ยสอนสอนหลานได้เปิด “ช่วงสายพะญา” ในวันที่ 23-24 มิถุนายน ทางเครือข่ายองค์กรต่างๆทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและองค์กรชุมชนต่างได้ส่งตัวแทนมาร่วมแลกเปลี่ยนและร่วมแสดงโดยไม่มีการแบ่งแยก

2. ผู้นำ/แกนนำมีความสามารถเป็นตัวนำ/ผู้นำทางความคิดในการพัฒนาชุมชนได้ ซึ่งผู้นำเกิดความตระหนัก/เป็นภาระหน้าที่ที่ต้องให้ชุมชนเห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับคนในชุมชนอยู่ตลอดเวลาและหาวิธีการ/กระบวนการให้ชุมชนได้เห็นการเปลี่ยนแปลงโดยใช้ภาษาวาทกรรมต่างๆ การหาทางออก การนำคิดและนำทำกิจกรรมต่างๆ เช่น “ช่วงเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนบ้านห้วยอีค่าง” เกิดจากแนวความคิดของผู้นำหลายคน เช่น พระตี๋แควา พระตี๋มงคล พระตี๋มานพ พ่อหลวงไทรภพ ผู้ช่วยสีมา อ้ายชวน ฯลฯ เพื่อให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งเรื่องของการจักสาน การเรียนรู้ภาษาของตนเอง การเล่นดนตรี(เตหน่า) ฯลฯ “แหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมภูมิปัญญาบ้านทุ่งหลวง”ก็เกิดจากแนวความคิดของผู้นำรุ่นเก่า เช่น พ่อหลวงแก้ว พระตี๋ก๊อ พระตี๋นุติ คณะครูโรงเรียนบ้านทุ่งหลวง ได้ร่วมกันองค์กรจากภายนอก เช่น สรส. สรพ. วิทยาลัยจาวบ้านลุ่มน้ำวาง และ วจส. ได้ร่วมกันจัดขึ้นให้เห็นเป็นรูปธรรม “ช่วงฮ่ายผญา” ของเครือข่ายผู้สอนหลานและการคิดเรื่องการอยู่รอดพอเพียงยั่งยืนและมีความสุข เป็นต้น

3. ผู้นำ/แกนนำมีความสามารถในการเห็นการเปลี่ยนแปลงของสมาชิกในชุมชนและกระตุ้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและองค์กรเครือข่ายได้ โดยมีวิธีการมอง/มีวิสัยทัศน์ในการมองที่กว้างไกล ที่เห็นผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในระยะยาว เช่น รูปแบบของการผลิตในชุมชน ซึ่งจากเดิมมีการผลิตที่เน้นเรื่องความพอเพียงมีการแลกเปลี่ยนแรงงานด้วยวิธีการเอามื้อเอว้นช่วยเหลือซึ่งกันและกันเปลี่ยนไปสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ที่เน้นเพื่อการขาย คิดเรื่องกำไรการได้เปรียบเสียเปรียบ มีการแลกเปลี่ยนแรงงานด้วยวิธีการจ้างพึ่งพาระบบทุนจากภายนอกมากขึ้น ความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนทั้งระบบเครือญาติ เพื่อนบ้านเริ่มห่างเหินกันมากขึ้นไม่มีเวลาได้พูดคุยแลกเปลี่ยนกัน จากสถานการณ์ดังกล่าว ผู้นำได้ริเริ่มให้มีกิจกรรมเพื่อกระตุ้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เช่น พิธีสืบทอด ดิน น้ำ ป่า หรือการรื้อฟื้นระบบการเอามื้อเอว้นช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากขึ้น

4. ผู้นำ/แกนนำมีความตระหนัก/สามารถในการคิดค้นภาษาวาทกรรมต่างๆ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือให้ชาวบ้านเห็น/เป็นตัวสะท้อนให้สมาชิกในชุมชน/เครือข่ายเห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชน เช่น การใช้วาทกรรมต่างๆนำมาเปรียบเทียบกับวิถีหรือรูปแบบการผลิตของสมาชิกในชุมชน เช่น นรก 7 ชั้น สวรรค์ 7 ชั้น ทำ 1 ปี กิน 3 ปี หรือ ทำ 3 ปี ได้กิน 1 ปี

เรื่องของนรก 7 ชั้น หรือทำ 3 ปี ได้กิน 1 ปี ตามความหมายของผู้นำ (แควา) ได้อธิบายเปรียบเทียบให้ดูว่า เป็นรูปแบบการผลิตของสังคมสมัยนี้ ที่จากเดิมมีระบบการผลิตที่เน้นความพอเพียงมีการพลิกหน้าดินในการปลูกปีละครึ่ง มาเปลี่ยนเป็นปีหนึ่งมีการพลิกหน้าดินหลายครั้ง เช่น การปลูกหอมหัวใหญ่ การปลูกพืชเมืองหนาวกะหล่ำปลี ผักสลัด ข้าวโพด ฯลฯ เนื่องจากการปลูกพืชเหล่านี้ต้องใช้ต้นทุนในการปลูกสูง มีการใช้ปุ๋ย/ยาเคมีในการเร่ง/กระตุ้นหรือป้องกันแมลงต้องใช้เวลาในการดูแลเอาใจใส่อยู่ตลอดเวลา หากบางปีผลผลิตไม่ดีขายไม่ออกหรือผลผลิตราคาตกต่ำ ผลที่ตามมาที่เห็นมากที่สุดคือการเป็นหนี้ พอปีต่อไปต้องเพิ่มพื้นที่การผลิต ต้องพลิกหน้าดินที่ลึกขึ้นต้องเพิ่มปุ๋ย/ยาเคมีเพื่อหวังเอากำไรไปชดเชยหนี้หากเกิดการขาดทุนอีกก็จะมีแนวคิดแบบนี้ต้องเพิ่มขึ้นเสมือนการลงนรก ลีกลงไปเรื่อยๆ หรืออาจต้องทำถึง 3 ปีจึงจะได้กินสักปีหนึ่งอย่างนี้เป็นต้น

ส่วนสวรรค์ 7 ชั้นนั้น ผู้นำ(แควา)ได้เปรียบเทียบให้ดูซึ่งการมีรูปแบบวิถีการผลิตที่แตกต่างไปจาก นรก 7 ชั้น คือเน้นเรื่องความพอเพียง เน้นที่กินให้อิ่มก่อนถ้าเหลือจึงค่อยขาย ทำ 1 ปีได้กิน 3 ปียกตัวอย่างเช่น ปีนี้ผู้นำ(แควา)ปลูกถั่วดินที่ใช้รูปแบบการเอามื้อเอว้นช่วยเหลือกัน เมื่อถึงช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิตมีการนำไปกินส่วนหนึ่งอี

กส่วนแบ่งปันให้เพื่อนบ้านหรือหากเพื่อนบ้านคนใดนำเมล็ดพันธุ์ไปปลูกจะมีการแบ่งปันให้โดยไม่ต้องขาย หรืออาจขายในราคาถูกเมื่อเพื่อนบ้านนำไปปลูกก็จะมีแลกเปลี่ยนแรงงานด้วยวิธีการเอามือเอววัน ช่วยเหลือ กันหรือการใช้มือคั้นเมื่อถึงช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิตถึงแม้ตนเองจะไม่ได้ปลูก การเคยแบ่งปันให้เพื่อนบ้านมาก่อนพอ ถึงเวลาเพื่อนบ้านก็นำผลผลิตมาคืนให้เสมือนไม่ได้ปลูกแต่ได้กินอีกปีหรือมากกว่านั้นตามความหมาย ทำ 1 ปี กิน 3 ปี

5. ผู้นำสามารถใช้วิธีคิดบูรณาการเชื่อมโยงคดีที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองของท้องถิ่นในการคิด วิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของชุมชน โดย การนำเอา บทบาท คำพา หรือนิทานมาเชื่อมโยงเพื่อวิเคราะห์ให้ชุมชน เห็นความเปลี่ยนแปลง เช่น นิทานเรื่องเงาะเกาะโคะ (คนขี้เกียจ) หรือนิทานเรื่อง เงินกับข้าว เป็นตัวสะท้อน

เรื่องคนขี้เกียจ คำว่าคนขี้เกียจในนิทานไม่ใช่ว่าจะไม่ทำอะไรเลยแต่เป็นลักษณะการกระทำที่เน้นความ พอเพียงเหมาะสมกับความต้องการของตนเองให้ตนเองอยู่รอด, ส่วนเรื่องเงินกับข้าว เป็นนิทานที่สะท้อนให้คน ได้เปรียบเทียบระหว่างเงินกับข้าวจะเลือกเอาแบบไหน จะเลือกเอาเงินก็ต้องนำเงินไปซื้อข้าวถ้าเลือกเอาข้าวเป็น หลัก ก็จะอยู่รอดพอเพียงไม่มีวันตาย

6. ผู้นำมีศักยภาพในการจัดการตัวเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม ที่ได้จากการเรียนรู้บริบทต่างๆ ที่ สอดคล้องเหมาะสมกับวิถีตนเองโดยไม่ยอมให้ผู้อื่น/บุคคลอื่นมาจัดการชีวิต/ความเป็นมนุษย์เงินเดือนไม่สามารถ จัดการเปลี่ยนความคิดวิถีชีวิตผู้นำได้ เนื่องจากรูปแบบที่องค์กรภายนอกเข้ามาส่งเสริมให้ชุมชนให้ทำอย่างโน้น ทำอย่างนี้ โดยไม่คำนึงถึงความรู้ หรือความต้องการของชุมชน ซึ่งเป็นรูปแบบที่ต่างจากวิถีชีวิตของคนในชุมชน เช่น การเข้ามาส่งเสริมของกรมการเกษตรที่ส่งเสริมให้ชุมชนปลูกพืชเชิงเดี่ยว พืชเมืองหนาว ที่ต้องใช้ต้นทุนสูง ใช้น้ำเยอะ แรกๆผลผลิตมีราคาขายได้แต่เมื่อมีการปลูกมากขึ้นผลผลิตราคาตกต่ำส่งผลกระทบต่อหลายอย่างตามมา ทั้งเรื่องหนี้สิน การใช้ปุ๋ย/ยาเคมี ที่มีให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน

7. มีศักยภาพในการจัดการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้นทั้งเรื่องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ, การจัดการวิถี ชีวิตในรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียง ผู้นำ/แกนนำในหลายพื้นที่ได้เห็นรูปแบบวิธีการจากการไปศึกษาดูงานจาก องค์กรหรือชุมชนหลายพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในการจัดการปัญหาในเรื่องต่างๆ เช่น การไปศึกษาดูงานการ จัดการความขัดแย้งด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ลุ่มน้ำแม่ตาช้าง อ.หางดง รูปแบบการจัดการเกษตรยั่งยืน แม่ทา กิ่งอ.แม่ฮ่อนใต้พูดคุยแลกเปลี่ยนกับผู้นำ/แกนนำบ้านอื่นๆ นำความรู้ประสบการณ์ แนวทางในการจัดการ การป้องกันปัญหา ที่ได้รับมาปรับใช้กับพื้นที่ของตนเอง เช่น เรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเกิดการรวมกลุ่ม ของแกนนำองค์กรเครือข่ายต่างๆในพื้นที่ลุ่มน้ำวางเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและมีแผนงาน กิจกรรมในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันในนามคณะอนุกรรมการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำ วาง เป็นต้น

8. มีความเข้าใจในสถานการณ์การขับเคลื่อนงานพัฒนาในพื้นที่ชัดเจนขึ้น ขณะที่คนในพื้นที่ส่วนใหญ่ ยังขาดความเข้าใจ เนื่องจากผู้นำได้ผ่านเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนและผ่านประสบการณ์จากการศึกษาดูงานในที่ต่างๆ ได้เรียนรู้และเข้าใจปัญหาวิธีการในการป้องกันแก้ไขปัญหาคือจะเกิดขึ้นจากพื้นที่ต่างๆมาเป็นแบบแผนเป็น แนวทางในการจัดการทั้งเรื่องของการจัดการทรัพยากร แบบแผนการดำเนินชีวิต แบบแผนการผลิตของตนเอง และชุมชนต่อไป

ในการพัฒนาศักยภาพนักจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีความสามารถแตกต่างกันนี้ ขึ้นอยู่กับทุนเดิม ประสบการณ์ของแต่ละพื้นที่และประเด็นความสนใจ และการเข้าร่วมกระบวนการอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งในความแตกต่างทั้งหลายนี้ส่งผลต่อการพัฒนาในกระบวนการอื่นๆ ของแต่ละโครงการด้วย

2.1.2 การหนุนเสริมการพัฒนากลไก และกระบวนการจัดการเรียนรู้ชุมชน และเครือข่ายชุมชนที่มีประสิทธิภาพในการสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งและเป็นสุข

การเสริมสร้างกลไกชุมชนด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้ชุมชน โดยใช้กระบวนการประเมินชุมชนและการทบทวนตนเอง ซึ่งโครงการฯได้สนับสนุนการเรียนรู้ เรื่อง “การประเมินชุมชนภายใต้สถานการณ์โลกาภิวัตน์” และ “กระบวนการถอดบทเรียน/องค์ความรู้” และการร่วมแลกเปลี่ยนเวทีประชุมคณะกรรมการอำนวยการในประเด็น “วิธีการและกระบวนการจัดการเรียนรู้” ซึ่งนอกจากการสนับสนุนจากโครงการแล้วแต่ละพื้นที่ได้พัฒนากระบวนการวิธีการที่เหมาะสม สอดคล้องกับกระบวนการดำเนินงานและวิถีชีวิตของชุมชน ทั้งนี้ประมวลได้ดังนี้

การพัฒนากลไกและกระบวนการจัดการเรียนรู้ชุมชน มีแนวทางสำคัญคือ

1. คน จำแนกบทบาทของคนที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

ทีมนำ	ผู้รู้ ครูภูมิปัญญา เป็นผู้อำนวยการและสนับสนุนการจัดการเรียนรู้
ทีมทำ	เป็นนักจัดการเรียนรู้
ทีมเรียนรู้	เป็นผู้เรียน เป็นนักจัดการเรียนรู้รุ่นใหม่ เด็ก เยาวชน
ทีมหนุน	เป็นผู้สนับสนุนการจัดกระบวนการเรียนรู้

แม้จะมีการจำแนกบทบาทของแต่ละกลุ่มคน แต่ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ก็ได้มีบทบาทตายตัว อาจสลับเปลี่ยนหลายบทบาทในคนเดียวตามแต่โอกาส

2. กลไกการจัดการ ที่จะเป็นตัวขับเคลื่อนให้มีการจัดการเรียนรู้ชุมชน หลายพื้นที่เลือกกลุ่มองค์กรที่มีอยู่แล้ว เช่น แม่ทา – สหกรณ์การเกษตรยังยืนแม่ทา จำกัด แม่ต้า – คณะกรรมการอนุรักษ์ป่าแม่ต้า หรืออาจสถาปนาองค์กรขึ้นใหม่อย่างกรณี แม่วาง – ใช้วิทยาลัยจาวบ้านเป็นจุดรวม รวมความคิด หรือพัฒนากลุ่ม/ทีมงานอย่าง แม่สุริน – ตลาดความคิด เปียงหลวง – กลุ่มครู – ครูภูมิปัญญา – วัด เป็นต้น

3. การจัดกระบวนการเรียนรู้

3.1 สาระสำคัญของการเรียนรู้

3.1.1 เรียนรู้เข้าใจ ชุมชนตนเอง จากกระบวนการประเมินชุมชนและการถอดองค์ความรู้

ชุมชนให้เข้าใจสถานการณ์ของชุมชน ประวัติศาสตร์พัฒนาการ ความคิด อุดมการณ์ ชุมชน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน วิถีการผลิต ภาวะเศรษฐกิจ ทรัพยากรของชุมชน

3.1.2 เรียนรู้เข้าใจ เท้าทันสถานการณ์ภายในและภายนอกชุมชน สามารถเชื่อมโยงสถานการณ์ภายในกับสถานการณ์ภายนอกชุมชน ในสถานการณ์โลกาภิวัตน์ได้

3.1.3 เรียนรู้เข้าใจลึกซึ้งในประเด็นเฉพาะ เช่น เปียงหลวงเน้นภูมิปัญญาทางศิลปวัฒนธรรม แม่ทา เน้นการเกษตร แม่ต้า เน้นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แม่วาง เรียนรู้จากกลุ่มน้ำผ่านกระบวนการตั้งคำถามว่า “น้ำวางหายไปไหน”

- 3.1.4 เรียนรู้จากฐานปฏิบัติการในชีวิตจริง เป็นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติการในชีวิตจริง เป็นจริง
- 3.1.5 เรียนรู้การวิเคราะห์ “เป้าหมายชีวิต” ความสุขที่แท้จริงของชุมชน อาทิ สังคมเท่าเทียม การพึ่งพาตนเองพึ่งพาธรรมชาติ เคารพในคุณค่าศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์

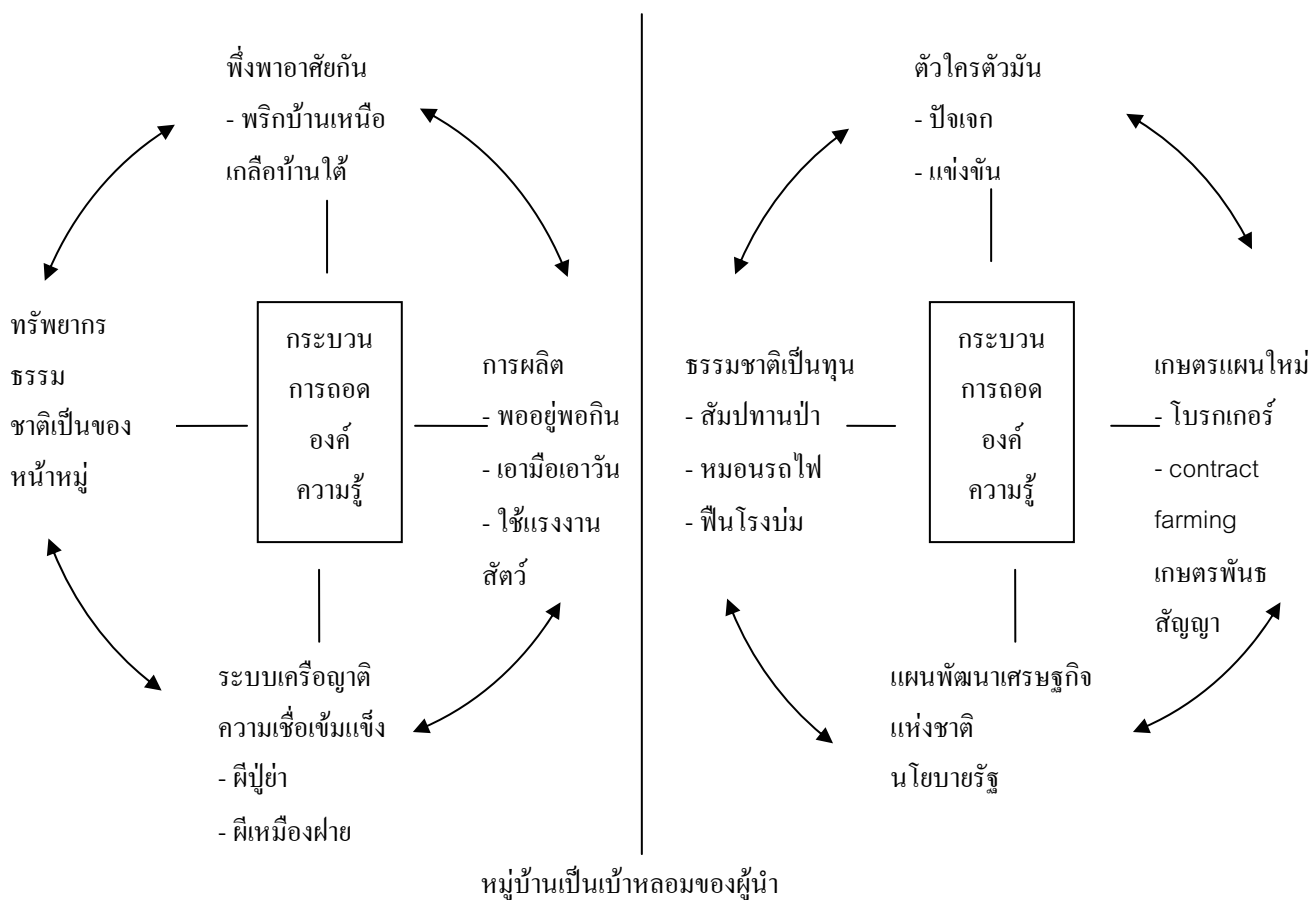
3.2 วิธีการ/กระบวนการ

วิธีการ/กระบวนการเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม และการปฏิบัติการอย่างเป็นกระบวนการและต้องมีความต่อเนื่อง มีวิธีการ กระบวนการ ดังนี้

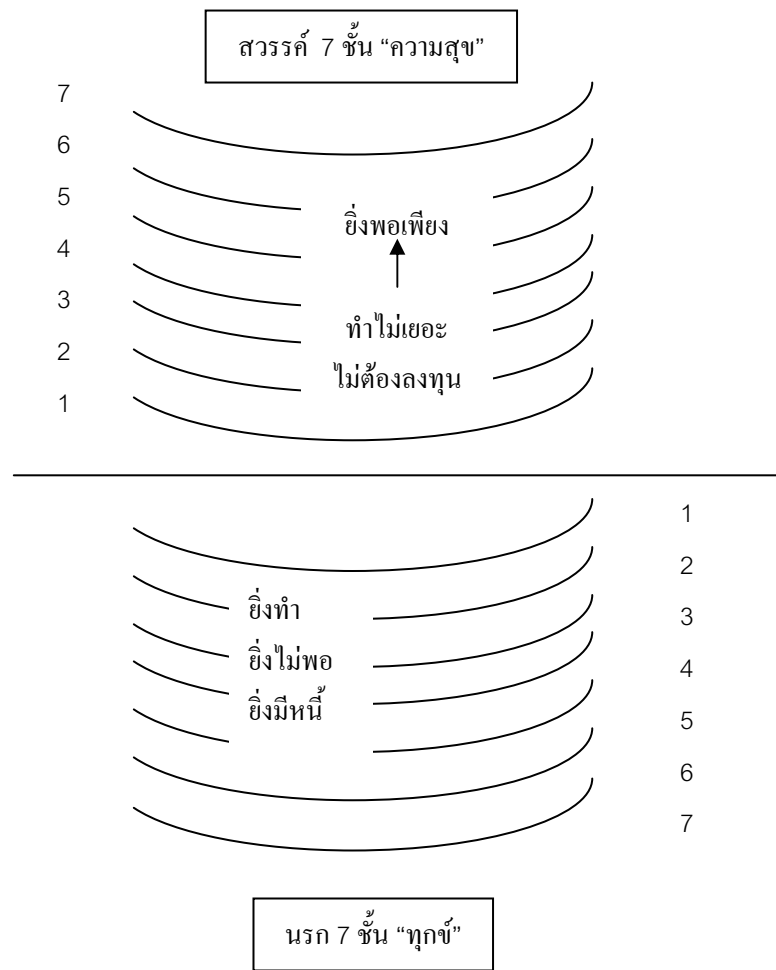
- 3.2.1 การเรียนรู้ผ่านกระบวนการสร้าง/พัฒนาชุดองค์ความรู้ กำหนดกรอบความรู้ที่ต้องการ กระบวนการศึกษา – การศึกษาข้อมูล – นำมาแลกเปลี่ยน – วิเคราะห์ – เกิดความตระหนัก เข้าใจ – นำมาแลกเปลี่ยน – วิเคราะห์ – เกิดความตระหนัก เข้าใจ – กำหนดทางเลือก ทางออก
- 3.2.2 การเรียนรู้ผ่านกระบวนการฝึกอบรม ศึกษาดูงาน
- 3.2.3 เรียนรู้จากการปฏิบัติการรูปธรรมจริง การพัฒนาแปลงเกษตรของตัวเอง
- 3.2.4 เรียนรู้จากรูปธรรมให้สะท้อนข้อเท็จจริง
- 3.2.5 การเรียนรู้ผ่าน “คำทา” “เรื่องเล่า” “วาทกรรมชุมชน”
  - เปรียบเทียบ นรค 7 ชั้น – สวรรค์ 7 ชั้น นรค หมายถึง การทำงานมากเท่าไรก็ไม่พอ ส่วนเส้นสวรรค์ หมายถึง การทำเพียงครั้งเดียวสามารถใช้กินได้นาน
  - การใช้คำว่า “กลุ่มคนจี้คร้าน”
- 3.2.6 การใช้กระบวนการ ถอดองค์ความรู้ เปรียบเทียบวิถีชีวิตชุมชน เปรียบเทียบ “วิถีการพึ่งพาอาศัยกัน พริกบ้านเหนือ เกือบบ้านใต้” กับ “วิถีตัวใครตัวมัน ปังเจก การแข่งขัน”
- 3.2.7 การใช้พิธีกรรมเพื่อนำความคิด ไขจุดด้วยพิธีกรรม เสริมเชื่อมความคิดรูปธรรมอื่นๆ ที่สอดคล้องกัน
- 3.2.8 การเรียนรู้จากการพัฒนาทักษะการถ่ายทอด สื่อสารทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน
- 3.2.9 การใช้การไปมาหาสู่ ช่วยเหลือกัน พบปะแบบไม่เป็นทางการ
- 3.2.10 การติดตามหนุนเสริมให้กำลังใจกัน
- 3.2.11 มีความต่อเนื่องในกระบวนการเรียนรู้ อย่างกรณีแม่ทาสีเวทีสรุปงานประจำเดือน เป็นต้น

ความสุขชุมชน : ความคิดและกระบวนการพัฒนาความสุขชุมชน

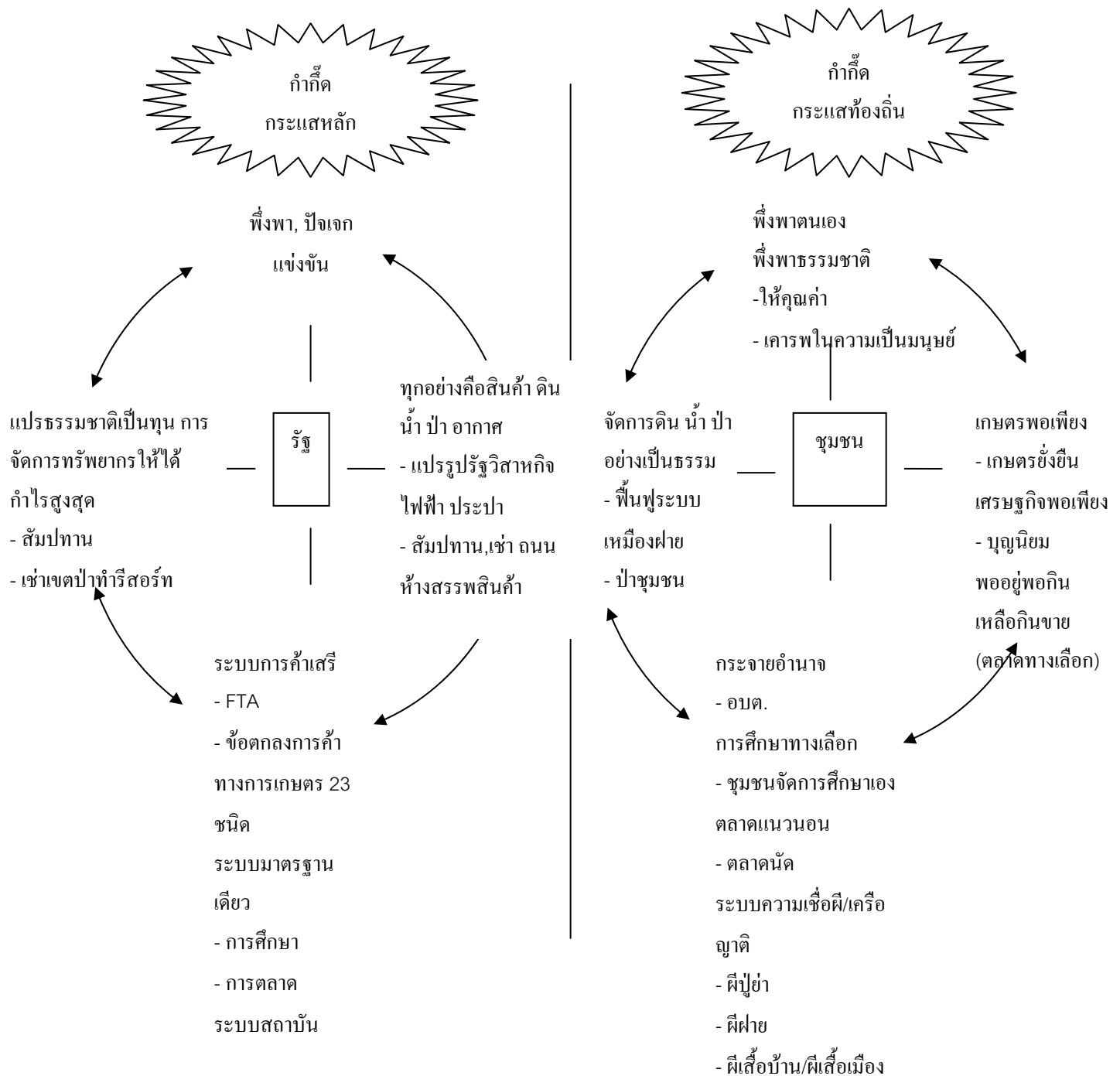
ด้วยกระบวนการประเมินตนเองของชุมชน ชุมชนได้นิยามเป้าหมายความสุขของชุมชนจากกระบวนการถอดประสบการณ์ชีวิต การเปรียบเทียบวิถีชีวิตที่แตกต่าง และการกำหนดเลือกวิถีชีวิต รูปแบบ เป้าหมายการดำเนินชีวิตที่พึงประสงค์ที่มาจากการเรียนรู้ประสบการณ์เดิมและการประยุกต์กับสถานการณ์ปัจจุบัน ตัวอย่างการสะท้อนและเรียนรู้ชุมชนแม่ทาเปรียบเทียบ

การใช้การวิเคราะห์จากทฤษฎี นรค - สวรรค์

การวิเคราะห์ วิธีเปรียบเทียบ

ที่มา : ประชุมคณะกรรมการฯ ครั้งที่ 3/2547 วันที่ 6-7 ตุลาคม 2547 หน้า 31

เป็นการวิเคราะห์ที่นำไปสู่การกำหนดเป้าหมาย ซึ่งพื้นที่ได้สะท้อนภาพความสุข คือ

- การมีวิถีการดำเนินชีวิตแบบ “พอเพียง”

- การได้รับการยอมรับจากคนรอบข้าง ชุมชน สังคม
- การได้มีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกันในสังคม
- การมีอิสระภาพ
- ฯลฯ

จากเป้าหมายความคิดความสุขของชุมชน ย่อมทำให้ชุมชนสามารถกำหนดทางเลือก แนวทางปฏิบัติการที่เหมาะสมของแต่ละชุมชนได้ และสามารถทบทวนย้อนกลับเป็นระยะๆได้

3.3 ผลจากการจัดกระบวนการเรียนรู้

- 3.3.2 คนได้ตระหนัก เข้าใจ เกิดความรู้จัก รู้ตัวตน รากเหง้า ทุน ชุมชนที่มีอยู่ รู้คุณค่าและ “สู้ถึง – สู้ค่า” เกิดความภาคภูมิใจในชุมชน ค้นหาทางเลือกได้ด้วยตนเอง
- 3.3.3 องค์ความรู้ องค์ความรู้ที่มี กระบวนการเรียนรู้ได้ถูกรวบรวมเพื่อนำไปเรียนรู้ และพร้อมพัฒนาองค์ความรู้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์อยู่เสมอ
- 3.3.4 พัฒนารูปธรรมแหล่งเรียนรู้ชุมชน เนื่องจากการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงจึงเกิด พัฒนาการปฏิบัติการแหล่งเรียนรู้ของตนเองหรือปฏิบัติการรูปธรรมตามแนวความคิด ที่ร่วมกันวิเคราะห์ เช่น การปลูกถั่วตามแบบสวรรค์ เป็นต้น
- 3.3.5 การเชื่อมบูรณาการองค์กรภาคประชาชนในชุมชน การเรียนรู้ เข้าใจตนเอง และ พัฒนาเป้าหมายของชุมชน ทำให้มีการผนึกกำลังงานพัฒนากลุ่ม/องค์กร ในชุมชนให้มีเป้าหมายร่วม และกำหนดแผนงานไปสู่เป้าหมายร่วมกันอย่าง แม่ทา เชื่อมโยง เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน กับ เครือข่ายทรัพยากรธรรมชาติ แม่ต้า เชื่อม เครือข่าย อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กับประชาคมเอดส์แล้วพัฒนาแผนแม่ทาชุมชนร่วมกัน

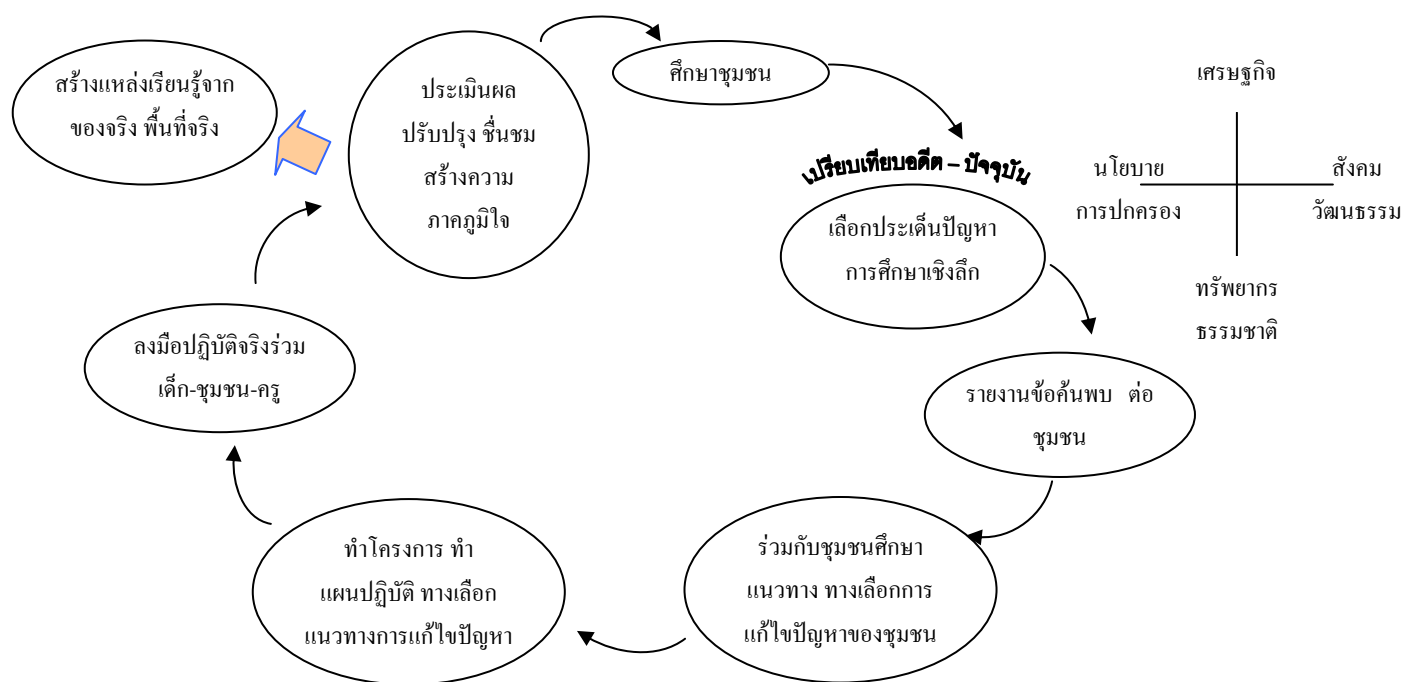
อนึ่ง ผลรวมของการพัฒนาการจัดกระบวนการเรียนรู้ คือ ชุมชนสามารถจัดการเรียนรู้ เคลื่อนไหวความ รู้ด้วยตนเอง กำหนดเลือก รูปแบบวิธีการ และค้นหาทางออก ทางเลือกในงานพัฒนาโดยชุมชนเอง

เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับกลไกอื่นๆ ทั้งระดับพื้นที่ อาทิ วัด โรงเรียน อบต. สาธารณสุข เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์แบบแนวนราบ และการพัฒนาความสัมพันธ์แนวตั้ง ในการเชื่อม องค์การระดับจังหวัด ภาค/ประเทศ

เครือข่ายการเรียนรู้ระดับโครงการ เป็นกรณีการพัฒนาข่ายการเรียนรู้ในการพัฒนาพื้นที่รูปธรรม สร้างเสริมชุมชนเข้มแข็งและมีความสุข โดยมีสถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นแกนกลางประสานงาน ร่วมกับภาคีความร่วมมือที่มาจากโครงการในระดับพื้นที่ 6 พื้นที่ และภาคีความร่วมมือในระดับคณะกรรมการ อำนวยการ เป็นข่ายที่มีเป้าหมายการพัฒนาพื้นที่รูปธรรม และการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งและมีความสุข ซึ่งเป็น เครือข่ายระดับชุมชน โครงการระดับภาค - โครงการส่วนกลาง - สรส.ส่วนกลาง

เครือข่ายการจัดการเรียนรู้ระดับพื้นที่ ในการพัฒนาการจัดการความรู้โดยความร่วมมือระหว่างชุมชน และโรงเรียน พบว่าทุกพื้นที่พัฒนาความสัมพันธ์กับโรงเรียนในการจัดการเรียนรู้ให้กับนักเรียนในโรงเรียน ซึ่งมี วัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจชุมชน ภูมิปัญญาชุมชน ศิลปวัฒนธรรม การสื่อสารถ่ายทอดองค์

ความรู้ของชุมชนเข้าไปในระบบการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน ซึ่งเป็นการเรียนรู้เรื่องของชุมชน ร่วมไปเรียนรู้เรื่องราวภายนอก ทั้งนี้ควรดำเนินการโดยการมีส่วนร่วมตลอดทั้งกระบวนการของโรงเรียนและองค์กรชุมชน

นอกจากการเชื่อมความสัมพันธ์กับโรงเรียน ในหลายพื้นที่มองการเชื่อมความสัมพันธ์กับข่ายอื่นของชุมชน อาทิ วัด อบต. สถานีอนามัย NGOs GO ในระดับพื้นที่ กรณีแม่ทา มองการพัฒนาเครือข่ายการจัดการความรู้โดยมองสถาบันรวมของชุมชน และมีกลยุทธ์ในการเชื่อมความสัมพันธ์โดยให้มีนักจัดการเรียนรู้แทรกตัวอยู่ในกลไกต่างๆ ของชุมชน เพื่อร่วมกำหนดทิศทางการทำงานให้เป็นแนวทางเดียวกัน

ในการพัฒนาเครือข่ายการจัดการเรียนรู้ในระดับพื้นที่ พบว่าเงื่อนไขสำคัญคือ

- การปรับช่องว่างความคิด “เป้าหมาย” ร่วม ให้มีการปรับทัศนคติให้เห็นประโยชน์ร่วม
- ปรับกระบวนการปฏิบัติการที่สอดคล้องกับแนวปฏิบัติของแต่ละฝ่าย
- การพัฒนา “สถาบันชุมชน” ของชาวบ้านเพื่อให้เกิดการยอมรับ สถานการณ์ของชุมชนให้มีความเท่าเทียมกับสถาบันอื่นๆ

เครือข่ายการเรียนรู้ระดับภาค

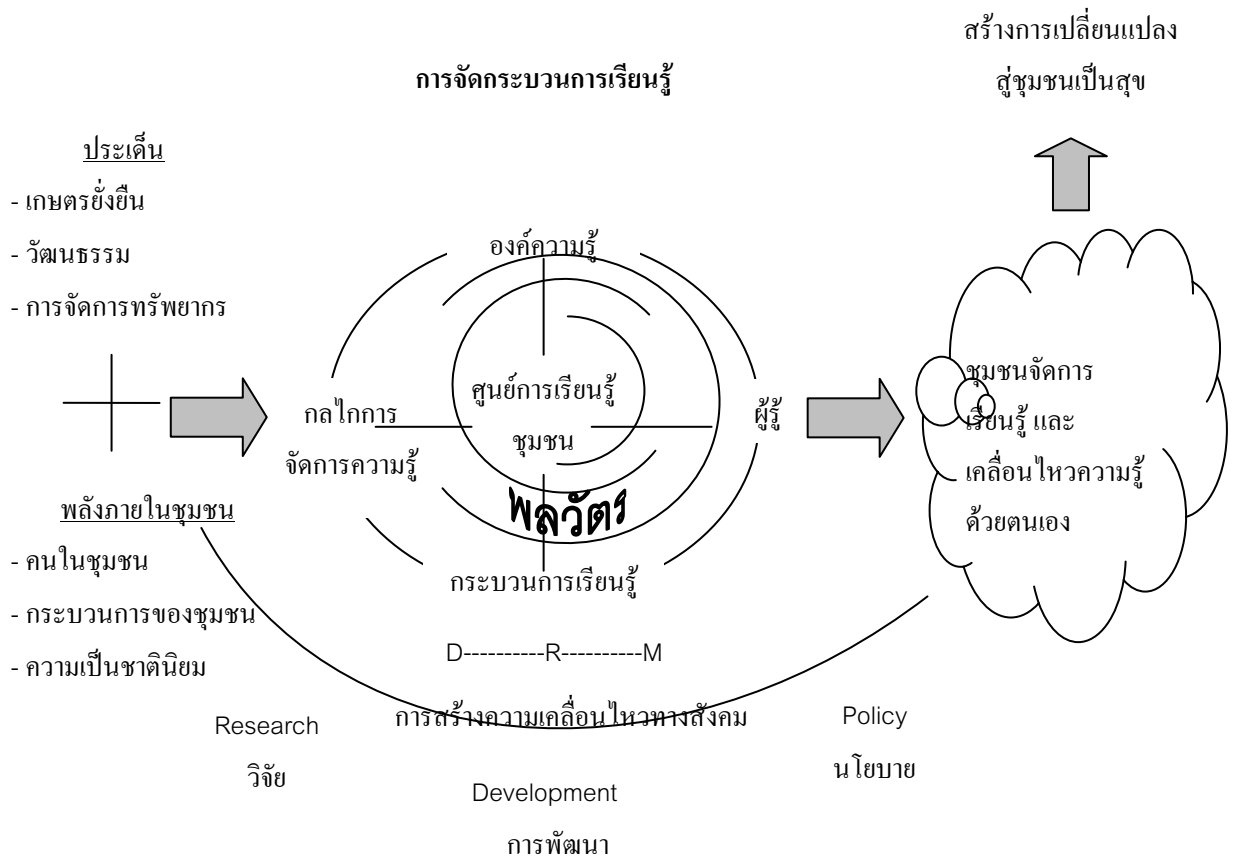
หลายพื้นที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายระดับภาค เช่น เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเป็นครั้งคราว การเชื่อมโยงกับข่ายในขบวนการ กป.อพช. เพื่อการเรียนรู้ร่วมกันในการขับเคลื่อนพื้นที่รูปธรรม – พื้นที่สังคม และพื้นที่ทางนโยบาย เป็นการกำหนดยุทธศาสตร์การทำงานร่วม มีแผนงานการขับเคลื่อนร่วมกัน

เครือข่ายการเรียนรู้ระดับประเทศ

ความประสานความสัมพันธ์และความร่วมมือกับหน่วยงานที่ทำงานในวงกว้างระดับประเทศ อาทิ สถาบันการศึกษา กรณีการรับนักศึกษาฝึกงาน การเรียนรู้ร่วมกับโครงการเสริมสร้างการเรียนรู้ชุมชนเป็นสุข เน้นความสัมพันธ์ที่เท่าเทียม และความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรกับองค์กร รวมทั้งการพัฒนาให้มีการต่อเนื่อง มีผลต่อการเสริมสร้างการเรียนรู้ เกิดความร่วมมือในการสร้างพื้นที่ทางสังคม และพื้นที่ทางนโยบาย

2.1.3 การเสริมสร้างรูปธรรม “แหล่งเรียนรู้ชุมชน” ในการแก้ไขปัญหาการจัดการทรัพยากรการพัฒนาแบบแผนการผลิต การสืบสานวัฒนธรรมจากฐานประเพณีเดิมสู่การจัดการชุมชนเป็นสุขได้อย่างเป็นระบบ และบูรณาการสู่การเป็นองค์กรรวมที่สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ให้ชุมชนอื่นได้จริง

“แหล่งเรียนรู้ชุมชน” หรือ สถาบันการจัดการเรียนรู้ หรือมีกล่าวในหลายพื้นที่ด้วยคำที่ต่างกัน เช่น แม่วาง กล่าวถึง “วิทยาลัยชาวบ้านแม่วาง” แม่ทาพูดถึง “สหกรณ์” และการพัฒนาสู่สภาพประชาชน หรือ เปียงหลวง พูดถึง “ศูนย์วัฒนธรรม” แม่สุรินพูดถึง “การเคลื่อนของกลุ่มออมทรัพย์” แม่ต้าพูดถึง “เอือนผญา” เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้ร่วมกันได้พิจารณาถึงองค์ประกอบสำคัญของแหล่งเรียนรู้ชุมชนว่าควรประกอบด้วย นักจัดการเรียนรู้ องค์ความรู้ กลไกการจัดการความรู้และกระบวนการวิธีการเรียนรู้ ทั้งหมดที่มาจากพลังการขับเคลื่อนภายในของชุมชน ผ่านกระบวนการสร้างการเรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติการ ฯลฯ และต้องมีการเคลื่อนตัวอย่างมีพลวัตร แหล่งเรียนรู้ “สถาบัน” เป็นกลไกสำคัญของการขับเคลื่อนการจัดการเรียนรู้และเคลื่อนไหวยทางสังคมทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงสังคมสู่ชุมชนเป็นสุข

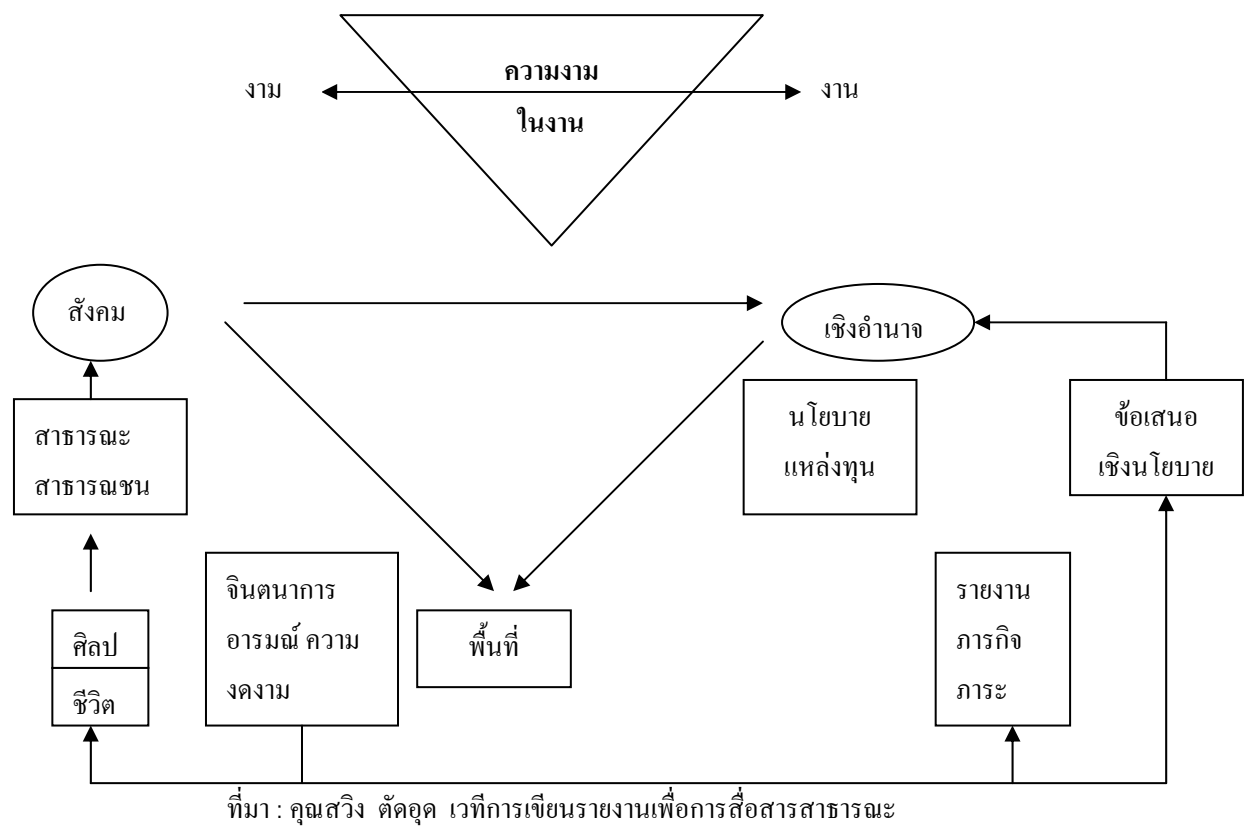

ที่มา : รายงานการประชุมคณะกรรมการฯ วันที่ 6-7 ตุลาคม 2548 หน้า ที่ 35

การเสริมสร้าง “แหล่งเรียนรู้” เพื่อ “สถาบัน” มีนัยของการสร้างที่ยืนขององค์กรภาคประชาชนให้มีสถานภาพทางสังคม เช่นเดียวกับองค์กรภาครัฐ สถาบันการศึกษาและอื่นๆ เพื่อเสริมสร้างการยอมรับความเท่าเทียมในการประสานความร่วมมือระหว่างกัน

2.1.4 การยกระดับกระบวนการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ และเผยแพร่องค์ความรู้สู่สังคมทั้งสื่อพื้นบ้านและสื่อที่เหมาะสมกับการรับรู้แบบใหม่ โดยใช้ตัวบุคคล ชุมชน เป็นฐานในการสื่อสารที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายภาคประชาสังคม

การส่งเสริมกระบวนการสื่อสารสู่สังคม ได้ดำเนินการโดยการส่งเสริมการเรียนรู้ในงานอบรมการเขียนเพื่อเสริมทักษะการเขียน กับเวทีแลกเปลี่ยนการเขียนเพื่อการสื่อสารสู่สาธารณะ เพื่อการปรับกระบวนการทำงาน การสื่อสารที่ปรับจากการนำเสนอเพื่อการรับใช้แหล่งทุน นโยบายในเชิงอำนาจที่มีก่อสร้างภาระให้องค์กร มาเป็นในรูปแบบงานศิลปะมากขึ้น งานเขียนเพื่อการสร้างพื้นที่ทางสังคมที่ต้องมีการสมดุลกันระหว่างความเป็นงานกับความงาม สะท้อนชีวิตเพื่อนำความคิดรูปภาพเล็กๆ ไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย

การสื่อสารกับสังคมได้มีการนำเสนอในหลายรูปแบบ

- การศึกษาเรียนรู้ระหว่างเครือข่ายทั้งภายในพื้นที่ ไขว้พื้นที่ ต่างพื้นที่ต่างเครือข่าย ในการศึกษาดูงาน
- การจัดงานมหกรรมแหล่งเรียนรู้บ้านทุ่งหลวง ดำเนินการเมื่อ 19-20 มีนาคม 2548
- การจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์เพื่อการเผยแพร่ มีการสื่อผ่านทางวิทยุ การผลิต VDO,CD และการผลิตหนังสือเพื่อเผยแพร่ ดังนี้

โครงการฯ แม่ทา

- เอกสารแนะนำแม่ทา “บทเรียนที่ยาวนานสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน”
- หนังสือบทเรียนคนรุ่นใหม่ 11 คน จำนวน 11 เล่ม
- VCD “สู่ฝันอันยิ่งใหญ่”

โครงการฯ แม่ต้า

- รายงานการศึกษา ชุดความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบ้านต้าโน
- เอกสารประกอบหลักสูตรท้องถิ่น ลุ่มน้ำแม่ต้า “องค์ความรู้ท้องถิ่นลุ่มน้ำแม่ต้า”

- หนังสือ องค์ความรู้ท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่ต้า “ป่าขุนต้า” แหล่งเรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่ต้า
- แผ่นพับ “วิถีชีวิตคนอยู่ป่า”, “ถ้าเกิด” คนอยู่ป่า, ส่วนมือ ส่วนใจ รักษาป่า, เปิดประตูสู่แหล่งเรียนรู้ป่าชุมชนต้าใน, แม่ต้า สายน้ำแห่งชีวิต และ “ต้าใน ชุมชนบ้านป่า”

โครงการฯ แม่วาง

- หนังสือ “แหล่งเรียนรู้วัฒนธรรม ภูมิปัญญาชุมชนทุ่งหลวง”
- หนังสือ “การฟื้นป่าด้วยวิถีธรรมชาติ กรณีศึกษา บ้านหนองเต่า”
- หนังสือ “ชุมชน ความรู้ ลุ่มน้ำวาง”
- หนังสือ “วิทยาลัยชาวบ้านลุ่มน้ำวาง”
- จดหมายข่าว “สารรักษ์ลุ่มน้ำวาง”

สำนักงานกลาง

- หนังสือ ชุมชนกับการเปลี่ยนแปลง ภายใต้สถานการณ์โลกาภิวัตน์
- หนังสือ การประเมินชุมชนแบบมีส่วนร่วม
- ฐานข้อมูล พื้นที่รูปธรรม 5 พื้นที่

การสื่อสารกับสังคม ในรูปแบบนำเสนอบทเรียนการเรียนรู้ และให้ผู้สนใจกว้างและผู้เกี่ยวข้องมาเรียนรู้โดยตรง มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ได้พัฒนาประสบการณ์โดยตรงกับแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ในกระบวนการเสนอสมัครรับการเรียนรู้บ้านทุ่งหลวง เป็นการเสนอการเรียนรู้

2.2 ผลความก้าวหน้าการดำเนินงานด้านอื่นๆ

ก) องค์ความรู้และการสังเคราะห์บทเรียนที่โครงการดำเนินการ มีดังนี้

1. คู่มือการประเมินชุมชนภายใต้สถานการณ์โลกาภิวัตน์ ด้วยเห็นว่าการประเมินชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำความเข้าใจสถานการณ์ของชุมชน ทั้งภายในและภายนอกภายใต้สถานการณ์โลกาภิวัตน์ ที่จะมีผลกระทบจากระดับโลก – ประเทศ – ภูมิภาค – จังหวัด – อำเภอ – ตำบล – หมู่บ้าน รวมทั้งมีผลกระทบซึ่งกันและกันระหว่างสถานการณ์ภายในและภายนอกชุมชน รวมทั้งการประเมินชุมชนยังเป็นเครื่องมือที่ต้องดำเนินการเป็นระยะๆ โดยจัดให้เป็นกระบวนการควบคู่ไปกับกระบวนการพัฒนาชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนได้เท่าทันกับสถานการณ์อยู่ตลอดเวลาเพื่อให้สามารถเข้าใจ คิด วิเคราะห์ ค้นหาแนวทางการแก้ไข/พัฒนาชุมชนของตนได้อย่างต่อเนื่อง

การพัฒนาคู่มือการประเมินชุมชนภายใต้สถานการณ์โลกาภิวัตน์ ดำเนินการโดยการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับพื้นที่เป้าหมาย การสรุปบทเรียนการเรียนรู้ การวิเคราะห์ สังเคราะห์บทเรียนร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วรวบรวมเป็นคู่มือ ทั้งนี้ได้พัฒนาและปฏิบัติการกระบวนการร่วมกับเครือข่ายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

และสมาชิกฝ่ายงานคณะกรรมการประสานความร่วมมือพัฒนาเอกชน (กป.อพช.) เพื่อการสร้างบทเรียนที่ หลากหลายมุมมอง และสร้างการมีส่วนร่วมจากกระบวนการพัฒนาในภาคเหนือ ภายใต้ความร่วมมือระหว่าง โครงการพื้นที่รูปธรรม สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน วิทยาลัยการจัดการทางสังคมและ กป.อพช.

หนังสือคู่มือการประเมินชุมชนภายใต้สถานการณ์โลกาภิวัตน์ ประกอบด้วยสาระสำคัญ 4 ประเด็น ดังนี้

1. ความสำคัญของการประเมินชุมชนภายใต้สถานการณ์โลกาภิวัตน์
2. กรอบคิด/กรอบการประเมินชุมชน
3. วิธีการและเครื่องมือในการประเมินชุมชน
4. กรณีศึกษาการนำกรอบคิด กรอบการประเมินและเครื่องมือไปปรับใช้ในพื้นที่
  - กรณีศึกษาบ้านห้วยอีค่าง ต.แม่วิน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่ “การประเมินชุมชนเพื่อสร้าง การเรียนรู้ร่วมกัน”
  - กรณีศึกษาบ้านแม่ทา กิ่งอำเภอแม่ออน จ.เชียงใหม่ “ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนผ่าน การศึกษาชีวิตผู้นำ”

(หนังสือแนบมาพร้อมรายงานนี้แล้ว)

2. หนังสือ “ชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงภายใต้สถานการณ์โลกาภิวัตน์” เป็นหนังสือสะท้อนรูปธรรม การเรียนรู้ เข้าใจสถานะการณ์ของชุมชน ศึกษาค้นหาแนวทางเลือกที่เหมาะสม และการปรับตัวของชุมชน สังคม และโลกาภิวัตน์ ที่สร้างความเข้มแข็งยั่งยืนและเป็นสุข นำเสนอในรูปแบบงานเขียนเชิงสารคดี ผ่านมุมมองของ นักเขียนอาชีพ 4 ท่าน คือ

สุวิษานนท์ รัตนภิมล	ชุมชนแม่สุริน, ชุมชนแม่วาง
ประทีป ทองเกลี้ยง (แพร จารุ)	ชุมชนแม่ต้า
องอาจ เคชา (ภู เชียงดาว)	ชุมชนเปียงหลวง
สฤณี ฉัฐพลวัฒน์	ชุมชนแม่วาง

โดยมี อาจารย์มาลา คำจันทร์ เป็นบรรณาธิการ

3. การรวบรวมฐานข้อมูลชุมชน “พื้นที่รูปธรรม” ด้วยเห็นว่า ในการเริ่มโครงการฯ แต่ละพื้นที่มี ทุนเดิมของตน เมื่อสิ้นสุดโครงการ จากทุนเดิมที่มีอยู่ได้เติบโตขึ้นจากประสบการณ์ บทเรียน และผลงานจึงได้มี การจัดทำรวบรวมทุนที่เพิ่มขึ้นไว้เป็นฐานข้อมูลชุมชน เพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนางานต่อไปในอนาคต ทั้งนี้ มีวิธีการรวบรวมโครงการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร จากเวทีพูดคุยกลุ่มเล็กแล้วนำมาสรุปเรียบเรียง สำหรับพื้นที่แม่ ทา แม่สุริน แม่ต้าและเปียงหลวง ส่วนพื้นที่แม่วาง เป็นแนวทางสนับสนุนให้การเรียนรู้กับเยาวชนที่รับผิดชอบ งานข้อมูลได้พัฒนาระบบงานข้อมูล การสรุปเรียบเรียงข้อมูล โดยมีเจ้าหน้าที่ข้อมูลสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ ทั้งกรอบการรวบรวมฐานข้อมูลชุมชน เป็นดังนี้

1. ชื่อผู้ให้ข้อมูล
  - ชื่อ(นาย/นาง/นางสาว).....นามสกุล.....
  - หน่วยงาน/องค์กร.....ตำแหน่ง.....
  - ที่อยู่.....เบอร์โทรศัพท์.....Email.....
2. แผนที่หมู่บ้าน
3. ข้อมูลพื้นฐานหมู่บ้าน
  - 3.1 ประวัติศาสตร์ชุมชน
  - 3.2 ระบบเศรษฐกิจและการทำมาหากินของผู้คน
  - 3.3 สภาพกายภาพของพื้นที่และการจัดการทรัพยากร
  - 3.4 ประเพณีวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ของผู้คน
4. ประวัติความเป็นมาของการจัดการเรียนรู้โดยชุมชน(กลุ่มหรือแหล่งเรียนรู้ชุมชน)
5. เป้าหมายของแหล่งเรียนรู้หรือกลุ่มเรียนรู้ชุมชน
6. องค์ความรู้ที่ใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้หรือรูปธรรมที่เด่นชัดในพื้นที่
7. ผู้รู้และหรือนักจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน+เรื่องที่คุณรู้แต่ละคนมีความเชี่ยวชาญ

รายชื่อผู้รู้ในชุมชน	ความเชี่ยวชาญในแต่ละด้าน

8. โครงสร้าง/องค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้ชุมชน
9. การบริหารจัดการ การจัดการเรียนรู้เป็นอย่างไร (ที่พัก,อาหาร,วิทยากร,กองทุน,เนื้อหา และอื่นๆ)
10. ประสบการณ์ในการจัดการเรียนรู้โดยชุมชน รูปแบบและกระบวนการ
  1. คนในชุมชน รูปแบบ.....
  2. คนในกลุ่มน้ำ รูปแบบ.....
11. รูปแบบการจัดการเรียนรู้ในระยะที่ผ่านมาที่มีรูปแบบ จุดแข็ง-จุดอ่อนของแต่ละรูปแบบเป็นอย่างไร
  - 1.....
  - 2.....
12. องค์กรต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งเรียนรู้ของชุมชน รูปแบบความร่วมมือและบุคคลที่ประสานงานด้วย
13. ระบบฐานข้อมูลของแหล่งเรียนรู้ชุมชนเป็นอย่างไร

ข) การประชุมคณะกรรมการอำนวยการ

การประชุมคณะกรรมการอำนวยการ ดำเนินการทูลกระยะ 3 เดือน เป็นเวทีประชุมร่วมระหว่าง คณะกรรมการอำนวยการ ผู้ประสานงานโครงการและผู้เกี่ยวข้องกับโครงการ โดยเฉพาะนักจัดกระบวนการเรียนรู้ประเด็นชุมชนเน้นให้เป็นเวทีสร้างการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่นำผลการปฏิบัติงานจริงจากพื้นที่มาเรียนรู้ แลกเปลี่ยนร่วมกัน โดยจัดให้มีประเด็นเฉพาะตามกระบวนการขับเคลื่อนของโครงการ และอาจจัดให้มี วาระพิเศษตามความเหมาะสม

ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีการประชุมคณะกรรมการอำนวยการนี้ เป็นการนำศักยภาพของผู้เกี่ยวข้องได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ยกกระดับจากการปฏิบัติงานภายในพื้นที่ ให้เป็นองค์ความรู้ร่วม และแนวทางที่จะดำเนินการต่อไป ทั้งนี้เป็นการเรียนรู้ท่ามกลางบรรยากาศของความเป็นกัลยาณมิตร

จากการดำเนินงานที่ผ่านมาของโครงการได้จัดการประชุมคณะกรรมการอำนวยการทั้งสิ้น 5 ครั้ง และวาระพิเศษ 2 ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ 1 “ความเข้าใจโครงการและแนวทางการจัดการร่วมกัน” เมื่อ 20 – 21 เมษายน 2547

ณ ห้องลานนา โรงแรมเชียงใหม่ฮิลล์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการพิจารณา “ธง” ร่วมของโครงการ และแนวทางการบริหารจัดการโครงการร่วมกัน

ครั้งที่ 2 “การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อชุมชนเข้มแข็งและเป็นสุขอย่างยั่งยืน” เมื่อ 15–16 กรกฎาคม 2547 ที่บ้านธารแก้ว มหาวิทยาลัยพายัพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

วาระพิเศษ “การพัฒนาการมีส่วนร่วมขององค์กรภาคีความร่วมมือ” เน้นคณะกรรมการอำนวยการเป็นการทำความเข้าใจแนวความคิด ความก้าวหน้าของโครงการ ความคาดหวังและการมีส่วนร่วมในกระบวนการโครงการของภาคีความร่วมมือ เมื่อ 1 ตุลาคม 2547 ที่ห้องประชุม มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ

วาระพิเศษ “พิจารณาสถานการณ์ปัญหาและการปิดโครงการพื้นที่สะลงโน” ประชุมหารือผู้เกี่ยวข้อง กับพื้นที่สะลงโน คือ โสภะเสนสืบสานล้านนา วิทยาลัยการจัดการทางสังคม สำนักงานอำนวยการโครงการและผู้ประสานงาน เจ้าหน้าที่และผู้นำชุมชนบ้านสะลงโน เพื่อพิจารณาสถานการณ์ปัญหาและแนวทางการแก้ไข ปัญหากรณีความเข้าใจแนวการดำเนินงานโครงการ ซึ่งมีข้อสรุปให้ยุติการดำเนินงานในพื้นที่สะลงโน

ครั้งที่ 3 “วิธีการและกระบวนการจัดการเรียนรู้” เมื่อ 6-7 ตุลาคม 2547 ที่ โรงแรมธาริน อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ครั้งที่ 4 “แนวคิดและแนวทางความร่วมมือชุมชนกับโรงเรียนในการจัดการเรียนรู้, แนวทางการสรุปบทเรียนโครงการ การเสนอผลและขยายผลงานสู่สาธารณะ: งานมหกรรมทุ่งหลวง” เมื่อ 17 มกราคม 2548 ที่ โรงแรมธาริน อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ครั้งที่ 5 “การเสนอผลการประเมินโครงการ การประเมินตนเอง และทิศทางในอนาคต” เมื่อ 27 มิถุนายน 2548 ที่ โรงแรมธาริน อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ค) ผลการติดตามประเมินผลโครงการและแนวทางการพัฒนาการดำเนินงาน

ด้วยผลการติดตามประเมินผลโครงการและแนวทางการพัฒนาโครงการดำเนินงาน ได้
นำเสนอโดยละเอียดแล้วในรายงานการติดตามประเมินผล โครงการความร่วมมือพัฒนาพื้นที่รูปธรรม การจัด
กระบวนการเรียนรู้เพื่อชุมชนเข้มแข็งและเป็นสุขอย่างยั่งยืน โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมพงษ์ นฤเพศ และคณะ
(เอกสารแนบพร้อมรายงาน)

บทที่ 3

ผลการดำเนินงานระดับพื้นที่รูปธรรม

3.1 โครงการพัฒนาและเสริมสร้างกลไกการจัดการความรู้ด้านเกษตรกรรมยั่งยืน : แม่ทา จ.เชียงใหม่

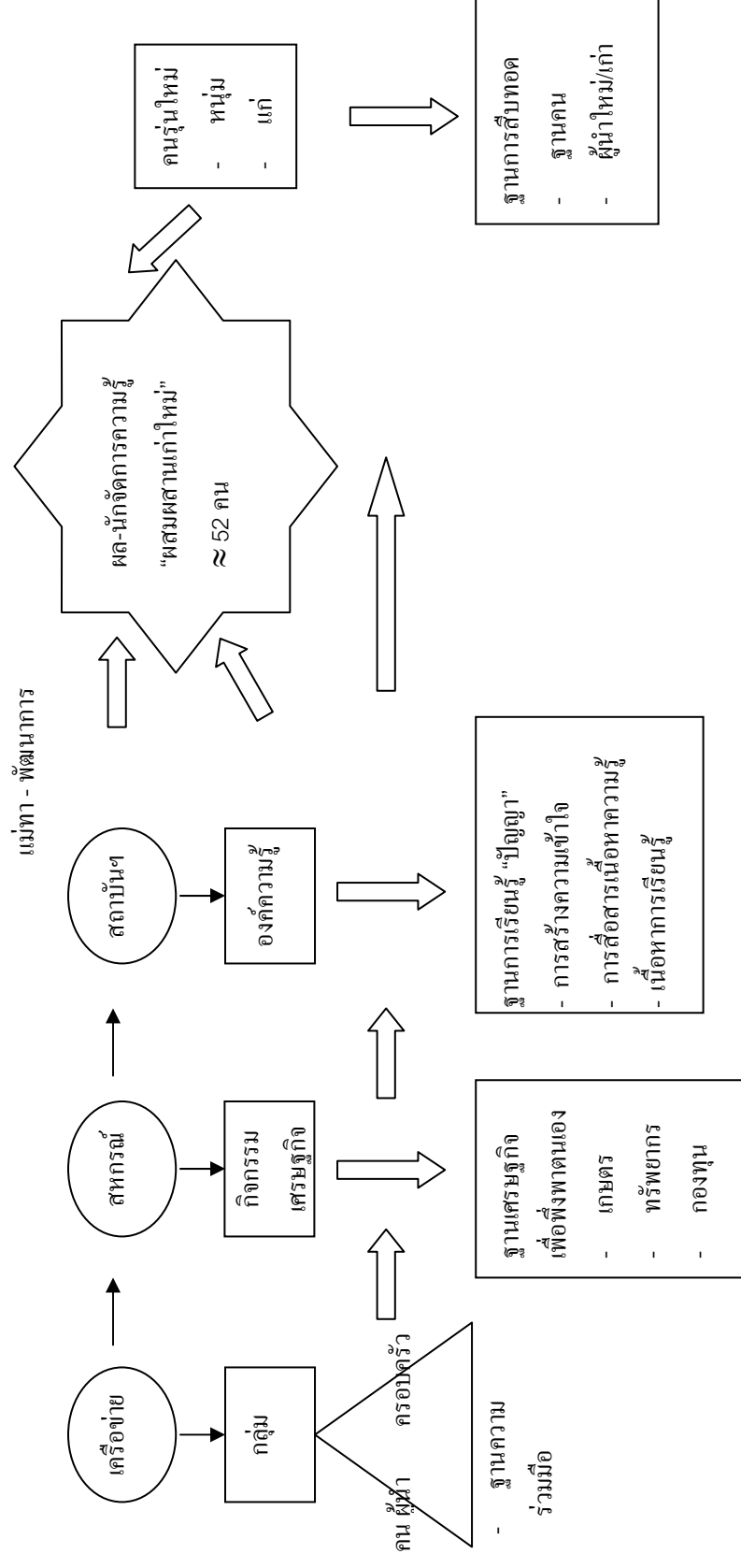
เป้าหมายโครงการ

มีกระบวนการจัดการการเรียนรู้สู่กลุ่ม เครือข่าย เด็กและเยาวชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนให้เกิดความเข้มแข็ง มีศักยภาพ ประสิทธิภาพ ภายใต้ระบบสหกรณ์ที่ทำเกษตรยั่งยืนในสหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา จำกัด และเครือข่ายสหกรณ์ในจังหวัดเชียงใหม่

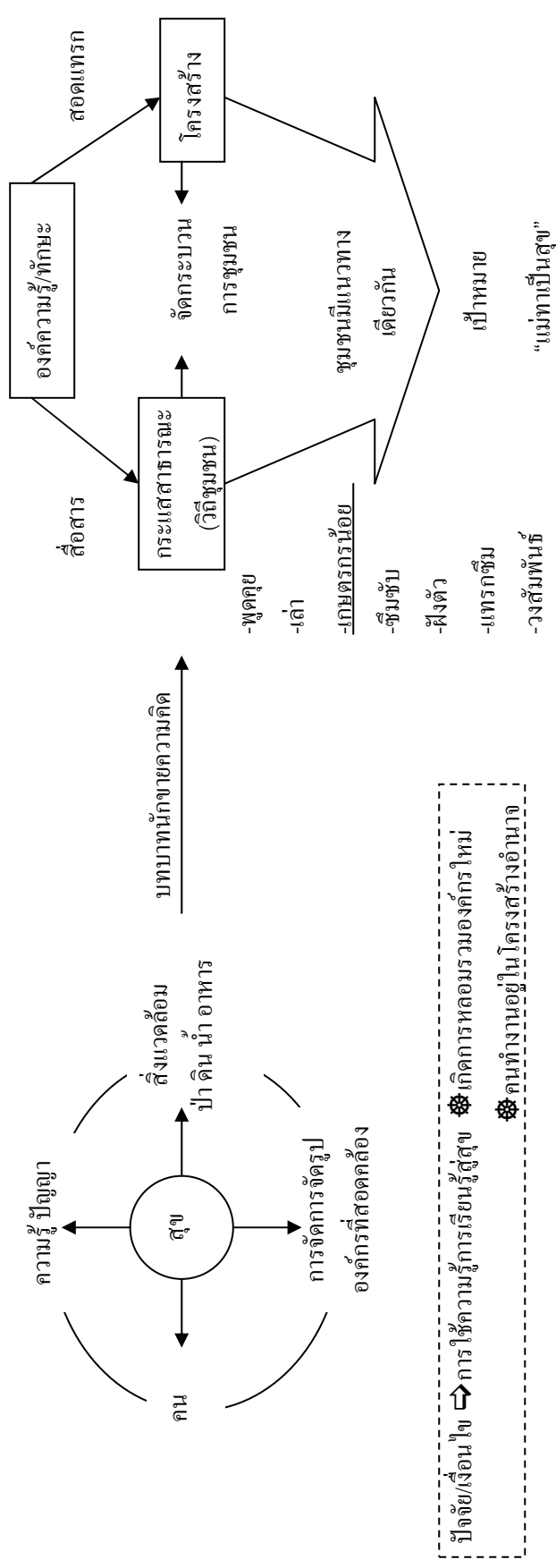
วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่สามารถจัดการองค์ความรู้ และจัดกระบวนการส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืนได้
2. เพื่อสร้างพื้นที่รูปธรรมที่เน้นการพัฒนาและเสริมสร้างกลไกการจัดการความรู้ด้านเกษตรกรรมยั่งยืน ภายใต้การดำเนินงานทางสหกรณ์
3. เพื่อสร้างจิตสำนึกคนรุ่นใหม่ให้รู้จักรากเหง้าของตนเอง มีแนวคิดอุดมการณ์สืบทอดการทำเกษตรกรรมยั่งยืนอย่างมีศักดิ์ศรีและอุดมการณ์

จากพัฒนาการของชุมชนแม่ทา ที่มีการรวมตัวกันของกลุ่มคนจากระดับครอบครัวพัฒนาเป็นระดับกลุ่มและรวมตัวกันเป็นเครือข่าย ต่อมามีการจดทะเบียนเป็นสหกรณ์การเกษตรแม่ทา จำกัด เน้นกิจกรรมการผลิต-เศรษฐกิจ เป้าหมายงานอยู่ที่ฐานเศรษฐกิจเพื่อการพึ่งตนเอง ประเด็นงานคือ เกษตร ทรัพยากร และกองทุนชุมชน ส่วนกระบวนการขณะนี้การดำเนินงานมีความเป็น “สถาบัน” ที่เน้นองค์ความรู้เป็นฐานการเรียนรู้ “ปัญญา” เป็นการสร้างความเข้าใจการสื่อสารความรู้ เนื้อหาการเรียนรู้ ซึ่งปัจจุบันมีนักจัดการความรู้ผสมผสานทั้งเก่าใหม่ราว 52 คน เป็นกระบวนการทำงานของคนรุ่นใหม่ คนหนุ่มและคนแก่ในฐานของการสืบทอดที่เน้นฐานคนทั้งผู้นำเก่า/ใหม่

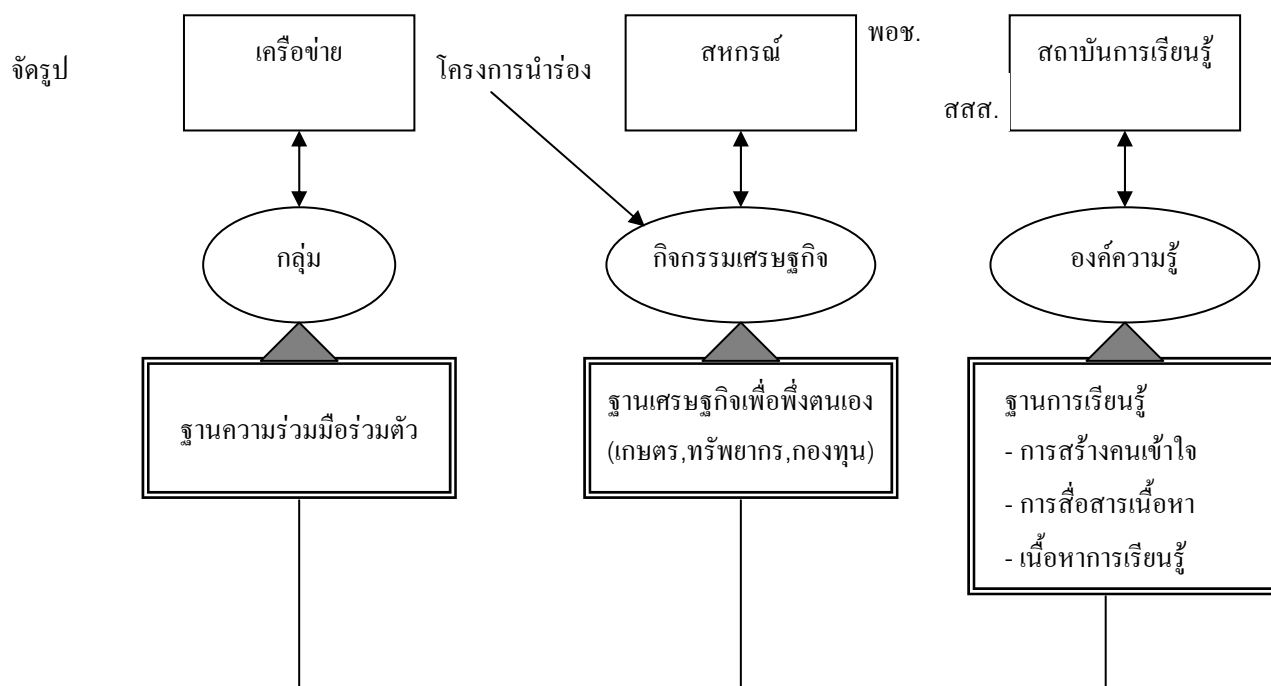

ในมุมมอง/ฐานคิด ความสุข คือประกอบด้วย คน ความรู้ ปัญญา สิ่งแวดล้อม(ป่า ดิน น้ำ อากาศ) กับมีการจัดการองค์กรที่มีความสอดคล้องโดยมีนักจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีบทบาทของนักขยายความคิดสู่กระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ทั้งการสร้างกระแสสาธารณะ การพัฒนาโครงสร้างชุมชน การเรียนรู้องค์ความรู้ ทักษะ เพื่อนำไปสู่การพัฒนา/จัดกระบวนการชุมชนให้ชุมชนได้มีแนวทางการพัฒนาเป้าหมายร่วมกัน ทั้งนี้ปัจจัยที่เกื้อหนุนให้เกิดการเรียนรู้สู่สูง คือ การเกิดการหลอมรวมองค์กรในชุมชน กับให้มีนักจัดการเรียนรู้เข้าไปในบทบาทโครงสร้างทางอำนาจท้องถิ่น

ที่มา : เวทีสังเคราะห์บทเรียนการดำเนินงาน วันที่ 17-18 มิถุนายน 2548 ณ โรงแรมธาริน อ.เมือง จ.เชียงใหม่

แผนภูมิเปรียบเทียบในประเด็นนั้กจัดการความรู้ องค์ความรู้ เครือข่ายและสถาบัน การพัฒนาการจัดการจัดรูปองค์กร
ของชุมชนแม่ทา

นั้กจัดการ ความรู้	มาจากภายนอก (NGOs)	- มาจากภายนอก (เป็นหลัก) - ภายใน → ผู้ใหญ่ (6) → เยาวชน (6) (เป็นผู้ช่วยภายนอก - จิตใจ ทักษะ ความรู้ตามพรรค)	- ภายนอกเป็นที่ปรึกษา - ภายใน → ผู้ใหญ่ (20) → รุ่นใหม่ (17) → เยาวชน (15) (ทักษะ ความรู้ จิตใจ เป็นระบบ)
องค์ความรู้	รับจากภายนอก กลุ่ม/กิจกรรม	- รับภายนอก - มีภายในเองแต่ ไม่เป็นระบบ	5 เรื่อง รวบรวมเป็นระบบ/เข้าใจ
เครือข่าย	กิจกรรมร่วม	- เครือข่ายภายใน - ภายนอก ร่วมเป็นประเด็น (เกษตร, ทรัพยากร)	- จากภายใน - จากภายนอก เรียนรู้หลายประเด็นหลายข่าย - การจัดการศึกษา
สถาบัน	ไม่มี - สวนใครสวนมัน	- สถาบันเกษตรยั่งยืน - สถาบันทรัพยากร ศึกษาดูงาน, รับแขก	- สถาบันพัฒนาทรัพยากรและ เกษตรยั่งยืนแม่ทา - เคลื่อนความรู้/ หลักสูตร / ร.ร. - งานพัฒนา

ที่มา : เวทีสังเคราะห์บทเรียนการดำเนินงาน วันที่ 17-18 มิถุนายน 2548 ณ โรงแรมธาริน อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ปัญหาและอุปสรรค ข้อเสนอแนะ (ที่มา : รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการฯพื้นที่แม่ทา หน้า 21)

ปัญหาการดำเนินงาน

คน

- เรื่องการทำงานที่มีระดับประสบการณ์การทำงานที่ต่างกัน จึงทำให้การทำงานล่าช้า
- ยึดติดกับตัวบุคคล ทำให้งานกระจุกตัว
- การแบ่งเวลาในการทำงานของแต่ละคนไม่เหมาะสมกับงานที่ทำกันอยู่ทำให้รู้สึกว่างานเยอะไม่มีเวลาพัก
- ทีมงานบางคนยังขาดทักษะในการทำงานในหลายๆเรื่อง เช่น การจับประเด็น การพูดอย่างเป็นระบบ

องค์กรภายใน

- ไม่มี

องค์กรภายนอก

- งานบางอย่างถูกกำหนดจากภายนอกทำให้กิจกรรมภายในต้องมีการเลื่อนกิจกรรมออกไป ทำให้แผนงานต้องสะดุดไม่ต่อเนื่อง
- ความคาดหวังจากโครงการต่างๆในการเป็นแบบอย่างในหลายๆด้าน ทำให้เกิดกิจกรรมมากขึ้นทำให้เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานในพื้นที่

ข้อเสนอแนะ

การจัดเวทีกลางควรมีการแลกเปลี่ยนด้านการดำเนินงานของแต่ละพื้นที่ให้มากกว่าเดิมเพื่อจะได้เห็นการทำงานและเกิดการเรียนรู้ร่วมกันมากกว่าเอาแต่ละประเด็นมาแลกเปลี่ยน เพราะการนำเสนอการทำงานแล้วแลกเปลี่ยนจะมีความหลากหลายที่นำไปปรับใช้ได้มากกว่า

บทเรียนการดำเนินงาน (ที่มา : รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการฯพื้นที่แม่ทา หน้า 21)

- ❖ การพัฒนาศักยภาพของคนต้องพัฒนาตามความเหมาะสมและถูกกำหนดจากตัวผู้เรียนรู้อย่างแท้จริง ไม่ใช่ภายนอกหรือคนอื่นเป็นคนกำหนด
- ❖ การจัดการเวลาการทำงานต้องสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตจริงจะทำให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ
- ❖ การสืบทอด ถ่ายทอด จากรุ่นสู่รุ่นต้องคำนึงถึงช่วงห่างระหว่างวัยในการจัดการเรียนรู้ให้ได้สาระ และความรู้ที่เข้าถึงอย่างเหมาะสม
- ❖ การสร้างจิตสำนึกให้รู้จักชุมชน รากเหง้าและวิถีของชุมชน ต้องมีการศึกษา เรียนรู้ทั้งข้อมูล และการปฏิบัติจริง

3.2 โครงการจัดการความรู้ในลุ่มน้ำแม่ต้าเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นบ้านแม่ต้า จังหวัดพะเยา

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อศึกษาและพัฒนาองค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของบ้านต้าใน
2. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ของภาคีในการจัดการลุ่มน้ำแม่ต้า
3. เพื่อสร้างกลไกในการจัดการความรู้ในลุ่มน้ำแม่ต้าให้เอื้อต่อการพัฒนาท้องถิ่น

แนวทางการดำเนินงานสืบเนื่องจากปัญหาทรัพยากรธรรมชาติที่มีการให้สัมปทานป่า ทำให้พื้นที่ป่าบ้านต้าในลดลงและขาดความอุดมสมบูรณ์ เป็นเหตุให้เกิดการรวมตัวของชุมชนในการรักษาผืนป่าเพื่อเป็นผืนป่าต้นน้ำ เป็นแหล่งอาหาร รายได้ ฯลฯ ของชุมชน กับเห็นว่าการจัดการความรู้แล้วนำความรู้ไปจัดการเรียนรู้ทั้งในโรงเรียน และนอกโรงเรียนจะเสริมสร้างความเข้าใจและมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูทรัพยากรคืนความอุดมสมบูรณ์ให้กับทรัพยากรของชุมชนได้ ซึ่งจะนำไปสู่ความสุขของชุมชน อย่างไรก็ตามการสังเคราะห์

ฐานคิด

- พื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติให้สมบูรณ์เพื่อรองรับวิถีชีวิต
- ผืนป่าเห็นแหล่งเรียนรู้ถาวรของชุมชน
- มีพื้นที่แสดงรูปธรรมความรู้ วิถีชีวิต การเรียนรู้ของชุมชน
- สร้างรูปธรรมให้เป็นหลักฐานการปรับเปลี่ยนนโยบาย
- สร้างพื้นที่ต้นแบบของสาธารณะอย่างต่อเนื่อง
- ทำอย่างเจาะลึก ทุ่มเทก่อนไปถึงเป้าหมาย ความสุขต้องชวนให้ชาวบ้านเห็นทุกข้อม เห็นประโยชน์

กระบวนการ / วิธีการ

- ใช้คนทำงานที่มีศักยภาพแตกต่างกัน
- สร้างพื้นที่งานตัวอย่างเพื่อขยายผลการเรียนรู้
- ใช้ความรู้เป็นแกนขับเคลื่อนการทำงาน สร้างความรู้ร่วมกัน
- กระบวนการเรียนรู้ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนประเด็นการเรียนรู้
- การยอมรับแนวคิดฯ ของผู้ร่วมวงเรียนรู้ เชื่อมโยงสู่การปฏิบัติ เช่น เอื้อนผญา แม่ต้า
- การขยายผลการเรียนรู้ให้พื้นที่รูปธรรม ขยายวงสู่ท้องถิ่น ขยายสู่นโยบาย
- ทิศทางการปรับเปลี่ยนนโยบายต้องวิเคราะห์โครงสร้างอำนาจรัฐกำหนด ทบทวนคนทำงานให้ชัดเจน

ผลที่ได้รับ

- คนทำงานเลื่อนสถานะเป็นนักจัดการความรู้จากการปฏิบัติการ
- มีความสามารถในการถ่ายทอดการจัดการเรียนรู้
- มีความเชื่อมั่น
- ทำงานเป็นทีมได้ดี
- แนวคิดปรับเปลี่ยนจากสถานะที่สร้างปัญหาไปสู่การป้องกัน / แก้ไขปัญหา
- ผลการเรียนรู้ระหว่างทางทำให้เกิดการเรียนรู้แตกตัวเป็นองค์กรร่วมขยายผลจากพื้นที่สู่เครือข่ายท้องถิ่น กับองค์กร / ภาคีที่เกี่ยวข้อง

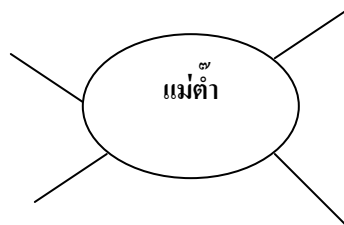
ผลลัพธ์ ผลกระทบ

- คนทำงานมีภาระครบถ้วน เงื่อนไขเวลา การมีส่วนร่วม
- จัดตั้งเอื้อนผญา (เอื้อนวัฒนธรรม) แม่ต้า
- สร้างการเรียนรู้ในจุดเน้น ตัวชี้วัดความสุขและแนวทางการสร้างสุขภาวะ
- เกิดแผนงานต่อเนื่องเพื่อผลักดันการเปลี่ยนแปลงจากวงคนทำงาน

ที่มา : เวทีสังเคราะห์บทเรียนการดำเนินงาน วันที่ 17-18

มิถุนายน 2548 ณ โรงแรมธาริน อ.เมือง จ.เชียงใหม่

บทเรียนร่วมกัน ตามผลการดำเนินงานงานดังนี้

ปัญหาและอุปสรรคของการจัดการเรียนรู้ องค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ของชุมชนตำใน และระดับลุ่มน้ำ (ที่มา : จากรายงานโครงการฯ ฉบับสมบูรณ์ บ้านแม่คำ จังหวัดพะเยา หน้า 29)

1. ผู้นำในชุมชน ยังไม่ให้ความสำคัญกับงานการจัดการความรู้ท้องถิ่นเท่าที่ควร อย่างไรก็ตามอาจเป็นเพราะความไม่เข้าใจในการทำงานของโครงการที่ไม่ได้อธิบายให้กับผู้นำชุมชน
2. นักจัดการเรียนรู้ท้องถิ่นบ้านตำในที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย บางคนไม่สามารถเข้าร่วมกระบวนการทำงานของโครงการได้ตลอด เนื่องจากติดภารกิจในครอบครัว และชุมชน ทำให้ขาดความต่อเนื่องในการพัฒนาคน
3. การสร้างความเข้าใจในกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยชุมชน ให้กับองค์กรในชุมชน ได้แก่ องค์กรบริหารส่วนตำบล โรงเรียน วัด ต้องใช้เวลาและคนทำงานที่เป็นคนในท้องถิ่น

บทเรียนและข้อเสนอแนะ (ที่มา : จากรายงานโครงการฯ ฉบับสมบูรณ์ บ้านแม่คำ จังหวัดพะเยา หน้า 29-33)

บทเรียนการดำเนินงานโครงการ

1. การทำงานของโครงการ

- กระบวนการทำงาน/การสร้างการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน

เป็นกระบวนการทำงานที่สามารถทำให้ชาวบ้าน/นักจัดการความรู้สามารถได้รับความรู้ ทำให้ชาวบ้านซึ่งมีกำลังอยู่แล้วสามารถดึงเอากำลังนั้นออกมาจัดลำดับและปฏิบัติได้ มีการทำงานอย่างต่อเนื่อง ติดตามงาน

- วิธีการทำงาน/รูปแบบ

- การทำงานจะยึดชุมชนเป็นหลัก ทำงานร่วมกับชุมชน ให้ชาวบ้าน/นักจัดการความรู้เป็นคนตัดสินใจ ออกความคิดเห็นร่วมกัน
- เข้าไปทำงานในพื้นที่จริง ทำให้ชาวบ้านได้ความรู้และเห็นของจริง เข้าไปพื้นที่แล้วสามารถอธิบายหรือสื่อออกมาได้ เช่น สมุนไพร ต้นไม้ ว่ามีสรรพคุณอะไรบ้าง และสามารถนำมาใช้ในชีวิตรประจำวันได้
- พาไปศึกษาดูงานนอกพื้นที่ เพื่อเก็บเกี่ยวประสบการณ์และนำมาปรับใช้ในพื้นที่/ชุมชนของตนเอง
- จัดการอบรม การพูด การสื่อ ทำให้นักจัดการความรู้สามารถพูด/สื่อต่อชุมชนได้ดีขึ้น
- จัดการอบรมโดยให้ชาวบ้าน/นักจัดการความรู้ได้มาเป็นวิทยากรเอง เพื่อให้ได้รับการฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง

- กิจกรรม

มีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยแต่ละกิจกรรมชาวบ้าน/นักจัดการความรู้ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ได้มีการทำกิจกรรมร่วมกัน

- การประสานงาน

มีการประสานงานที่ดี สามารถดึงเอาคนในชุมชนเองมาเป็นคนประสาน ทำให้ชาวบ้าน/นักจัดการความรู้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นส่วนมาก

- การสนับสนุน(วิชาการ/ข้อมูล/งบประมาณ)

- ได้มีการสนับสนุนในเรื่องงบประมาณอย่างต่อเนื่อง
- ได้สนับสนุนให้ชาวบ้าน/นักจัดการความรู้ได้ฝึกการเก็บข้อมูลในชุมชนเอง และได้มีการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันในชุมชน
- สนับสนุนกระบวนการทำงาน โดยมีนักศึกษาฝึกงานเข้าร่วมทำงาน ร่วมทำกิจกรรมกับชุมชน

- บุคลากร

ผู้ประสานงาน/เจ้าหน้าที่ของโครงการมีการวางตัวที่ดี ไม่ถือตัวให้ความสนิทสนมเหมือนเครือญาติเดียวกัน เป็นกันเองกับชาวบ้านสามารถปรับตัวให้เข้ากับชุมชนได้ มีการทำงานอย่างต่อเนื่อง เข้าถึงชุมชนติดตามงาน คอยให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องและเต็มที่

- ข้อเสนอแนะ

- อยากให้ทางโครงการให้การสนับสนุนต่อไป
- อยากศึกษาความหลากหลายของพันธุ์ไม้ทุกชนิดในป่า เพื่อที่จะได้รู้จัก และบอกชื่อและคุณสมบัติได้ทุกต้น
- อยากให้มีการเจาะลึกศึกษาในเรื่องขององค์ความรู้ ภูมิปัญญาเก่า ๆ เช่น การเข้าวัด คำกล่าวใส่ดอกไม้ คำกล่าวกวาดวัด เป็นต้น
- ข้อมูลเรื่องประวัติหมู่บ้านยังไม่ชัดเจนในส่วนของปี พ.ศ. ที่ก่อตั้งหมู่บ้าน
- หานักพัฒนาที่จะเข้ามาสานต่อ อยากให้มีการผลักดันให้คนในชุมชนไม่ว่าจะเป็น เด็ก ผู้ใหญ่ ผู้เฒ่าผู้แก่ ได้เข้ามาศึกษา/เรียนรู้ องค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมร่วมกัน โดยอาจจะใช้พุทธศาสนาเข้ามาเป็นหลัก
- อยากพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ให้ดีขึ้นกว่านี้

2. นักจัดการความรู้/นักสื่อน้อย

- กระบวนการเรียนรู้

- นักจัดการความรู้

- ผลการเรียนรู้ที่ได้มาจากการมีการวางแผนที่ดีมาก่อน
    - ได้มีการจัดเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลในชุมชนร่วมกัน
    - จัดการอบรม เรื่องของการพูด/การสื่อ
    - พาไปศึกษาดูงานนอกพื้นที่
    - เป็นวิทยากรในเวทีอบรมให้ความรู้แก่ชุมชนในลุ่มน้ำแม่ต้า 13 หมู่บ้าน

- นักสื่อน้อย

- เรียนรู้จากพ่อแม่
    - จัดการอบรมให้ความรู้พาไปดูพื้นที่จริง
    - ติดตามพ่อแม่ซึ่งเป็นนักจัดการความรู้เวลาเข้าไปสื่อในป่า
    - เป็นวิทยากรร่วม/เสริม นักจัดการความรู้ในเวทีต่าง ๆ

- ความรู้/ทักษะ

- สามารถยกระดับตนเองเป็นวิทยากรชาวบ้าน/นักสื่อน้อยได้
  - ได้ทักษะในการพูด/การสื่อต่อในที่สาธารณะชนได้
  - ได้รับความรู้จากการทำงานและศึกษาดูงานนอกพื้นที่
  - มีความรู้ในเรื่องสมุนไพรเพิ่มขึ้น

- การเปลี่ยนแปลง(กำกับ/การปฏิบัติ)

- เห็นคุณค่า/ความสำคัญของป่ามากขึ้น
  - มีความภาคภูมิใจในชุมชนตนเอง

- สามารถที่จะพูด/สื่อ เรื่ององค์ความรู้ภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมได้อย่างภาคภูมิใจ
- **กระบวนการกลุ่ม**

การทำงานทุกคนที่เข้ามาจะเข้ามาด้วยใจ มีการทำงานแบบเป็นกันเอง มีการปรึกษาหารือร่วมกัน หากมีข้อบกพร่องสามารถตำหนิ ตีเตือนกันได้ ภายในกลุ่มมีความสามัคคี ให้ความร่วมมือในการทำงาน ทางกลุ่มได้ยึดคำที่ว่า “อนุรักษ์ป่า” เป็นศูนย์รวมจิตใจในการทำงาน
- **ปัญหาที่พบ**
  - พ่อแม่ ผู้ปกครองส่วนใหญ่ ของนักสื่อน้อยไม่เข้าใจและไม่ให้การสนับสนุนในการเข้ามามีส่วนร่วม
  - ชาวบ้านบางกลุ่มไม่เข้าใจการทำงานของกลุมนักอนุรักษ์ป่า
  - นักอนุรักษ์ถูกมองในแง่ลบ
  - ชาวบ้านไม่เข้าใจการถ่ายรูปทำกิจกรรมของกลุ่มอนุรักษ์ที่ทำงานร่วมกับทางโครงการว่าถ่ายไปเพื่อทำผลงาน
  - ชาวบ้านบางกลุ่มมองว่าทางองค์กร/NGO เข้ามาเอาผลประโยชน์จากชุมชน
  - การถ่ายทอดยังขาดการถ่ายทอดเรื่องต้นไม้หลายชนิดที่อยู่ในป่า
- **การถ่ายทอด**
  - พ่อสอนลูก
  - ได้รับการถ่ายทอดจากผู้รู้/ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน
  - นักสื่อน้อยให้ความสนใจที่จะรับการถ่ายทอดจากผู้รู้/นักจัดการความรู้
- **ข้อเสนอแนะ**
  - ทุกคนควรมีแผนการทำงานเป็นของตัวเอง
  - ควรมีการประชุม/พูดคุยพบปะพูดคุย ถามสารทุกข์สุกดิบกันเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อไม่ให้กลุ่มห่างเหินกันไป
  - ทุกวันพระมาร่วมทำบุญตักบาตรพร้อมกันที่วัด
  -

3. คนในชุมชน

- **การเรียนรู้**
  - คนในชุมชนมีการเรียนรู้ค่อนข้างน้อย
  - คนในชุมชนยังไมู้การทำงานอนุรักษ์ป่าเท่าที่ควร
- **ความรู้/ทักษะ**
  - ได้เรียนรู้จากแหล่งการเรียนรู้ที่อยู่ในป่าชุมชน เช่น ชื่อต้นไม้ สมุนไพร
  - คนในชุมชนได้ความรู้เพิ่มเติมในเรื่องของ ประวัติชุมชนบ้านด้าโน, การจัดการป่าชุมชน, ผลผลิตจากป่าชุมชน, การใช้ประโยชน์จากป่า และองค์ความรู้ภูมิปัญญาในการจัดการป่าชุมชน จากการเก็บข้อมูลของนักจัดการความรู้ในชุมชน

- **การเปลี่ยนแปลง(ท่าที/การปฏิบัติ)**
  - ชาวบ้านให้การยอมรับกฎระเบียบของป่ามากขึ้น
  - ชาวบ้านที่เสียผลประโยชน์ในเรื่องของเขตพื้นที่ติดกับป่าอนุรักษ์ไม่เห็นด้วย
  - ชาวบ้านส่วนใหญ่มองเห็นความสำคัญของการป่าเห็นด้วยกับการทำงานด้านอนุรักษ์ป่าของคณะกรรมการป่าชุมชน
- **การมีส่วนร่วม**
  - ทางคณะกรรมการป่าชุมชนยังขาดการประชาสัมพันธ์ให้กับคนในชุมชน
  - ผู้นำชาวบ้าน/ชาวบ้าน/พระสงฆ์/เด็กเยาวชน ในชุมชนให้ความสำคัญ/ความร่วมมือที่จะทำกิจกรรมร่วมกับคณะกรรมการป่าในเรื่องของพิธีกรรมเกี่ยวกับป่า
- **ประโยชน์ที่ได้**
  - ชุมชนมีความภูมิใจในผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์
  - ชาวบ้านมีรายได้จากการเข้ามาศึกษาดูงานแหล่งการเรียนรู้ของคนภายนอก
  - ชุมชนมีน้ำใช้อุปโภคบริโภคอย่างเพียงพอตลอดปี
  - คนในชุมชนสามารถเข้าไปหาหาของป่ามากิน/ขายได้

3.3 โครงการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อลดการใช้สารเคมีสู่เกษตรกรยั่งยืนแม่สุริน อ.ขุนยวม จ.

แม่ฮ่องสอน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ในชุมชน ให้สามารถจัดการองค์ความรู้และจัดกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้สู่การลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร
2. เพื่อยกระดับศักยภาพของคนในชุมชนในการเสริมสร้างรูปธรรมทางเลือกในการแก้ไขปัญหาการจัดการทรัพยากร การพัฒนาแบบแผนการผลิตจากประสบการณ์เดิมสู่การจัดการชุมชนแบบพึ่งตนเองได้
3. เพื่อส่งเสริมให้เกิดการขยายผล กระบวนการผลิตในรูปแบบการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรที่เป็นรูปธรรม โดยใช้ตัวบุคคล เครือข่ายในชุมชนเป็นฐานการถ่ายทอดองค์ความรู้ เผยแพร่สู่สังคม

ฐานคิดในการส่งเสริมการเรียนรู้

- อยากเห็นคนในชุมชนเป็นสุขคือ มีการดำเนินชีวิตอยู่กับธรรมชาติ ชีวิตพอเพียง รู้จักใช้ บำรุงรักษา และฟื้นฟูธรรมชาติเพื่อรองรับการดำรงชีวิต
- อยากเห็นแหล่งเรียนรู้ถาวรของชุมชน
- มีพื้นที่ แสดงรูปธรรมความรู้และการเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน

- สร้างพื้นที่ความรู้ชุมชนให้ถูกใช้ในชีวิตจริง “ตลาดความคิด”
- สร้างการเรียนรู้ที่ทำให้คนในชุมชน คิดได้ ทำเป็น พึ่งตนเอง ลดการพึ่งพา เสียดและแบ่งปัน

กระบวนการและวิธีเรียนรู้

1. การจัดการโดยคนในชุมชน โดยแบ่งบทบาทหน้าที่รับผิดชอบ ดังนี้

1.1 ทีมนำ	ทำหน้าที่เป็นนักจัดการเรียนรู้ ผู้รู้ ภูมิปัญญา	จำนวน 5 คน
1.2 ทีมทำ	ทำหน้าที่เป็นนักจัดการเรียนรู้ของชุมชน	จำนวน 5 คน
1.3 ทีมหนุน	ทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกและสนับสนุนการจัดการเรียนรู้	จำนวน 5 คน
1.4 ทีมเรียนรู้	ทำหน้าที่เป็นผู้เรียนรู้และนักจัดการเรียนรู้ คนรุ่นใหม่ ของชุมชน (ผู้สืบทอด)	จำนวน 15 คน

2. หาพื้นที่ให้ชาวบ้านมีที่แสดงความคิดเห็น โดยการสร้างแหล่งเรียนรู้ของชุมชน “ตลาดความคิด” พัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน 4 ด้าน ดังนี้

- ด้านระบบการทำเกษตรอินทรีย์
- ด้านการปรับปรุงบำรุงดิน ปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพและสารจับไล่แมลง
- ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน
- ด้านเครื่องมือกลเกษตร ภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. ปลุกให้ชาวบ้านในชุมชนตื่นตัวในการเรียนรู้ตนเอง เพื่อสร้างการเรียนรู้ของชุมชน โดยการประชาสัมพันธ์ผ่านหอกระจายข่าว วิทยุชุมชน เป็นประจำ จัดเวทีประชุมกิจกรรมทุกเดือน และสร้างพื้นที่ความรู้ชุมชนต้นแบบให้ถูกใช้ในชีวิตจริง

4. หาแนวทางเสริมสร้างคนในชุมชนให้เป็น “นักจัดการความรู้ชุมชน” โดยการจัดอบรมศึกษาดูงาน กิจกรรมปรับเปลี่ยนแนวคิด และรวบรวมผู้นำหรือผู้รู้ของชุมชน

ผลที่ได้รับ

ด้านบวก

- ชาวบ้านเห็นคุณค่าความรู้การปรับลดการใช้สารเคมี
- คนทำงานได้แนวคิด ได้เพื่อนร่วมงานจัดการความรู้
- เรียนรู้วิธีการพึ่งพาตนเอง
- รู้จักคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน (ใช้บำรุงรักษา ฟื้นฟูเพื่อรองรับการดำรงชีวิต)
- ทีมงานโครงการและชาวบ้านที่ร่วมในกระบวนการเรียนรู้ได้รับความรู้และประสบการณ์ในการทำงานมากขึ้น
- หน่วยงานองค์กรชุมชนและชาวบ้านได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ต่างๆ
- ชุมชนมีความตื่นตัวจากข้อมูลข่าวสาร และพิชภัยปัญหาการใช้สารเคมี
- ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมคิดหาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้สารเคมี
- เกิดความสัมพันธ์และความเข้าใจชุมชน

ด้านลบ

- ชาวบ้านยังไม่มี ความมั่นใจใน รูปแบบความรู้ กิจกรรมหาทางเลือกต่างๆ ที่จะนำมาปฏิบัติ เพราะยัง ไม่ได้มีการทดลอง ทดสอบ เปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างที่ชัดเจน
- เกษตรกรบางส่วนยังมีความเชื่อมั่นใน เรื่องสารเคมีที่ใช้มานาน
- มีความขัดแย้งทางความคิดเล็กน้อยระหว่างตัวเกษตรกรที่ร่วมทีมวิจัยกับผู้ที่ไม่ได้ร่วมงานวิจัย

ผลกระทบที่เกิดขึ้น

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนอกจากองค์ความรู้ที่ได้ตามวัตถุประสงค์ ผลกระทบที่เกิดขึ้นตามตัวชี้วัดของโครงการที่ได้กำหนดไว้ และตามเป้าหมายร่วมของงานโครงการพัฒนาพื้นที่รูปธรรมโดยภาพรวมมีดังนี้

1. เกิด “พุทธะ” ซึ่งได้แก่ผู้รู้ คือ ทีมนำ ทีมทำ ทีมหนุนและทีมเรียนรู้ คนในชุมชนและผู้เกี่ยวข้องมีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น คือ เกิดวิทยากรชุมชนที่เป็นนักเรียน เยาวชน และชาวบ้าน

2. เกิด “สังฆะ” (กลุ่ม/เครือข่าย) โดยมีการ

- เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิธีการดำเนินงานต่างๆ
- มีการต่อยอดจากกลุ่มเดิมที่ทำเกษตรอยู่ก่อนแล้ว
- เกิดกลุ่มเกษตรทางเลือกบ้านแม่สุริน มีสมาชิก 70 ราย มีเงินออมประมาณ 4 หมื่นกว่าบาท มีการพัฒนาฐานการเรียนรู้ 4 ด้าน ได้แก่ 1)ด้านระบบการทำเกษตรอินทรีย์ 2)ด้านการปรับปรุงบำรุงดิน ปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ และสารขับไล่แมลง 3)ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกษตรของชุมชน 4)ด้านการพัฒนาเครื่องมือกลการเกษตร ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น เครื่องอัดอ้อย เครื่องอัดฉางครกตำข้าว เครื่องเป่าฝุ่นข้าวและข้าวลิบ เป็นต้น
- มีการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนบ้านแม่สุรินขึ้นมา 1 แห่ง “ตลาดความคิด”

4. ด้านการมีส่วนร่วม

เทคนิควิธีการดึงเอาชุมชนเข้ามาร่วมกิจกรรม (จากการสังเกตของทีมงาน)

- ไปร่วมงานในชุมชน (ไปช่วยเขามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ) เช่น งาน ประเพณีต่างๆ
- การยอมรับความคิดเห็นของเขา แนะนำปรึกษาให้แนวคิดที่ดีประสานงานร่วมกับหน่วยงานราชการ
- เข้ามาในชุมชน บทบาทหน้าที่ในชุมชนเป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยถ่ายทอดเทคนิควิชาความรู้ที่ได้มาให้กับชุมชน (ประสบการณ์ที่ได้มา)
- การกระจายผลประโยชน์ให้แก่ชุมชน
- หน่วยงานหรือองค์กรภายนอกให้การยอมรับ
- การปรับปรุงบำรุงดินให้มีความสมบูรณ์
- ลดการใช้สารเคมีและหันมาใช้สารเคมีชีวภาพ

ตัวชี้วัดความสุขของชุมชนบ้านแม่สุริน

1. ความสุขในครอบครัว

- ครอบครัวอบอุ่น มีญาติมิตร มีความรัก ความเข้าใจอยู่พร้อมหน้า
- มีเงิน มีรายได้เพียงพอ ไม่มีหนี้สินหรือมีน้อย มีทรัพย์สินเป็นของตนเอง เช่น ที่ดิน ที่อยู่อาศัย วัว/ควาย
- สุขภาพแข็งแรง ไม่เครียด จิตใจสงบ
- ได้รับการยอมรับในสังคม
- มีธรรมะเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวได้ให้และรับความรัก
- บุตรหลานได้รับการศึกษา

2. ความสุขในระดับชุมชน

- มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน
- มีความร่วมมือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน
- มีความเป็นธรรม ยุติธรรมเสมอภาค
- มีวัฒนธรรมประเพณีเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน (ที่มา : รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการฯแม่สุริน หน้า 70-71)

1. นักจัดการความรู้ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้าน ไม่มีประสบการณ์ด้านการจัดการเรียนรู้มาก่อน จึงมีปัญหาในการดำเนินงานอยู่บ้าน เช่น เทคนิคในการจับประเด็น จัดบันทึกข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลและการเขียนรายงาน
2. แม้ว่าในช่วงแรกจะมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ของทีมงานไว้อย่างชัดเจน แต่ในช่วงดำเนินการพบว่าบางคนไม่มีฐานความรู้มาก่อน จึงไม่มีทักษะในการทำงานตามบทบาทของตน

ข้อเสนอแนะของทีมงานโครงการ (ที่มา : รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการฯแม่สุริน หน้า 71)

1. โครงการพัฒนาพื้นที่รูปธรรมเป็นงานที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ใหม่ โดยให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ดังนั้นการดำเนินงานโครงการต้องอาศัยเวลาในการเรียนรู้พอสมควร
2. การส่งเสริมการเรียนรู้ การกำหนดกรอบ วิธีการจับประเด็น และบันทึกออกมาเป็นเอกสาร ตลอดถึงเทคนิคการนำเสนอต้องมีการพัฒนาด้านความรู้ ด้านทักษะ โดยผู้ที่มีประสบการณ์
3. แผนกิจกรรมบางอย่างอาจต้องรอให้ทีมงานหรือดำเนินการเสร็จจากภาระกิจการประกอบอาชีพก่อน จึงจะดำเนินงานตามแผนได้ ดังนั้นกรอบระยะเวลาอาจต้องคลาดเคลื่อนไปบ้าง
4. ผลที่คาดว่าจะได้รับหรือผลการดำเนินงาน บางกิจกรรมอาจจะได้ไม่ครบตามแผนหรือตามกระบวนการ ดังนั้นการประเมินผลอาจจะไม่ยึดติดตามมาตรฐานการประเมิน

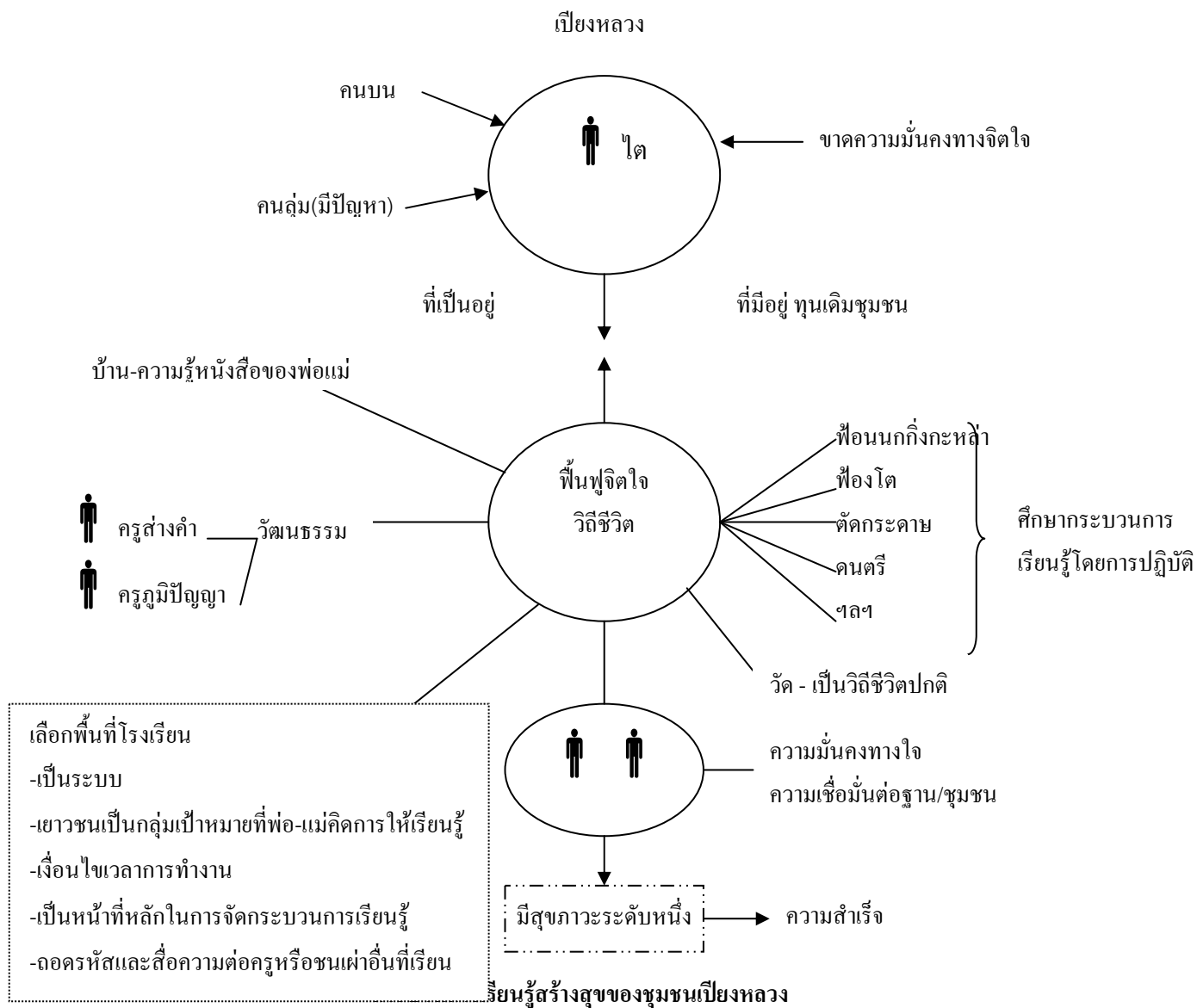
3.4 โครงการสืบสานลายไตชุมชนบ้านเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อรวบรวมผู้รู้ พ่อครู แม่ครู ช่างพื้นบ้านในแขนงต่างๆที่มีอยู่ในชุมชนไทใหญ่

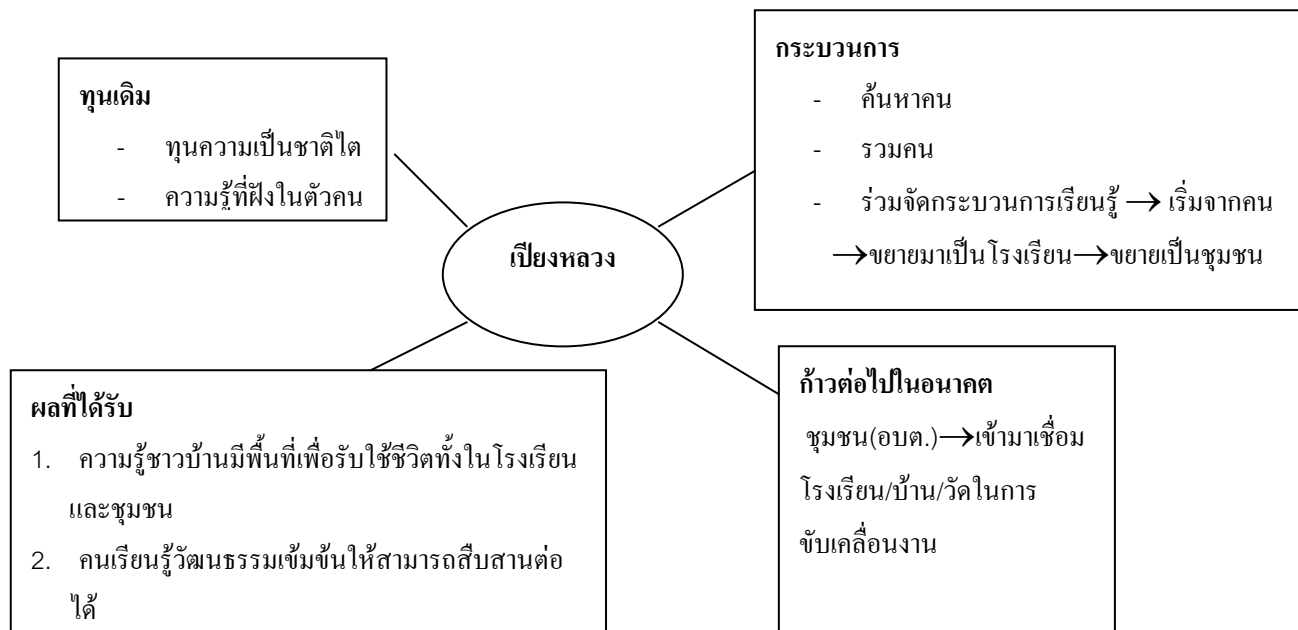
2. สืบค้นประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ภาษาเขียน/อ่าน
3. พัฒนาศักยภาพในการสืบทอดความรู้ภูมิปัญญาของพ่อครู แม่ครู ผ่านกระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนในพื้นที่
4. สื่อสารเผยแพร่ความรู้แปลงข้อมูลเพื่อเป็นการเรียนรู้วิถีชีวิตของชาวไทใหญ่ให้กับสังคมและชุมชนอื่นๆ
5. ประสานเครือข่ายทั้งภาครัฐ/เอกชนในการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องต่างๆ

ในโครงการสืบสานลายไตชุมชนบ้านเปียงหลวง เป็นกระบวนการที่นำ “เอกลักษณ์” ของชุมชนในเรื่องฟ้อนนกกิ่งกะหล่ำ ฟ้อนโต ตัดกระดาษทำโคม ดนตรี ฯลฯ มาศึกษารวบรวมองค์ความรู้พัฒนา กลไกการจัดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน (พ่อครู แม่ครู ผู้นำ) กับโรงเรียน ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้กับนักเรียนในโรงเรียนเป็นกระบวนการฟื้นฟูจิตใจ วิถีชีวิตชุมชนเปียงหลวงให้ไปสู่สุขภาวะ

ผลการดำเนินงาน

3.5 โครงการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำแม่วาว จังหวัดเชียงใหม่

วัตถุประสงค์โครงการ

วัตถุประสงค์ทั่วไป

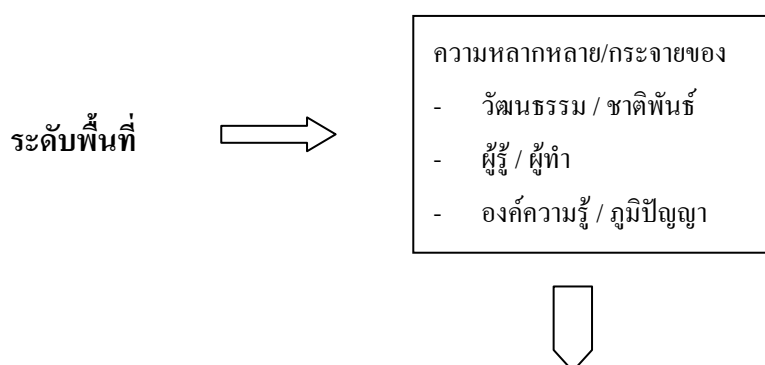
ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำวาวมีความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ประสานความร่วมมือกับสถาบันต่างๆ ในท้องถิ่นและองค์กรทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง เป็นสุขและพึ่งตนเองได้บนพื้นฐานของการจัดการด้วยองค์ความรู้ชุมชนที่มีอยู่พร้อมกับการประยุกต์ใช้กับความรู้จากภายนอกให้เหมาะสมและยั่งยืน

วัตถุประสงค์เฉพาะ

1. เพื่อหนุนเสริมพัฒนาองค์กรชุมชนให้มีความสถาบันที่เป็นกลไกการบริหารจัดการเรียนรู้ชุมชนที่มีประสิทธิภาพในการสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งและมีความสุขอย่างยั่งยืน
2. เพื่อเสริมสร้างศักยภาพผู้นำองค์กรชุมชน พระสงฆ์ แก่นนำเยาวชนและนักพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชนที่มีบทบาทการจัดการความรู้ชุมชนให้มีความสามารถในการเป็นนักจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำวาง
3. เพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน เพื่อการแก้ไขปัญหา การจัดการทรัพยากร การพัฒนาแบบแผนการผลิต จากฐานประสบการณ์เดิมสู่การจัดการชุมชนให้เป็นสุขได้อย่างเป็นระบบ และบูรณาการสู่ความเป็นองค์กรร่วม ที่สามารถเป็นแบบอย่างการเรียนรู้ให้ชุมชนอื่นได้จริง
4. เพื่อยกระดับกระบวนการผลิตและการใช้สื่อเพื่อการเรียนรู้และเผยแพร่องค์ความรู้ชุมชนสู่สังคม ทั้งสื่อพื้นบ้านและสื่อที่เหมาะสมกับการรับรู้แบบใหม่ โดยใช้ตัวบุคคล ชุมชน เป็นฐานในการสื่อสาร

จากสภาพปัญหาของคนในลุ่มน้ำวางที่เผชิญกับความขัดแย้งกับนโยบายรัฐ เช่น การเพิ่มเขตป่าอนุรักษ์ โครงการพัฒนารัฐ การพัฒนาเกษตรแผนใหม่ ภาวะการแย่งชิงทรัพยากร ทั้งระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน ชาวบ้านกับรัฐ หรือชาวบ้านกับนายทุน ที่นำไปสู่การเรียกร้องผลักดันนโยบายระดับชาติ โดยเครือข่ายชุมชนกลุ่มต่างๆ ที่มีความหลากหลายและการกระจายของวัฒนธรรม/ชาติพันธุ์ ผู้รู้ ภูมิปัญญา ในระดับพื้นที่ที่ต้องมาบูรณาการ พัฒนาเป็นวิทยาลัยชาวบ้านลุ่มน้ำวาง เพื่อสร้างเสริมชุมชนเป็นสุข

แผนภูมิ ความเป็นมาของวิทยาลัยชาวบ้านลุ่มน้ำวาง

วิทยาลัยจาวบ้านลุ่มน้ำวาง ประกอบด้วยองค์กรภาคีภายนอก(18 องค์กร) องค์กรภาคีภายใน 6 องค์กร
แกนนำ 11 คน แกนขับเคลื่อนภายใน 10 คน เป็นขบวนการผลักดันนโยบายที่ระดับต่อเนื่องจากในมิติการ
สร้างความเคลื่อนไหวทางสังคม ด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้ทั้งภายในชุมชนและสังคมภายนอก

ผลการดำเนินงาน

ฐานคิด – กำเนิด

- การเรียนทำให้คิดได้ ตัดสินใจได้ถูกต้องแม่นยำ
- สร้างพื้นที่ความรู้ชุมชนให้ถูกใช้ในชีวิตจริง
- นักจัดการความรู้ต้องจัดการตัวเองได้ เป็นแบบอย่างคนอื่นได้ในการดำรงชีวิต
- สัดส่วนการจัดการเรียนรู้ในระบบมีเพียง 25% ที่เหลือเป็นการเรียนรู้นอกระบบ/อริยาศัย : จะมีแนวทางจัดการอย่างไร,สถาบันการเรียนรู้จะทำหน้าที่อย่างไร
- นักจัดการเรียนรู้เกิดการเปลี่ยนแปลงแนวคิดไปอย่างไร
  - เชื่อมั่นว่าคนคิดได้คิดเป็น
- การเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้มีปัจจัยเงื่อนไขและแตกต่างกันตามบริบทของคน/ชุมชน
- แนวคิดเกิดจากการปฏิบัติในกระบวนการ ได้รับประสบการณ์ บทเรียนและเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- คำถามเป็นเหตุให้ได้คำตอบ/ข้อมูล/ความรู้ที่มีกับสถานการณ์
- การเรียนรู้เกิดขึ้นที่ละน้อย เป็นขั้นตอนจากประสบการณ์จริง

กระบวนการ

- การปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้บนพื้นที่จริงในชุมชน
- อาศัยเครื่องมือช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยเครื่องมือจากการเรียนรู้เวทีต่างๆ
- ผู้นำชุมชนมีพื้นที่งานให้กับคนรุ่นใหม่ในการพิสูจน์การเรียนรู้เพื่อการดำรงชีวิตในชุมชนอย่างมีศักดิ์ศรี
- สร้างกระบวนการเรียนผ่านหลายบริบทหลายกิจกรรมทั้งกว้างและลึก

ผลลัพธ์/กระทบ

- การเคลื่อนกระบวนทัศน์, ทักษะคนทำงานจากชาวบ้านเป็นนักจัดการเรียนรู้(ถ่ายทอดนำเสนอได้อย่างมั่นใจ)
- สามารถสกัดถอดองค์ความรู้, จับประเด็นสำคัญได้
- นักจัดการเรียนรู้กระหายการเรียนรู้เพิ่มขึ้น
- มองประโยชน์ตน/ประโยชน์คนอื่น, ชุมชนกว้างขึ้น

บทเรียนที่สำคัญ

1. การใช้องค์ความรู้วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสื่อสารกับสังคม โดยมีการถอด คำคิด องค์ความรู้วัฒนธรรมภูมิปัญญาที่มีอยู่ในตัว/ในความคิดของพ่อครู แม่ครูมารวบรวม/เรียบเรียงออกมาเป็นรูปหนังสือและ วัสดุเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารกับสังคมสาธารณะ
2. การนำเอาวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวันทั้งเรื่องของวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อสื่อสารกับสังคม ในรูปแบบแหล่งเรียนรู้ที่สามารถศึกษาเรียนรู้ได้ด้วยการลงปฏิบัติจริงในพื้นที่
3. การนำเอารูปแบบการจัดการแบบชาวบ้านและรูปแบบการจัดการแบบรัฐมาสื่อสารสู่สังคม โดยได้นำเอาองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่ชาวบ้านได้รับการสืบทอดต่อกันมาหลายชั่วอายุคนทั้งเรื่องการจัดการทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า หรือรูปแบบการดำเนินชีวิต/วิถีชีวิตมาเปรียบเทียบเพื่อเกิดการเรียนรู้ความเข้าใจและเกิดการยอมรับใน รูปแบบการจัดการแบบชาวบ้านมากขึ้น

บทที่ 4

ผลการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุขในพื้นที่ภาคเหนือ

การเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุขในพื้นที่ภาคเหนือ อาจจำแนกผลออกเป็นหลายระดับด้วยกัน คือ

1. ระดับชุมชน

1.1 ชุมชนได้เรียนรู้กระบวนการประเมินชุมชน และวิเคราะห์ตนเอง นำไปสู่ ความรู้ตัว รู้ถึง รู้ค่า รู้คุณค่าของภูมิปัญญา วัฒนธรรม องค์ความรู้ของตน ในการกำหนดกรอบความคิด กำหนดความสุขของชุมชนตนเอง อาทิ ในกระบวนการชุมชนลุ่มน้ำวาง ที่มีกระบวนการวิเคราะห์ – สวรรค์ การดำเนินชีวิตอย่างคนใจเกียจ การนำอัตลักษณ์ของชุมชนไทยใหญ่มาเรียนรู้ให้นักเรียนคนรุ่นใหม่ของชุมชนเปียงหลวง แม่ทา เรียนรู้จากกระบวนการถ่ายทอดจากคนรุ่นก่อน มาสู่คนรุ่นใหม่ ให้เห็นคุณค่าของการดำเนินชีวิตตามวิถีเกษตรกรรมทางเลือกและกลับมาใช้ชีวิตและพัฒนาชุมชนของตนเองอย่างมั่นใจ

1.2 ผู้นำชุมชนที่มีความพร้อมเข้ามาเป็นธุระ ร่วมจัดการชุมชนโดยใช้มิติการจัดการเรียนรู้เป็นตัวขับเคลื่อนงานพัฒนา โดยมีกรอบความคิด การสร้างการเรียนรู้เพื่อการต่อสู้ระหว่างชุมชนกับทุนนิยม และมีเป้าหมายเพื่อการยกระดับสู่การเคลื่อนไหวของสังคมที่ส่งผลต่อนโยบาย ซึ่งแสดงให้เห็นชัดเจนในพื้นที่แม่ทา

1.3 ผู้นำมีความสามารถในการพัฒนา สื่อ เครื่องมือ วาทกรรม เพื่อสร้างการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับวัฒนธรรมและบริบทชุมชน เพื่อการเรียนรู้ในตนเอง สถานการณ์ปัญหาและทางออกในการแก้ไข อาทิ การใช้ คำทา (คำสอน สุภาษิตของปกากะญอ) นรก – สวรรค์ คนขี้คร้านมีบุญ กลุ่มคนใจเกียจ เป็นต้น

1.4 ผู้นำมีความเข้าใจในการจำแนกกลุ่มคนในชุมชนรวมทั้งกลไก องค์การชุมชน ฯลฯ เพื่อการวิเคราะห์ จัดวางกลยุทธ์ สร้างการเรียนรู้ที่เหมาะสม ให้มีรูปแบบ วิธีการ กระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มที่แตกต่างกัน สอดคล้องกับเงื่อนไขบริบทของตนเอง

1.5 ผู้นำได้พัฒนาการปฏิบัติที่เป็น “รูปธรรม” ที่สอดคล้องกับการเสนอวาทกรรมหรือแนวคิด เพื่อสร้างความเข้าใจที่ชัดเจน และต่อยอดให้เห็นความเหมาะสมเป็นจริงกับวิถีชีวิตและเป็นแนวทางที่นำไปสู่สุขได้จริงอย่างเป็นรูปธรรม เช่น แนวความคิด การอยู่กินอย่างพอเพียง ที่หมายถึงสวรรค์นั้น ผู้นำไปปฏิบัติในการปลูกถั่ว ปลูก 1 ปี กินได้ 3 ปี ด้วยการปลูกถั่ว เมื่อได้ผลผลิตส่วนหนึ่งเก็บไว้กิน ส่วนหนึ่งนำไปจำหน่ายให้มีรายได้ กับอีกส่วนนำไปแลก หรือ “แบ่งปัน” เมล็ดพันธุ์ให้กับเพื่อนบ้าน ซึ่งแนวทางนี้ทำให้สามารถทำให้มีปลูกถั่วปีเดียวก็ได้หลายปีเพราะทั้งได้กินเอง มีเงินไว้เก็บออมแล้วจะได้แบ่งปันคืนจากเพื่อนบ้านอีกด้วย

เป็นกระบวนการที่ “พูด” เสนอความคิดแล้ว “ทำ” ปฏิบัติการให้เห็นจริง “แล้วนำมาสะท้อน” ให้เป็นกระแสของส่วนรวมของชุมชน

1.6 ผู้นำมีทัศนคติ/มีความตระหนักที่จะเปิดขยายการเรียนรู้ที่กว้างขวางกว่าพื้นที่ของตัวเองมีการประสานสร้างเครือข่าย การเรียนรู้ระหว่างพื้นที่ เกิดพรรคพวกเพื่อนฝูง พันธมิตร ภาคี

1.7 มีการพัฒนากระบวนการทัศน์ในการทำงานพัฒนา ที่มี “การบูรณาการ” มิได้ยึดติดเฉพาะประเด็นที่ตนขับเคลื่อน แต่มีการวิเคราะห์เชื่อมโยงร่วมกับประเด็นอื่นๆ ในบริบทของชุมชนแบบเป็นองค์รวมมากขึ้น เพื่อให้มีการเชื่อมโยงกลุ่มองค์กรภาคประชาชนในชุมชนเพื่อผนึกกำลังในการพัฒนาชุมชน อาทิ ชุมชนแม่ทาได้มีการเชื่อมโยงกลุ่มประเด็นเกษตรเข้ากับกลุ่มเครือข่ายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเชื่อมโยงกลุ่มการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเข้ากับกลุ่มประชาคมเอดส์และกลุ่มอื่นๆ ในพื้นที่แม่ต้า

1.8 ในกระบวนการทำงานสื่อสารกับสังคมเพื่อการขยายพื้นที่การเรียนรู้ของสังคม ในแต่ละพื้นที่ได้สะท้อนให้เห็นถึง การมีสถาบัน หรือแนวทางที่จะนำไปสู่สถาบันการเรียนรู้ของชุมชน ที่จะช่วยเสริมสร้าง

สถานภาพทางสังคมของการจัดการเรียนรู้ของชุมชน ให้เท่าเทียมสถาบัน, องค์กรในสังคมอื่นๆ เช่น สถาบันทางวิชาการ หน่วยงานของรัฐ สถานศึกษา เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมในการพัฒนาความร่วมมือซึ่งหลายพื้นที่ได้เชื่อมโยงความร่วมมือ ในการสร้างการเรียนรู้กับคนในชุมชนในรูปแบบอื่นๆ อาทิ การสร้างการเรียนรู้ให้กับเกษตรกรน้อยที่ พื้นที่แม่วาง การจัดให้มี “เฮือนผญา” เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้แก่เด็กและผู้สนใจ การมีแนวทางพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ร่วมกับวัดและชุมชนในพื้นที่เปียงหลวง การได้รับการเลือกเป็นพื้นที่แหล่งเรียนรู้เกษตรกรรมยั่งยืนจังหวัดแม่ฮ่องสอนของพื้นที่แม่สุริน เป็นต้น

นอกจากนี้ได้มีการขยายผลการเรียนรู้สู่สาธารณะในรูปแบบอื่นๆ การจัดมหกรรมแหล่งเรียนรู้ที่บ้านทุ่งหลวง การผลิตสื่อ/สิ่งพิมพ์ต่างๆ เพื่อการเผยแพร่ อาทิ แหล่งการเรียนรู้บ้านทุ่งหลวง แหล่งเรียนรู้บ้านหนองเต่า สารแม่วาง ป่าขุนคำ: แหล่งเรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่คำ เป็นต้น

2. ระดับโครงการพื้นที่รูปธรรม

2.1 โครงการพัฒนาและเสริมสร้างกลไกการจัดการความรู้ด้านเกษตรกรรมยั่งยืน สหกรณ์การเกษตรยั่งยืนแม่ทา

1. สิ่งที่ได้เรียนรู้และความสำเร็จที่พบ คือ คนรุ่นใหม่จะเป็นกลไกหลักในการเคลื่อนงานชุมชนต่อไปในอนาคต ทั้งนี้บทเรียน แนวทางการพัฒนาคือคนรุ่นใหม่ พบว่า การพัฒนาคือคนรุ่นใหม่ต้องจัดการให้คนรุ่นใหม่ได้มีพื้นที่หรือที่ยืนที่จะปฏิบัติการ เป็นที่ยืนในสังคมที่จะสร้างให้คนในสังคมยอมรับ เชื่อถือ กับต้องรองรับภาระปากท้องของเขาตามความเหมาะสมของภาระหน้าที่ที่เขารับผิดชอบ ซึ่งชุมชนต้องมีระบบการจัดการรองรับการพัฒนาคน โดยใช้หลักการบริหาร งาน-คน-เงิน จากบทเรียนของพื้นที่แม่ทา เห็นว่าการพัฒนาสังคมต้องการคนที่มีคุณภาพที่มี 2 ส่วนสำคัญ จิตสำนึกการมีส่วนร่วม และมีความสามารถในการกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม

2. ได้แนวทางการเชื่อมโยงวิถีชีวิตจริงกับปัจจัยของแหล่งทุนให้เป็นไปตามฐานชีวิตจริงของชุมชนที่จะใช้ในการขับเคลื่อนชุมชนต่อไป

2.2 โครงการการจัดการความรู้ในลุ่มน้ำแม่คำเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

1. เป็นปฏิบัติการลงลึกถึงชุมชน เนื้อหาจนค่อนข้างเข้มข้น เป็นการปรับงานให้มีความสอดคล้องกับชุมชน ทั้งนี้เป็นการใช้ชุมชนเป็นหลักมากกว่าโครงการเป็นหลัก

2. การทำงานของโครงการได้ช่วยพัฒนาความสามารถ และความมั่นใจของคนทำงาน

3. ได้เรียนรู้จากการปฏิบัติการจริงในพื้นที่ การศึกษาดูงาน ที่ได้ช่วยพัฒนา เปิดโลกทัศน์มุมมองแล้วนำสิ่งที่ได้เรียนรู้กลับมาแลกเปลี่ยนกัน

4. ความสำเร็จที่ค้นพบคือการสร้างพื้นที่รูปธรรม ได้ช่วยเปิดภาพงานป่าชุมชนดำใน ให้คนในตำบลได้เข้าใจ รับรู้ข้อมูล กระตุ้น/สร้างให้อยากมีส่วนร่วม กับได้มีกระบวนการพัฒนาหลักสูตรร่วมกับโรงเรียน

2.3 โครงการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อลดการใช้สารเคมีสู่เกษตรกรยั่งยืน แม่สุริน

1. การได้พัฒนากระบวนการทบทวนตัวเองในระดับครอบครัว เน้นทีมงานหลัก 12 คน

2. จากการทำงานได้พบว่า ปัญหาหลักของชุมชนคือหนี้สิน มิใช่เฉพาะการลด ละ เลิกใช้สารเคมี แต่เป็นเรื่อง “ความมั่นคงในชีวิตและอาชีพ”

2.4 โครงการสืบสานลายไตชุมชนบ้านเปียงหลวง

ครูสร้างคำ กล่าวว่าได้เรียนรู้ภาษา การเข้าสังคม ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนกับชุมชนที่เป็นพี่น้องไทใหญ่ด้วยกัน “ปัญหากับงานที่ทำ” ต้องควบคู่กันไปแต่มีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ คนเป็นชาตินิยมชาติพันธุ์ในการทำงานเรื่องวัฒนธรรม ที่ไม่มีคนปฏิเสธและให้ความสนับสนุน ตัวเองมีความภูมิใจที่ได้ทำกับได้เรียนรู้ร่วมกับเพื่อนๆ พี่ๆ ที่จะถ่ายทอดให้น้องที่ร่วมงานมิได้คิดที่จะทำเพื่อสถาบันใดสถาบันหนึ่ง แต่อยากทำเพื่อเด็กและเยาวชนที่มีใจกระตือรือร้นอยากเรียนรู้เป็นความภูมิใจที่สุด

2.5 โครงการพัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำวาง

1. ได้พบความสามารถของผู้ผู้นำในการคิดค้นพัฒนาเครื่องมือ เพื่อใช้ในการสื่อสารที่ช่วยสร้างความเข้าใจร่วมกันในกระบวนการเรียนรู้ เช่น การใช้ภาพแทน ในการคิดวิเคราะห์องค์ประกอบ ผู้เกี่ยวข้องกระบวนการทำงานของพื้นที่แม่วาง การใช้วาทกรรม “นรก-สวรรค์” ในการเสนอเรื่องวิถีชีวิตชุมชน

2. การทำงานในพื้นที่ ได้สะท้อนให้เห็นความพยายามในการสร้างการเปลี่ยนแปลงสังคมในความหมายที่ว่า “เด็ดดอกไม้สะเทือนถึงดวงดาว” กล่าวคือพัฒนากิจกรรมกระบวนการที่จะส่งผลต่อความเคลื่อนไหวทางสังคม และส่งผลทางนโยบาย ในระยะที่ผ่านมายังได้สะท้อนงาน “ค้อมคน” ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงคนต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ เข้าด้วยกันโดยไม่ได้อิงอำนาจรัฐ ชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเองครอบคลุมตามความเหมาะสม เงื่อนไข บริบท ของชุมชนเองมากกว่าเป็นไปตามคนนอก

3. การเรียนรู้เรื่อง “คน” พบว่าการทำงานในฐานะการจัดการต้องไม่ได้คิดยึดตำแหน่งบทบาทหน้าที่ ต้องสามารถทำได้หลายๆอย่าง การทำงานร่วมกับชุมชนบนคอยที่มีวิถีต่างวัฒนธรรมกัน ที่ต้องปรับตัวและทำความเข้าใจกัน มีการทำงานกับคนหลายระดับใน “เครือข่ายทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำวาง” ที่มีสถานะตามการก่อรูป มติ ครม.ที่มีใช้ชาวบ้าน หรือองค์กรพัฒนาเอกชนช่วยในการประสานกับกลุ่มองค์กรที่หลากหลาย ในองค์กรเหมืองฝายมีการจัดการที่ใช้กลไกรัฐมาช่วยสนับสนุน เช่น ใช้การเซ็นรับรองของนายอำเภอในการประชุม ในสภาเยาวชน มีคนบนคอย คนลุ่ม ได้เรียนรู้เรื่องของคนมากขึ้น เกิดการยอมรับความต่างในความเหมือน การทำงานสำนักงานแนวความคิด “การให้” เพื่อการอำนวยความสะดวกต่างๆ กับเรียนรู้การสื่อสารแบบชาวบ้านที่มีความง่าย เป็นการเรียนรู้กับคนต่างเผ่าพันธุ์ “ปกากะญอ” ที่มีการจัดชุมชนมาราว 1,000 ปีแล้ว มีการเรียนรู้ของชุมชนผ่านกระบวนการพิธีกรรมตั้งแต่เกิด รวมกระทั่งตาย ซึ่งเป็นสัจธรรมของชีวิตที่ทุกคนต้องเรียนรู้ ต้องทำให้เป็น เมื่อเกิด แก่ เจ็บ ตาย นอกจากนี้มีคำทา ซอ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตด้วย

4. การเรียนรู้จากพื้นที่ลุ่มน้ำวาง ที่การหลอมรวมคนต้นน้ำ – ปลายน้ำ ที่มีความหลากหลาย โดยใช้แม่น้ำเป็นตัวหลอมรวมของกลุ่มคนที่มิจิตสำนึกร่วมกับสายน้ำ โดยคิดว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของลุ่มน้ำแนวทาง “การใช้ความสันโดษสู้กับกระแสทุน” โดยการใช้ความรู้ของชุมชนไปจัดการวิถีการดำเนินชีวิตชุมชน รวมทั้งการจัดการกับภายนอก ทำให้คนภายในชุมชนต้องเรียนรู้ เข้าใจตัวเองเพื่อต่อสู้กับภายนอก การเรียนรู้ต้องสร้างแรงดึงดูดจากคุณค่า ต้องเรียนรู้ความรู้ตนเองเพื่อป้องกันกระแสทุน

5. การสร้างการเรียนรู้ในหลายระดับ มีการพัฒนาคนรุ่นใหม่โดยการจัดการ กำหนดกระบวนการโดยผู้นำให้คนรุ่นใหม่ที่มีแว้วได้เรียนรู้พัฒนาตนเอง ได้ยกระดับตนเองเข้าไปอยู่ในองค์กรท้องถิ่น เข้าไปเชื่อมกับกลุ่ม องค์กรต่างๆ ที่จะมาสนับสนุนงานของชุมชน

3. ระดับภาคีความร่วมมือ

การได้เรียนรู้บทเรียน และชุดความรู้ร่วมกันของภาคีความร่วมมือและโครงการระดับพื้นที่รวมทั้ง กระแสการพัฒนาพื้นที่รูปธรรมที่มีอยู่ต่อเนื่อง ทำให้เกิดการพัฒนากลไกประสานงานระหว่างวิทยาลัยการจัดการ ทางสังคม กป.อพช.และสถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ในการพัฒนายุทธศาสตร์การพัฒนา พื้นที่รูปธรรมร่วมกับองค์กรพัฒนาในภาคเหนือ

4. ระดับกลไกการประสานงานภาคี

กลไกการประสานงานภาคีที่ดำเนินการโดยสถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เกิดผลจากการดำเนินงานที่สำคัญ ที่เป็นแก่นความรู้เพื่อต่อยอดจากฐานงานเดิม คือ

4.1 การเรียนรู้ของคนทำงาน

- 4.1.1 ได้กระบวนการเรียนรู้เพื่อจัดการเรียนรู้ที่ยั่งยืนและเหมาะสมกับสถานการณ์
- 4.1.2 มีความชัดเจนในคำสำคัญของยุทธศาสตร์การพัฒนา สถาบันการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ การเรียนรู้ของชุมชน พื้นที่รูปธรรมเพื่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม กับสามารถปรับ บทบาทการทำงานให้สนองยุทธศาสตร์ได้ดีขึ้น
- 4.1.3 เชื่อมมั่นในหลักการ, แนวคิด, ทิศทางการทำงานที่เป็นสถาบันเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ แท้จริงที่ให้ชุมชนดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี
- 4.1.4 เกิดการแบ่งปัน เสริมสร้างความเข้าใจ ความสามารถร่วมกันของสมาชิกในองค์กร/ สถาบัน โดยใช้กระบวนการเรียนรู้เป็นปัจจัยหลักในการบริหารองค์กร
- 4.1.5 เพิ่ม/เกิดความสัมพันธ์กับภาคีการทำงานทั้งแนวราบและแนวดิ่ง
- 4.1.6 เกิดการเรียนรู้ด้านในมากขึ้นผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นทั้งเนื้อหา วิธีการ สำหรับการนำไปประยุกต์ใช้ต่อ การเรียนรู้ที่มีพลังเป็นการเรียนรู้ที่มาจากภายในเป็นหลัก เป็น การเรียนรู้ที่เบิกบาน เริ่มจากใจ
- 4.1.7 สถาบันเกิดการตกผลึกในแนวคิด หลักการ การส่งเสริมการเรียนรู้ เพื่อสร้างความ มั่นใจในศักยภาพการเรียนรู้ของชุมชน หรือองค์กรที่สัมพันธ์ด้วยอย่างมีเกียรติและ ศักดิ์ศรี

4.2 ชุดความรู้ กระบวนการทำงานเสริมสร้างพื้นที่รูปธรรม

- 4.2.1 หนุนเสริมผู้นำในพื้นที่ ให้มีศักยภาพในการจัดการ / จัดการทุนทางสังคม / จัดการ ทรัพยากรในพื้นที่/สร้างพันธมิตรในท้องถิ่นร่วมสนับสนุนร่วมดำเนินการ
- 4.2.2 ใช้พื้นที่รูปธรรมเป็นฐานการหมุนเวียน/แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

- 4.2.3 เสริมกระบวนการวิเคราะห์เชื่อมโยงปัญหา สถานการณ์ เชื่อมโยงชุมชน-โลกาภิวัตน์ สร้างความชัดเจนเป้าหมาย/แนวทางจัดการปัญหาจัดการทรัพยากรทุนทางสังคม ทั้งในพื้นที่และข้อเสนอทางนโยบาย “ตั้งคำถามสิ่งที่ทำกับข้อเสนออะไรทางนโยบาย”
- 4.2.4 ประสานภาคีทั้งในท้องถิ่น/เครือข่ายในสังคม นักวิชาการ นักธุรกิจเพื่อสังคม สื่อมวลชน ศิลปิน อพช. ราชการ เข้ามาร่วมเรียนรู้และหนุนช่วยตามศักยภาพแต่ละภาคี
- 4.2.5 เสริม/สร้างกลไกภาคีความร่วมมือ ในรูปแบบคณะกรรมการ/ประชาคม เป็นกลไกการจัดการการเรียนรู้ร่วมกัน
- 4.2.6 ใช้กระบวนการจัดการความรู้ศึกษาวิจัย/ถอดองค์ความรู้/สรุปบทเรียนท่ามกลางการปฏิบัติการจริง
- 4.2.7 ใช้นโยบาย/โครงการรัฐ เป็นเงื่อนไขสร้างโอกาส “พื้นที่ทางสังคมให้ประชาชนได้แสดงและใช้ศักยภาพ สิทธิและสร้างการเรียนรู้ สร้างพันธมิตร ประชาสังคม” เช่น บ้านมั่นคง เมืองน่าอยู่ พื้นที่ลุ่มน้ำปิงแบบบูรณาการ การจัดการพื้นที่อนุรักษ์แบบมีส่วนร่วม แก้ไขปัญหาความยากจน การปฏิรูปการศึกษา ฯลฯ
- 4.2.8 สร้างสรรค์พื้นที่การสื่อสาร มหกรรม/เปิดเมือง/บวชป่า/สืบทอดา วิถีชุมชน สารชะปะ

บทที่ 5

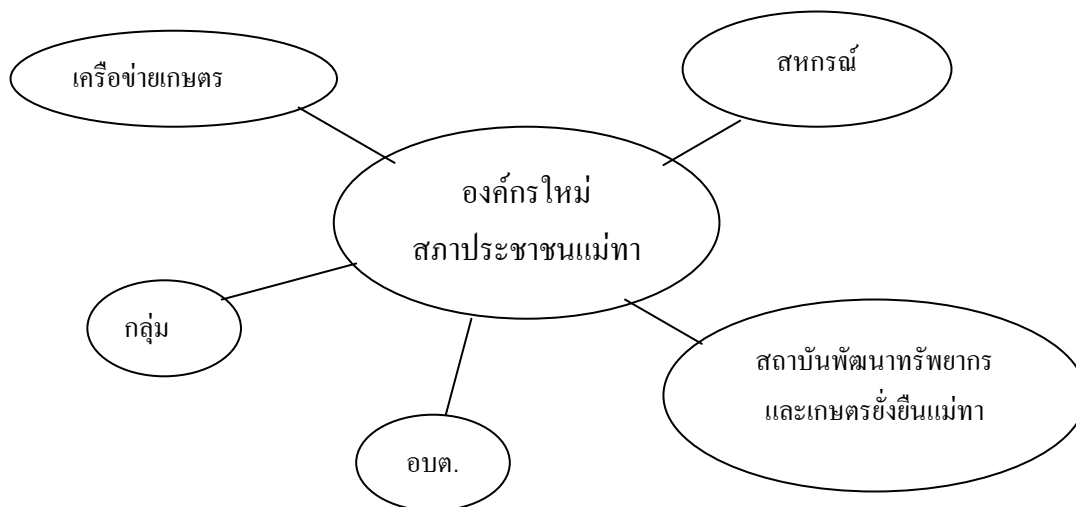
แนวทางการทำงานในอนาคต

แนวทางการทำงานในอนาคตอาจจำแนกเป็นหลายระดับ ดังนี้

1. ระดับพื้นที่

1.1 โครงการพัฒนาและเสริมสร้างกลไกการจัดการความรู้ด้านเกษตรกรรมยั่งยืน สหกรณ์การเกษตร ยั่งยืนแม่ทา

เน้นการเคลื่อนไหวระดับชุมชน โดยกลุ่มคนรุ่นใหม่ 11 คน ที่จะแทรกตัวเข้าไปในโครงการทาง อำนาจต่างๆ ขององค์กรในชุมชน เป็นการบูรณาการองค์กรในชุมชนเป็นสถาบันชุมชน รวมทั้งการพัฒนาองค์กร ชุมชนเดิมที่ขับเคลื่อนอยู่ให้เข้มแข็งควบคู่กันไป โดยใช้ทุน : คน เงินทุน ความรู้ประสบการณ์ และกลไกอบต.ใน การประสานงาน

ระดมทุน

- ทุน
- คน
- คนรู้ ประสบการณ์
- องค์กร อบต. เป็นองค์กรประสาน

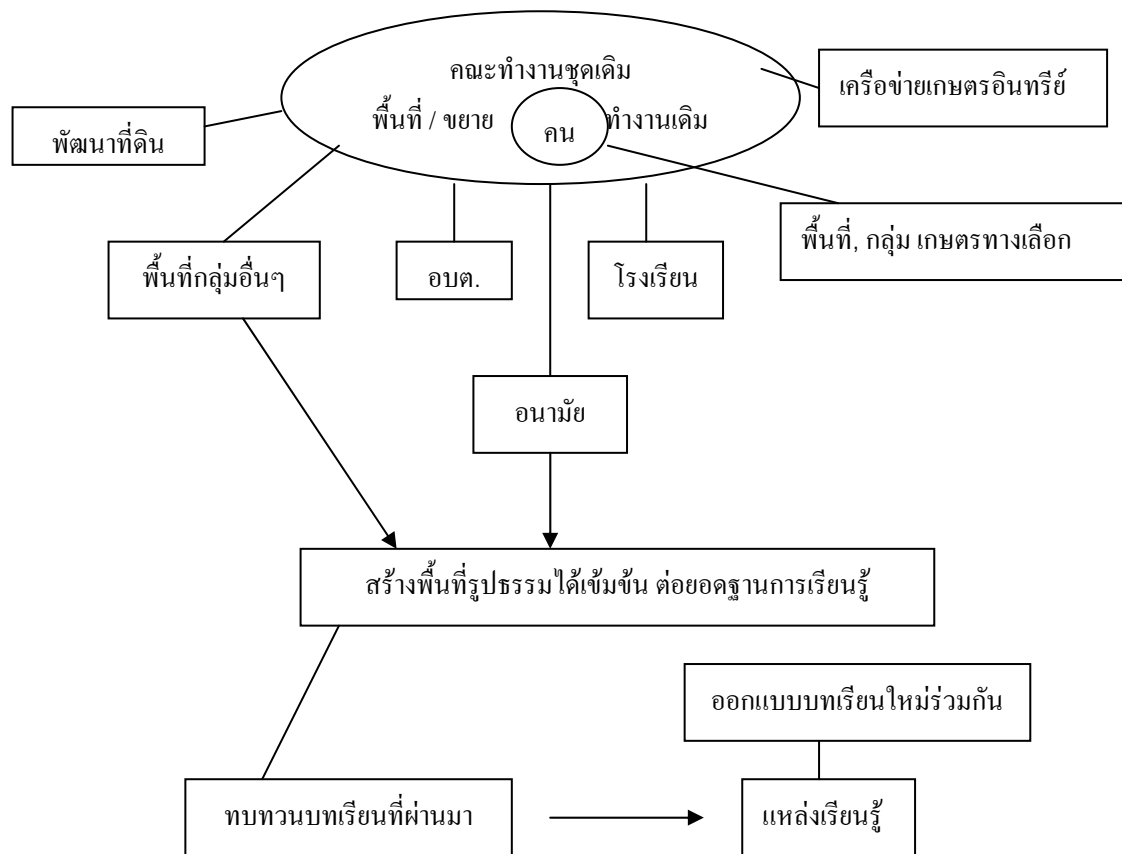
1.2 โครงการการจัดการความรู้ในกลุ่มน้ำแม่ต้าเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยใช้องค์ความรู้ท้องถิ่นต่อยอดกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับ โรงเรียน ได้มีการเปิดศูนย์การเรียนรู้ “เสือนพญา” เป็นที่เรียนรู้ของชุมชนเป็นเสมือน “โรงเรียนนอกรั้ว” กับจะมี ความต่อเนื่องจากการได้พัฒนาแผนแม่บทตำบลบ้านต้า ซึ่งเป็นการบูรณาการงานเอดส์ที่ขับเคลื่อนอยู่แล้วใน ชุมชนกับประเด็นงานป่าชุมชน

1.3 โครงการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อลดการใช้สารเคมีสู่เกษตรกรรมยั่งยืน แม่สุริน

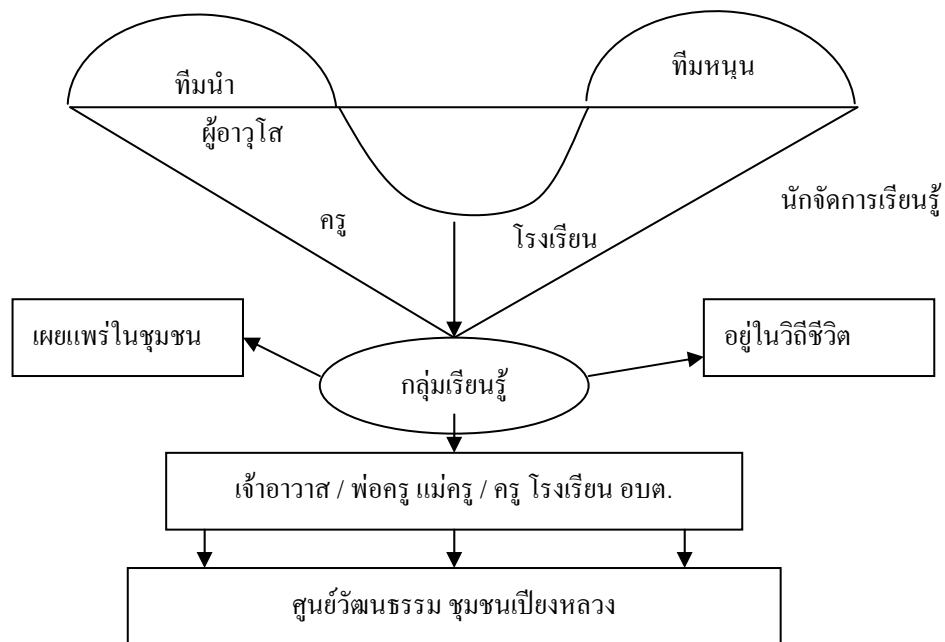
มองทิศทางข้างหน้า เน้นการเพิ่มศักยภาพนักจัดการเรียนรู้ โดยการขยายทีมงานพัฒนากลุ่มเกษตร “สัจจะออมทรัพย์” ที่มีการรวมกลุ่มพบปะเป็นประจำ แต่ขาดการนำเวทีพบปะมาสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน

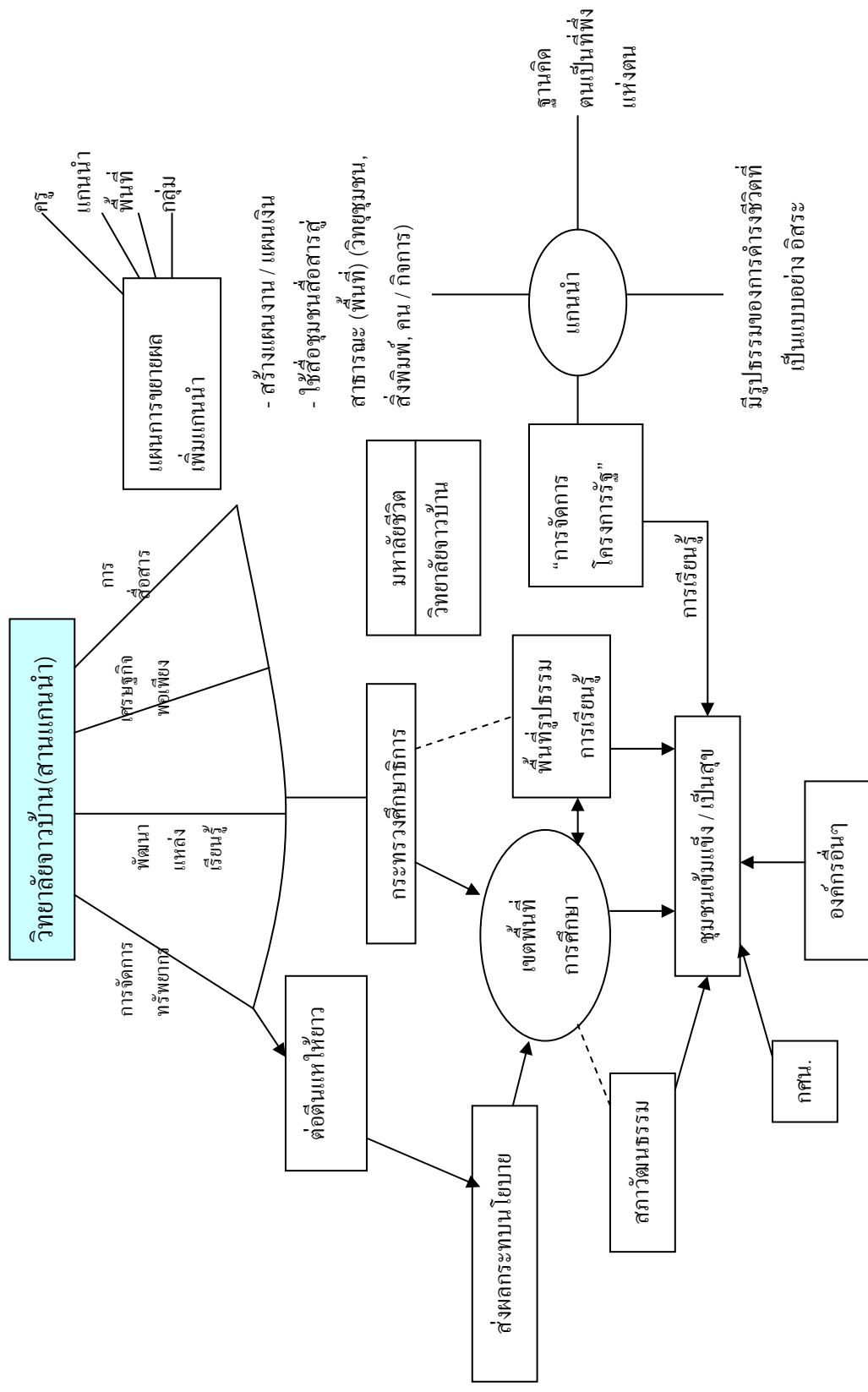
นอกจากนี้เป็นการพัฒนาความร่วมมือการหนุนสร้างจากอบต. โดยใช้ฐานตำแหน่งของทีมงานที่อยู่ในโครงสร้าง อบต. เป็นตัวหลักต้น

1.4 โครงการสืบสานลายไตชุมชนบ้านเปียงหลวง

อนาคต อยากทำศูนย์วัฒนธรรมที่วัด เป็นศูนย์รวมข้อมูลให้การเรียนรู้แก่คนทั่วไป ส่วนโรงเรียนก็จะดำเนินการต่อเนื่อง ที่มีผู้อยากให้มีการสอนภาษาไทยใหญ่ในโรงเรียนซึ่งจะต้องหารือกับโรงเรียนต่อไป

ที่มา : เว็บไซต์กระทรวงศึกษาธิการ วันที่ 16 พฤษภาคม 2548 หน้า 27

ทิศทาง

๖. โครงการความร่วมมือกับองค์กรภายนอก

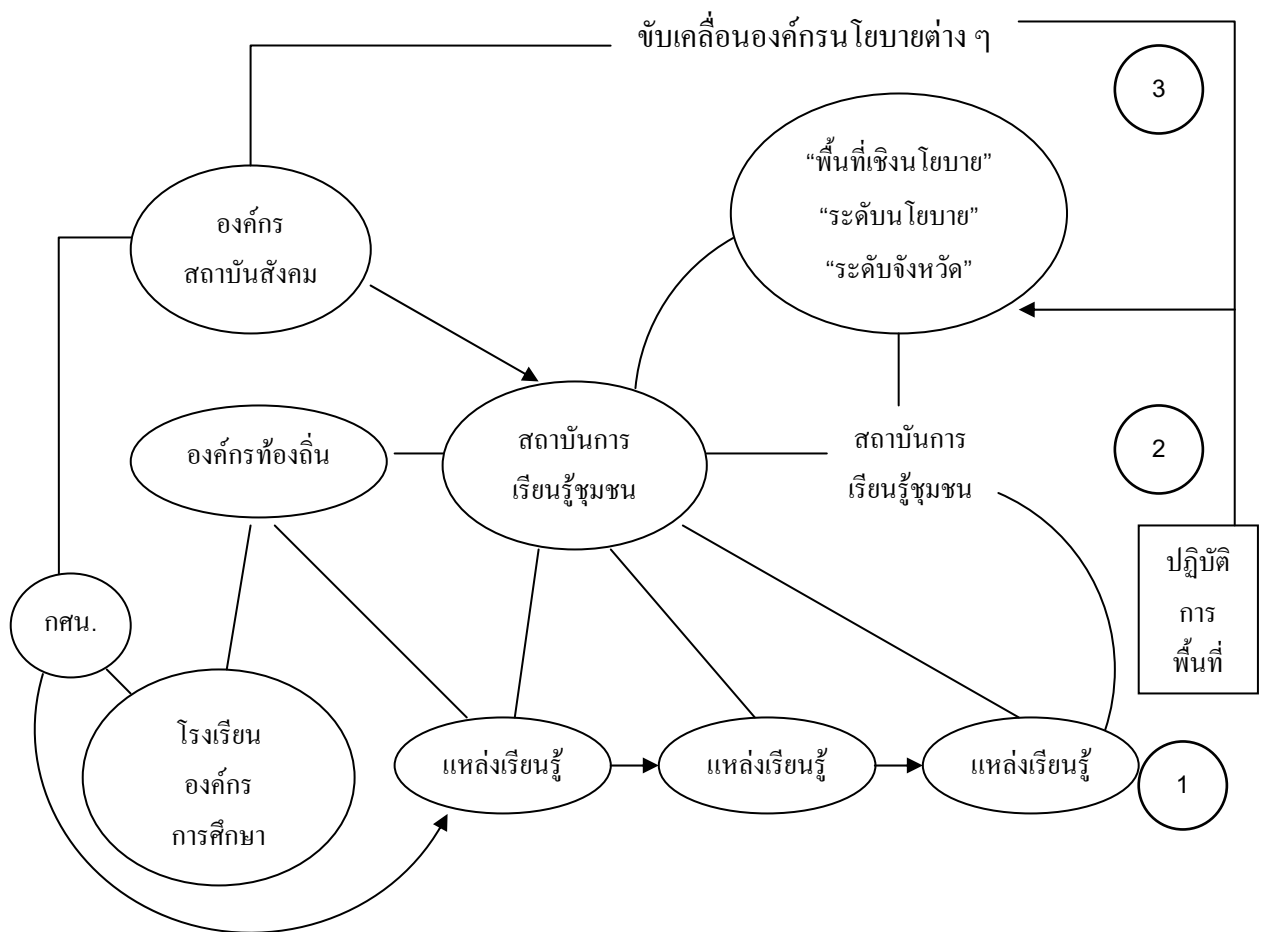
1.5 โครงการพัฒนา

กระบวนการจัดการเรียนรู้
ระบบการจัดการวิทยาเขตจำบ้านให้ตนเองศักยภาพเชิงปฏิบัติในการจัดการเรียนรู้ชุมชน ผู้นำชุมชน
ชุมชนลุ่มน้ำวาง

สรุปงานความก้าวหน้าและผลงานโครงการ (1 กุมภาพันธ์ 2547 - 31 กรกฎาคม 2548)

2. ระดับโครงการ

2.1 พัฒนางานพื้นที่รูปธรรมต่อเนื่อง ในขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชนภาคเหนือ โดยการเสริมสร้างความเข้มแข็งพื้นที่ยุทธศาสตร์ 3 จุด คือ พื้นที่รูปธรรม พื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางนโยบาย พร้อมกับเชื่อมโยง 3 พื้นที่ยุทธศาสตร์ ให้ขับเคลื่อนไปด้วยกันในการสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทุกระดับ ชุมชน-ภูมิภาค-ประเทศ-โลก โดยมีแนวทางปฏิบัติการพัฒนาสถาบันเรียนรู้ชุมชนเชื่อมประสานเครือข่าย, แหล่งเรียนรู้ ให้มีความสามารถสื่อสารกับสังคมทั้งภายใน, ภายนอกสังคม พัฒนาความร่วมมือกับหน่วยงานองค์กรภาครัฐ เอกชน ทั้งทางความคิด, การปฏิบัติการกับเชื่อมประสานในการผลักดันนโยบายร่วมกัน

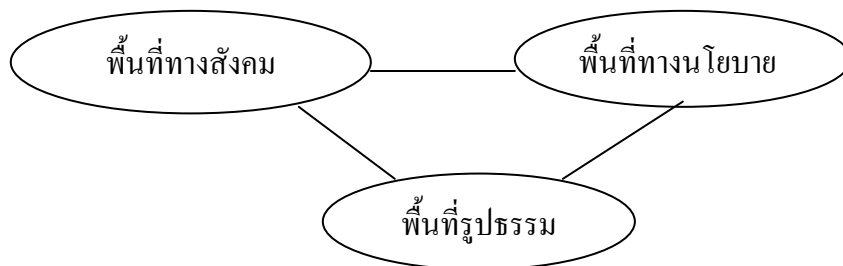

2.2 ขยายประสบการณ์การใช้ชุดความรู้กระบวนการพัฒนาพื้นที่รูปธรรม ไปยังเครือข่ายงานอื่นๆ ใน ขบวนการองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเป็นแกนประสานงานร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนในภาคเหนือ และภาคความ ร่วมมือจากภูมิภาคอื่นๆ อนึ่งได้มีการจัดเวทีการประชุมการเสนอบทเรียนการพัฒนาพื้นที่รูปธรรมและการพัฒนา ความร่วมมือการพัฒนาพื้นที่รูปธรรมเพื่อชุมชนเป็นสุข เมื่อ 11 – 12 กรกฎาคม 2548

บทที่ 6

ข้อเสนอแนะทางการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์พื้นที่รูปธรรมเพื่อชุมชนเป็นสุข

การขับเคลื่อนงานของสังคมเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความสุข จำเป็นต้องมีการเคลื่อนงานใน 3 ยุทธศาสตร์ไปพร้อมกันทั้งยุทธศาสตร์พื้นที่ พื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางนโยบายกับควมมี

9. ควรให้มีการเชื่อมโยงยุทธศาสตร์พื้นที่รูปธรรม ยุทธศาสตร์พื้นที่ทางสังคม ยุทธศาสตร์พื้นที่ทางนโยบาย เพื่อผลักดันไปสู่การเปลี่ยนแปลง แต่ละส่วนทำงานได้อย่างมีพลัง

10. การปรับมุมมอง แนวคิดด้านการพัฒนาของนักพัฒนา ที่เป็นพื้นฐานนำไปสู่กระบวนการคิดวิเคราะห์ และกำหนดแผนแม่บทในการทำงาน

11. กำหนด/ค้นหาพื้นที่ยุทธศาสตร์เรียนรู้ร่วม ภายใต้ “สถาบันการเรียนรู้ชุมชน” เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนทำงานชาวบ้าน

12. จำเป็นต้องมีการสรุปบทเรียนในเรื่องของแนวคิด กระบวนการปฏิบัติการในพื้นที่ กลไกที่สร้างการเรียนรู้ รูปแบบการสร้างการเรียนรู้ และการบริหารจัดการ “บูรณาการ” ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อประมวลเป็นข้อเสนอ สร้างการเรียนรู้และผลักดันงานต่อไป

13. สร้างกระบวนการเรียนรู้ระหว่างเครือข่าย/พื้นที่/ประเด็น เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้

14. การมองปัญหาและแนวทางสังคมทางเลือกร่วมกันเป็นภาพรวมภาพใหญ่โดยแบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่

- เครือข่ายคนทำงานพัฒนา(อพช.) (ปฐมนิเทศนักพัฒนารุ่นใหม่ประจำปี)
- เครือข่ายผู้นำ
- เครือข่ายคนทำงานพัฒนาและผู้นำ

15. การจัดกลไกการจัดการการเรียนรู้ร่วมกัน

- ระดับเครือข่าย : มีคนหรือองค์กรที่จะรับผิดชอบโดยตรงในการจัดกระบวนการเรียนรู้
- ระดับภาค/จังหวัด : มีคณะทำงานในระดับภาค/จังหวัดร่วมกัน เชื่อมโยง/หนุนเสริมการเรียนรู้

16. กองทุนเพื่อสนับสนุนการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชน

- พัฒนาการจัดการกองทุนนักพัฒนาภาคเหนือที่มีอยู่แล้ว สามารถให้สวัสดิการและหนุนช่วยคนทำงานได้จริง

บทที่ 7

ข้อคิดเห็นจากการดำเนินงานโครงการ

8. การดำเนินโครงการเน้นกระบวนการเรียนรู้ทั้งระบบ ทั้ง สรส.กลาง → โครงการ → พื้นที่รูปธรรม → ชุมชน ทำให้การดำเนินงานอยู่ในบรรยากาศของการเรียนรู้ และพบภาพสะท้อนสำคัญของการสร้างการใฝ่การเรียนรู้ที่เกิดขึ้น การเรียนรู้ทำให้เกิด ความอยากรู้ ต่อเนื่อง เป็นความสุขอย่างหนึ่ง จากคำสะท้อนของผู้นำชุมชนที่พูดถึง “เมื่อเรียนรู้แล้ว อยากเรียนรู้ต่อไปอีก ทำให้ “ติด” เรื่องที่จะอยากเรียนรู้ต่อไปข้างหน้า”

9. โครงการพื้นที่รูปธรรมในพื้นที่ที่มีความหลากหลาย ทุนเดิม-ประสบการณ์ ต่างบริบท ต่างประเด็นหลัก แต่มีการร่วมเรียนรู้ในมิติร่วมคือ “การพัฒนาการจัดการเรียนรู้” ซึ่งก่อให้เกิดมุมมองแตกต่างหลากหลาย และมีการปรับพัฒนาให้สอดคล้องกับชีวิตจริงของแต่ละชุมชนโดยเน้นพื้นที่ชุมชนเป็นหลัก (Community Base) ประกอบกับมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน ในการขับเคลื่อนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทุกระดับชุมชน – สังคม โดยการเสริมสร้างการเชื่อมโยงกระบวนการขับเคลื่อนใน 3 ยุทธศาสตร์ไปพร้อมกันคือ พื้นที่รูปธรรม พื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางนโยบาย

10. การบูรณาการประเด็นในพื้นที่ พบว่า แม้ว่าแต่ละพื้นที่จะเริ่มจากประเด็นที่แตกต่าง แต่ก็ได้มีการปรับกระบวนการทัศน์ในการพัฒนาชุมชน ว่าทำงานเฉพาะประเด็นเดียวไม่สามารถนำชุมชนไปสู่สุขได้จริง ต้องเชื่อมโยงประเด็นอื่นๆ ของชุมชนเข้าด้วยกันตามสภาพวิถีชีวิตชุมชนที่แท้จริง แล้วขับเคลื่อนไปด้วยกัน จึงจะสร้างชุมชนให้เป็นจริงได้อย่างแท้จริง เป็น “หัวใจ” เป็น “ตัวจุดประกาย” เป็น “ประตูสู่องค์กรของชุมชน” ที่จะเข้าไปเชื่อมโยงกระบวนการของชุมชนอย่างเป็นองค์รวม

11. การพัฒนากระบวนการบริหารจัดการโครงการ ที่เอื้อต่อการพัฒนาพื้นที่รูปธรรม ต้องมีลักษณะเป็นหน่วยอำนวยการจัดการเรียนรู้ เชื่อมร้อยระบบการจัดการ การพัฒนาบุคลากร การสื่อสารกับสังคม ระบบการติดตามประเมินผล ฯลฯ ให้ทำงานร่วมกันอย่างสอดคล้องประสานเป็นกระบวนการและต่อเนื่อง

12. ในคณะกรรมการอำนวยการ พบว่า ยังมีส่วนร่วมกับโครงการตามความสนใจ มากกว่าการเห็นความสำคัญหรือมีประโยชน์ร่วม ซึ่งจากกระบวนการทำงานของโครงการยังไม่สามารถพัฒนากระบวนการทำงานที่ตอบสนองกับภาคีความร่วมมือที่หลากหลายได้ ซึ่งควรมีการพัฒนาแนวความคิดและแนวปฏิบัติการที่สอดคล้องกับองค์กรต่างๆ ที่ร่วมมือ กับควรได้มีกระบวนการถ่วงดุลและคัดสรรองค์กรภาคี

13. การบริหารงานโครงการที่ “ไม่ติดยึดกับความเป็นโครงการ” แต่มีกระบวนการร่วมและเป้าหมายร่วมที่พร้อมยืดหยุ่นไปกับบริบท วิถีชีวิตจริงของชุมชน ให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดรูปแบบ วิธีการ เป็นส่วนช่วยให้มีการเรียนรู้อย่างเป็นอิสระ มีชีวิตชีวา และนำไปสู่ความยั่งยืน

14. การดำเนินงานในโครงการเน้นการทำงานพัฒนาในรูปแบบ“ภาคีความร่วมมือ” ซึ่งช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีความเคารพในฐานความรู้ของแต่ละฝ่ายและพร้อมที่จะยกระดับความรู้โดยการเรียนรู้แลกเปลี่ยนระหว่างกัน พัฒนาการมีส่วนร่วมและความร่วมมือให้มีการเรียนรู้ร่วมและเกิดประโยชน์ต่อการสร้างการเรียนรู้ให้สังคมต่อไป

จัดทำรายงานโดย
ทีมประสานงานสถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ลงนาม

(นายสวิง ตันอุด)
ผู้รับทุน
28 กรกฎาคม 2548

ภาคผนวก

กำหนดการ
เวทียุทธศาสตร์ “สถาบันชุมชนการเรียนรู้กับสังคมการเรียนรู้”
วันที่ 5-6 เมษายน 2548
ณ บ้านธารแก้ว มหาวิทยาลัยพายัพ ถ.ห้วยแก้ว อ.เมือง จ.เชียงใหม่

วันที่ 5 เมษายน 2548

10.00 – 12.00 น. วิเคราะห์สถานการณ์และแนวทางยุทธศาสตร์สังคมการเรียนรู้

โดย คุณชัชวาลย์ ทองดีเลิศและคุณสรวง ตันอุดม จาก วจส.

12.00 – 13.00 น. พักรับประทานอาหารกลางวัน

13.00 – 14.30 น. ทิศทาง แนวทางความร่วมมือเพื่อสร้างสังคมการเรียนรู้

ขององค์กรภาคีสนับสนุนงานพัฒนาการเรียนรู้♦

โดย อ.สีลาภรณ์ บัวสาย จาก สกว.

คุณจรินทร์ บุญมัยยะ จาก สสส.

คุณสมชาติ ภาระสุวรรณ จาก พอช.

14.30 - 17.00 น. วิเคราะห์ฐานศักยภาพในพื้นที่ แบ่งกลุ่มย่อยตามโซนพื้นที่ (ขอบเขต/

ภูมิโนเวศน์) ดำเนินรายการโดยคุณประหยัด จตุพรพิทักษ์กุล

1. รูปธรรมทางเลือก/องค์ความรู้ที่เด่นชัดในพื้นที่ มีอะไรบ้าง
2. มีผู้รู้/ผู้ถ่ายทอด-จัดกระบวนการเรียนรู้ในเรื่องราวตามข้อ 1 (หรือไม่/เป็นใครบ้าง(ตำแหน่ง/สถานะ)/จำนวน...คน)
3. มีกลไกในการจัดการเรียนรู้ในเรื่องนั้น(หรือไม่ อย่างไร องค์ประกอบ)
4. มีกระบวนการจัดการเรียนรู้(ให้แก่ใครบ้าง-ขอบเขตระดับไหน(คนในชุมชน-ตำบล/อำเภอ-ลุ่มน้ำ-จังหวัด-ประเทศ-ต่างประเทศ)มีหลักสูตร/เครื่องมือ/สื่อ...)
5. มีระบบฐานข้อมูลในพื้นที่/การเชื่อมโยงข้อมูลในพื้นที่(หรือไม่/อย่างไร)

วันที่ 6 เมษายน 2548

09.00 – 10.00 น. ประมวลสรุปข้อมูลจากการวิเคราะห์ โดยคุณวรลักษณ์ ไชยทัพ

10.00 – 12.00 น. แบ่งกลุ่มย่อยวางแผนยุทธศาสตร์แนวทางการร่วมมือเพื่อสร้าง

สถาบันชุมชนการเรียนรู้กับสังคมการเรียนรู้

12.00 – 13.00 น. พักรับประทานอาหารกลางวัน

13.00 – 15.30 น. นำเสนอแนวทางการร่วมมือ

♦ กำลังประสานงานตัวแทนจากองค์กรทั้ง 3

(ร่าง)

สรุปเวทียุทธศาสตร์ “สถาบันชุมชนการเรียนรู้กับสังคมการเรียนรู้”

วันที่ 5-6 เมษายน 2548

ณ บ้านธารแก้ว มหาวิทยาลัยพายัพ ถ.ห้วยแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ผู้เข้าร่วมประชุม

1. พระอธิการเอนก จันทปญโญ	เครือข่ายอนุรักษ์ลุ่มน้ำฝาง จังหวัดเชียงใหม่
2. พระทิวา ธมฺมเมธี	เครือข่ายอนุรักษ์ลุ่มน้ำฝาง จังหวัดเชียงใหม่
3. คุณคำแพง หลวงยานะ	พื้นที่ตำบลแม่สุ่น อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่
4. คุณอนินชา ทองชัย	พื้นที่ตำบลแม่สุ่น อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่
5. คุณยุทธการ ปันชัย	พื้นที่อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่
6. คุณณอมศักดิ์ เจอแฮ	สหกรณ์การเกษตรพัฒนา อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่
7. คุณรุ่งกานต์ อ่อนน่วม	สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนภาคเหนือ (พอช.) จังหวัดเชียงใหม่
8. คุณนันทวัฒน์ ตั้งจิตต์	กลุ่มรักษาล้านนา จังหวัดเชียงใหม่
9. คุณพนมกร นามจันทร์	พื้นที่กิ่งอำเภอแม่ฮอน จังหวัดเชียงใหม่
10. คุณพัฒน อภัยมูล	พื้นที่กิ่งอำเภอแม่ฮอน จังหวัดเชียงใหม่
11. คุณกนกศักดิ์ ดวงแก้วเรือน	พื้นที่กิ่งอำเภอแม่ฮอน จังหวัดเชียงใหม่
12. คุณบุญส่ง ชินวงศ์	วิทยาลัยจาวบ้าน อำเภอแม่ว่าง จังหวัดเชียงใหม่
13. คุณสมเกียรติ	พื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
14. คุณเจริญ มาลาโรจน์	โรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา จังหวัดเชียงใหม่
15. คุณอัษฎริย์ชัย รุจวิชัย	มูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท วัดป่าดาราภิรมย์ จังหวัดเชียงใหม่
16. คุณไวยิ่ง ทองปือ	เครือข่ายกะเหรี่ยงเพื่อวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม จังหวัดเชียงใหม่
17. คุณพญ โอโดชา	เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่
18. คุณสุนทร ตูลู	เครือข่ายชาวบ้านรักษาป่าลุ่มน้ำขาน จังหวัดเชียงใหม่
19. คุณวิโรจน์ ดุลยโสภณ	คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่
20. คุณสวิง ตันอุด	วิทยาลัยการจัดการทางสังคม จังหวัดเชียงใหม่
21. คุณวรวิลักษณ์ ไชยทัพ	วิทยาลัยการจัดการทางสังคม จังหวัดเชียงใหม่
22. คุณดรุณี ร่องฟ้า	วิทยาลัยการจัดการทางสังคม จังหวัดเชียงใหม่
23. คุณสุพัตรา อินทยศ	วิทยาลัยการจัดการทางสังคม จังหวัดเชียงใหม่
24. คุณเดโช ไชยทัพ	มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จังหวัดเชียงใหม่
25. คุณประหยัด จตุพรพิทักษ์กุล	สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จังหวัดเชียงใหม่
26. คุณนัยนา หวายคำ	สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จังหวัดเชียงใหม่

27. คุณสุนันทา ธิสาระ	สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จังหวัดเชียงใหม่
28. คุณสมคิด ตุ่มอินมูล	สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จังหวัดเชียงใหม่
29. คุณลิตาพรรณ จันทร์พิมานสุข	สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จังหวัดเชียงใหม่
30. อาจารย์สีลาภรณ์ บัวสาย	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)
31. คุณประคอง ทรวงวันศรี	โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา จังหวัดพะเยา
32. คุณสหทัยา วิเศษ	โครงการลุ่มน้ำแม่ต้า จังหวัดพะเยา
33. คุณสายเปลี่ยน งามเมือง	พื้นที่ลุ่มน้ำแม่ต้า จังหวัดพะเยา
34. คุณชนากานต์ วงศ์วารินทร์	พื้นที่ลุ่มน้ำแม่ต้า จังหวัดพะเยา
35. คุณสถาพร สมศักดิ์	พื้นที่อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน
36. คุณสมจิตร วงศ์คม	บ้านจ๋มเมืองเย็น จังหวัดลำพูน
37. คุณสมพร เป็นพนัสลัก	บ้านจ๋มเมืองเย็น จังหวัดลำพูน
38. คุณญาณวัฒน์ ชันธิจารณ์	บ้านจ๋มเมืองเย็น จังหวัดลำพูน
39. คุณเพธิน สีนปรารถนาพร	บ้านจ๋มเมืองเย็น จังหวัดลำพูน
40. คุณพงศธร บัวคำปัน	พื้นที่อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน
41. คุณพงษ์พิพัฒน์ มีเบญจขาม	พื้นที่อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน
42. คุณสุชาติ สุขโพธิญาณ	พื้นที่อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน
43. คุณทิวากร โพแก้ว	พื้นที่ตำบลห้วยปูลิง จังหวัดแม่ฮ่องสอน
44. คุณอาศรี ฉิโย	พื้นที่ตำบลห้วยปูลิง จังหวัดแม่ฮ่องสอน
45. คุณทองเปลว ทวีชากรสีทอง	พื้นที่ตำบลห้วยปูลิง จังหวัดแม่ฮ่องสอน
46. คุณณัฐกาญจน์ ยอดเมือง	พื้นที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย
47. คุณธนพงษ์ กาใจยา	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย จังหวัดเชียงราย

วันที่ 5 เมษายน 2548 เริ่มประชุม เวลา 10.00 น.

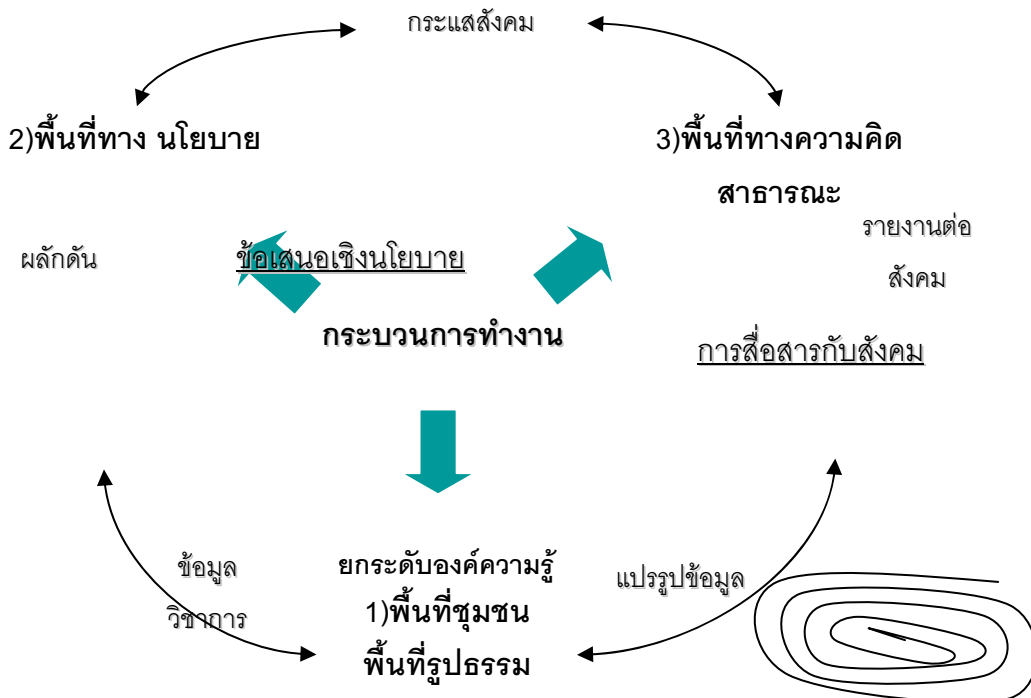
คุณวิโรจน์ ดุลยโสภณ กล่าวว่ที่ผ่านมานักพัฒนาและชาวบ้านพูดถึงศูนย์การเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ จนมาถึงปัจจุบันได้มาใช้คำว่าสถาบันการเรียนรู้ซึ่งเป็นคำใหม่ ในการประชุมครั้งนี้จึงเป็นการพูดถึงและทำความเข้าใจยุทธศาสตร์สถาบันชุมชนการเรียนรู้กับสังคมการเรียนรู้ร่วมกันตามประเด็นที่ชี้แจงไว้ในกำหนดการประชุม จากนั้นได้เชิญผู้เข้าร่วมประชุมแนะนำตัวและเชิญคุณสวิง ต้นอุดม มาวิเคราะห์สถานการณ์และแนวทางยุทธศาสตร์สังคมการเรียนรู้

วิเคราะห์สถานการณ์และแนวทางยุทธศาสตร์สังคมการเรียนรู้ โดยคุณสวิง ต้นอุดม จาก วิทยาลัยการจัดการทางสังคม (วจส.)

เวทียุทธศาสตร์สถาบันชุมชนการเรียนรู้กับสังคมการเรียนรู้ครั้งนี้เกิดขึ้นจากการหารือถึงแนวทางการทำงานของนักพัฒนาและเครือข่ายประชาชนในช่วงหลายปีที่ผ่านมาภายใต้สถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงของอำนาจรัฐและทุน ทั้งนี้การหารือครั้งล่าสุดถึงแนวทางการสร้างยุทธศาสตร์สังคมเรียนรู้ เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2548 ณ วิทยาลัยการจัดการทางสังคมภาคเหนือ(วจส.) มีข้อสรุปเกี่ยวกับการจัดการที่จะทำให้เป็นรูปธรรมในเรื่องต่อไปนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้
2. การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์สถาบันการเรียนรู้ของชุมชนท้องถิ่นให้เป็นจริง
3. การสร้างและเสริมความเข้มแข็งให้แก่นักจัดการความรู้รุ่นใหม่

ในวันนี้ก่อนที่จะได้หารือถึงแนวทางการเคลื่อนงานร่วมกันต่อไป คุณสวิง ต้นอุดม จึงได้ประมวลหลักคิดในการเคลื่อนงานที่ผ่านมาซึ่งเป็นกระบวนการ 3 พื้นที่ ตามแผนภาพ ดังนี้

1. พื้นที่ชุมชนหรือพื้นที่รูปธรรม เช่น ลุ่มน้ำลี้ จังหวัดลำพูน ลุ่มน้ำฝาง อำเภอไชยปราการ อำเภอฝาง อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น คำว่าพื้นที่รูปธรรมหมายถึงพื้นที่ที่เป็นแม่แบบได้ซึ่งในระยะหลังมีการสนับสนุนจากองค์กรต่าง ๆ อาทิ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(พอช.) สำนักงานกองทุนสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.) ฯลฯ สำหรับพื้นที่รูปธรรมนี้ไม่เป็นที่กังวลมากนักในแง่การทำงาน เพราะมีการทำงานมาโดยตลอด แต่สิ่งที่กังวลกว่านั้นคือการยกระดับพื้นที่ให้เป็นพื้นที่ทางด้านความรู้ได้อย่างแท้จริง

2. พื้นที่ทางการเมืองหรือพื้นที่ทางนโยบายซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการเคลื่อนไหวโดยใช้ข้อมูลทางวิชาการมาสนับสนุน เช่น การประชุมภาคประชาชนที่หน้าทำเนียบรัฐบาล การยื่นข้อเสนอกจากภาคประชาชนต่อตัวแทนรัฐบาล เป็นต้น การต่อสู้ผลักดันในแนวทางนี้ได้รับความสำเร็จและทำให้เกิดนักเคลื่อนไหวมากมายทั้งนักพัฒนาและเครือข่ายประชาชนต่างเป็นผู้มีประสบการณ์ แต่ทั้งนี้ในสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป นักเคลื่อนไหวต่าง ๆ อาจต้องทบทวนการเคลื่อนไหวที่ผ่านมาและแนวทางการเคลื่อนไหวในช่องทางที่หลากหลายมากขึ้นซึ่งจะกล่าวต่อไปในพื้นที่ที่สาม

3. พื้นที่ทางความคิดของคนสาธารณะ เป็นพื้นที่ที่ต้องสื่อสารกับสังคม ซึ่งนักพัฒนาอาจไม่เชี่ยวชาญในแนวทางนี้

สิ่งที่สำคัญคือการสร้างกระแสสังคมให้เกิดขึ้นทั้ง 3 พื้นที่ โดยเฉพาะพื้นที่ทางความคิดของคนสาธารณะ เนื่องจากขณะนี้ สถานการณ์ทางการเมืองอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงกฎหมายได้อย่างฉับพลันโดยกลุ่มคนที่มีอำนาจ ดังนั้น ความยั่งยืนจึงอาจไม่ได้อยู่ที่ตัวบทกฎหมายเท่านั้นแต่อาจรวมถึงความคิดของคนส่วนใหญ่ด้วย ทั้งนี้กระบวนการทั้ง 3 พื้นที่ก็ยังต้องขับเคลื่อนไปด้วยกันและเป็นเรื่องที่ต้องร่วมกันพิจารณาให้เกิดความสมดุล

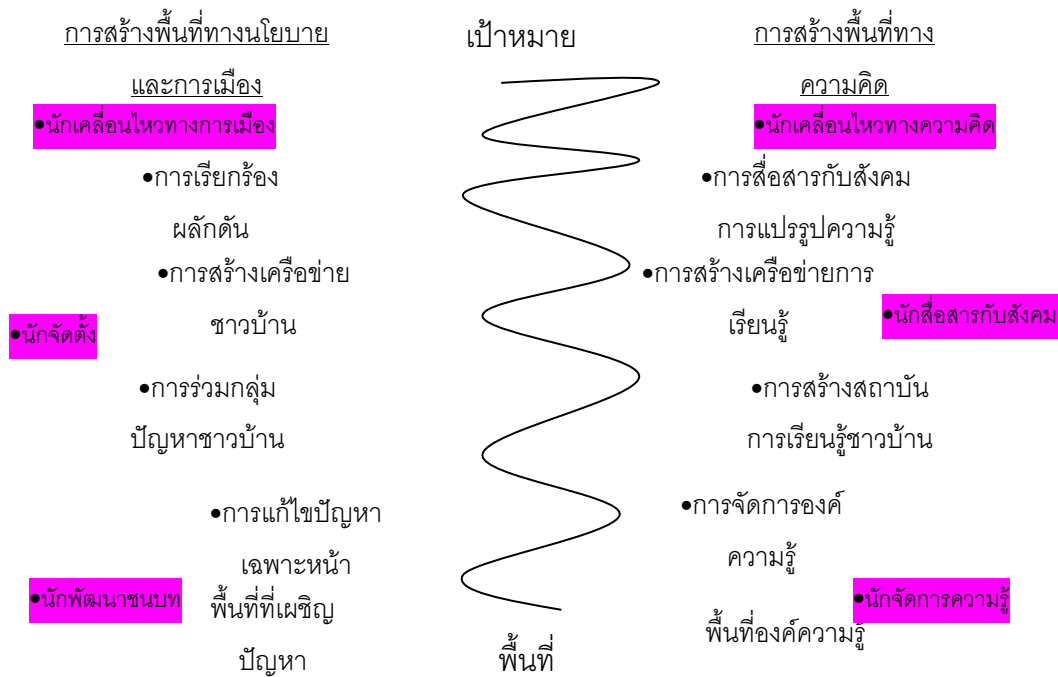
ในกระบวนการทำงาน 3 พื้นที่ข้างต้น สามารถแบ่งชั้นการทำงานได้ 2 ชั้นคือชั้นแรกซึ่งเป็นพื้นที่ที่จะขยับไปสู่เป้าหมายอันเป็นขั้นที่สอง ที่ผ่านมาองค์กรพัฒนาเอกชนใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งในการเคลื่อนไหวไปสู่เป้าหมายในระยะต่าง ๆ หลายองค์กรเคลื่อนไปยังสิ่งที่เรียกว่า พื้นที่ปัญหา เช่น ด้านทรัพยากรเคลื่อนไปพื้นที่ซึ่งถูกประกาศอุทยานทับที่ชาวบ้าน ด้านเกษตรเคลื่อนไปที่เรื่องสารเคมีรุนแรง หรือเมื่อ 20 ปีที่แล้วเข้าไปในพื้นที่ยากจนและพื้นที่ปัญหา ดังนั้น คนที่ไปทำจึงคิดแก้ไขเฉพาะหน้า เช่น ไม่มีข้าวก็ทำนาคร้าว ทำกลุ่มออมทรัพย์ร้านค้า ฯลฯ เมื่อแก้ไขเฉพาะหน้าไปแล้วจึงขยับตัวขึ้นมารวมกลุ่มแก้ปัญหาวรรณ รวบรวมกลุ่มกันหลายกลุ่มจนสร้างเป็นเครือข่ายชาวบ้านซึ่งมีมากมาย จากนั้นมีหน่วยงานเข้ามาสนับสนุน เช่น พอช. สกว. สสส. ฯลฯ ทำให้เครือข่ายต่าง ๆ เติบโตแต่ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร อย่างไรก็ตามเครือข่ายนี้คือตัวผลักดันเรียกร้องเพื่อที่จะสร้างพื้นที่ทางนโยบายและการเมือง สำหรับภาคเหนือมีการหารือความร่วมมือระหว่างเครือข่ายต่าง ๆ แต่ไม่สามารถตกลงกันได้จึงเป็นยุทธศาสตร์แบบรวบตากผ้า กล่าวคือต่างย้ายต่างเคลื่อนไหว เช่น เครือข่ายเกษตรผลักดันพระราชบัญญัติเกษตร เครือข่ายทรัพยากรผลักดันพระราชบัญญัติป่าชุมชน เครือข่ายสุขภาพผลักดันเรื่องสุขภาพ ฯลฯ เมื่อเวลาผ่านไปกลับกลายเป็นว่าการผลักดันเจรจาต่อรองทำได้น้อยลงเนื่องจากคำนิยามของเครือข่ายประชาชนถูกบิดเบือนจากความหมายเดิม

อย่างไรก็ตาม การทำงานในพื้นที่ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาได้พัฒนาจากพื้นที่ปัญหามาเป็นพื้นที่องค์ความรู้ นั่นคือสู้กับปัญหาจนเกิดปัญญา พื้นที่แห่งองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นมากมายนี้มีกลุ่มที่เข้าไปจัดการถอดองค์ความรู้ ยิ่งกว่านั้นหลายพื้นที่เริ่มเกาะตัวขึ้นมาสร้างสถาบันการเรียนรู้ เช่น สถาบันเกษตรยั่งยืนแม่ทา วิทยาลัย

ชาวบ้านแม่วาง เป็นต้น ทั้งนี้ นอกจากชาวบ้านสามารถจัดการเรียนรู้ได้แล้วจะอย่างไรที่จะสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่เข้มแข็งขึ้นมาอีกรวมถึงการสื่อสารความรู้ แปรูปความรู้สู่สังคมอันเป็นการสร้างพื้นที่ทางความคิดของคนในสังคมให้ได้ด้วย การสร้างพื้นที่ทางความคิดของคนจึงเป็นโจทย์ใหญ่ เนื่องจากการแย่งพื้นที่ไม่ใช่พื้นที่ทางกฎหมายพื้นที่เดียวเท่านั้น หากแต่พื้นที่ทางความคิดก็เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่จะสร้างพลังในสังคมได้มาก เช่น การต่อสู้เรื่องความคิดการจัดการน้ำระหว่างรัฐกับชาวบ้าน ความคิดเรื่องระบบเกษตรแบบไร้หมุนเวียนกับไร้เลื่อนลอย เป็นต้น สถานการณ์ขณะนี้ไม่ใช่การต่อสู้ในเชิงอำนาจเพียงอย่างเดียวแต่หากเป็นการต่อสู้เรื่องอำนาจของความรู้

สำหรับในแง่ตัวคนทำงานมีการใช้คำเรียกตามลำดับสถานการณ์ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปคือเริ่มจากนักพัฒนาชนบทหรือเอ็นจีโอเนื่องจากไปพัฒนาชาวบ้าน รวมกลุ่มชาวบ้าน หลังจากนั้นเป็นนักจัดตั้งด้วยเหตุที่ไปตั้งกลุ่มต่าง ๆ นำชาวบ้านขึ้นมาเป็นคณะกรรมการ เมื่อจัดตั้งแล้วช่วยเหลือกันเองก่อน จากนั้นเมื่อการเมืองเข้ามาได้ช่วยกันเคลื่อนไหวจนกระทั่งขึ้นไปสู่ในทางการเมือง เกิดนักเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เชี่ยวชาญมากมาย เหล่านี้เป็นพื้นที่แบบหนึ่ง จนวันนี้มาถึงยุคที่ชาวบ้านกลายมาเป็นนักพัฒนาที่สามารถจัดการดูแลประสานงานได้ จัดตั้งและเคลื่อนไหวทางการเมืองได้ด้วย แต่ทว่า นักจัดการความรู้ยังมีน้อยและยังไม่สามารถสื่อสารกับสังคมเพื่อที่จะสร้างพื้นที่ทางความคิดได้ ดังนั้นการเป็นนักเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างเดียวไม่เพียงพอ จำเป็นต้องขยับขึ้นไปเป็นนักเคลื่อนไหวทางความคิดด้วย คำอธิบายข้างต้นได้ประมวลไว้ในแผนภาพการขับเคลื่อนจากพื้นที่สู่เป้าหมาย ในหน้าถัดไป

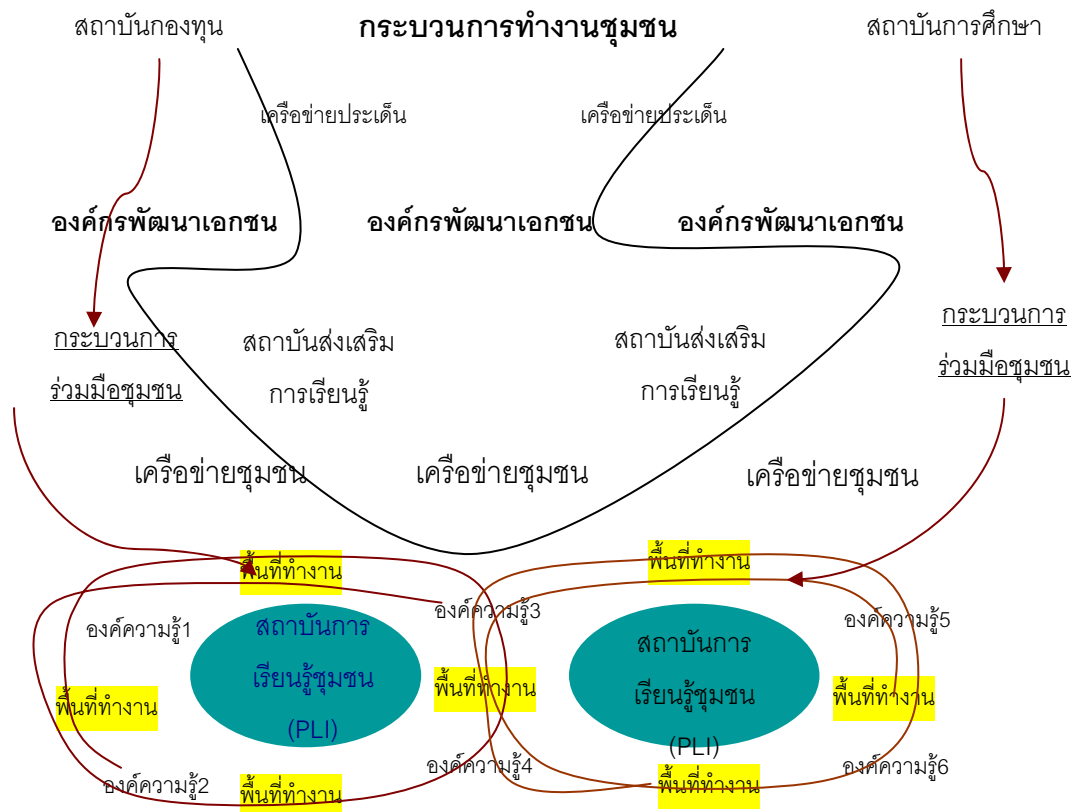
สถานการณ์ที่ผ่านมาเกิดองค์กรพัฒนาเอกชนมากมายจนมาเป็นคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน นักพัฒนาทำงานพื้นที่ซึ่งมีพื้นที่ทำงานของตัวเอง บางครั้งนักพัฒนาอื่นไม่สามารถเข้าไปทำงานได้ จากการทำงานจึงสร้างเครือข่ายชาวบ้านเครือข่ายชุมชนขึ้นมา เช่น เครือข่ายแม่ว่าง ฯลฯ บนพื้นฐานของการทำงานเช่นนี้จึงเกิดองค์ความรู้ปัญญาปัญญา ส่วนองค์กรนักพัฒนาที่ปรับตัวเองก่อเกิดสถาบันขึ้นมา เช่น สถาบันเกษตรกรรมยั่งยืน สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สถาบันเอโอ ฯลฯ มากมาย จนเป็นอินเทอร์เน็ตปรับตัวมาเป็นสถาบันการเรียนรู้เมื่อ 8 ปีที่แล้ว

นอกจากนี้ ในช่วงนั้นเกิดการเอาเครือข่ายทั้งหลายมาเป็นเครือข่ายเฉพาะของตนเอง เรียกว่าเครือข่ายประเด็น เช่น ทรัพยากร เกษตร เอดส์ ฯลฯ ดังนั้น เครือข่ายประเด็นเกิดขึ้นแต่องค์ความรู้ก็ถูกจำกัดในประเด็นแบบนั้นคือรู้เฉพาะเรื่องที่ตนเองสัมพันธ์อยู่ ประเด็นอยู่ที่ว่าองค์ความรู้ทั้งหลายนี้จะนำไปสู่การเคลื่อนไหวแบบใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งหรือนำไปสู่กระบวนการมัดปึกหัวหอมได้อย่างไร เนื่องจากขณะนี้หัวหอมเกิดขึ้นมากมายและเริ่มมีการมัดปึกในบางพื้นที่ เช่น แม่ว่าง แม่ทา ซึ่งมีขนาดใหญ่เล็กแตกต่างกัน อีกทั้งบางพื้นที่ก็ยังไม่มีการมัดปึกกัน ในขณะเดียวกัน สถาบันกองทุนต่าง ๆ เกิดขึ้นในระหว่างที่ผ่านมา เช่น สกว. พอช. สสส. วจส. ฯลฯ ได้เข้ามามีส่วนในการสนับสนุนพื้นที่ต่าง ๆ เหล่านี้ สำหรับปึกหัวหอมนี้มีคำถามว่าจะมาเป็นสถาบันการเรียนรู้ชุมชนหรือชาวบ้าน (PLI : People Learning Institute) ได้อย่างไร

ขณะนี้ปรากฏการณ์ใหม่เกิดขึ้นในสังคมคือสถาบันการศึกษาเริ่มมีกระบวนการร่วมมือชุมชน อาทิ มหาวิทยาลัยชีวิต ที่อาจารย์เสรี พงพิศ เป็นคนริเริ่ม ในขณะนี้เปิดจุดการเรียนรู้ 60 จุดทั่วประเทศไทย สำหรับจุดการเรียนรู้เปิดในตำบล โดยเรียนวิชาพื้นฐานของมหาวิทยาลัยรามคำแหง 60 หน่วยกิตและเรียนรู้วิชาพื้นบ้านในชุมชนอีก 80 หน่วยกิต และเมื่อจบการศึกษาก็จะได้รับปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยรามคำแหง สำหรับจังหวัดเชียงใหม่ได้เปิดที่อำเภอพร้าว ดอยสะเก็ดและเชียงดาว สำหรับบางจุดที่เปิดไปแล้วเช่นที่สันปูเลย มีเด็กมาลงทะเบียนเรียนจำนวนมาก สำหรับที่กล่าวมานี้เป็นส่วนที่สถาบันการศึกษาเข้ามาร่วมกับชุมชน หากเป็นไปได้ว่าชาวบ้านมีสถาบันชุมชนอยู่แล้ว เช่น แม่ว่างซึ่งมีวิชาที่หลากหลายมาร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในการที่

จะเข้าไปเปิดกระบวนการเรียนรู้เหล่านี้ออกมาสู่สาธารณะมากยิ่งขึ้นโดยใช้วิชาของคําศาสตร์ท้องถิ่นเป็นหน่วยกิตด้วย นอกจากนี้ สภามหาวิทยาลัยยังได้อนุมัติโครงการเรียนปริญญาตรีด้วยการอยู่รอดในที่ดิน 3 ไร่ของตนเองที่เสนอจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราชเรียบร้อยแล้ว กับยังมีโครงการเรียนปริญญาตรีด้วยการอยู่รอดในเรือ 1 ลำของตัวเองอีกด้วยซึ่งกำลังอยู่ในขั้นวิจัย เห็นได้ว่าทั้ง 2 โครงการข้างต้นเป็นสถานการณ์ที่สถาบันการศึกษาเริ่มพลิกตัวมารับรององค์ความรู้ชาวบ้าน

เมื่อสถาบันการศึกษาเริ่มพลิกตัว สถาบันกองทุนทั้งหลายจึงเริ่มคิดเช่นกัน เนื่องจากที่ผ่านมาสถาบันกองทุนได้สนับสนุนในพื้นที่แต่ยังคงกลัวจะทำให้มีศักยภาพและขีดความสามารถขึ้นมาได้อย่างไรในเชิงอำนาจความรู้ที่ไม่ใช่เพียงอำนาจการเมืองอย่างเดียว ขณะนี้จส. กำลังคิดถึงการประสานมหาวิทยาลัยทั้งหลายให้มาร่วมกับสถาบันการเรียนรู้ชุมชน (PLI) เช่น แม่ทา แม่วาง พายัพ ราชภัฏเชียงใหม่ ฯลฯ สำหรับมหาวิทยาลัยต้องพลิกตัวเองไม่เช่นนั้นจะล้าหลัง ส่วนแต่ละพื้นที่ก็ต้องเคลื่อนไหвр่วมกันสร้างพื้นที่องค์ความรู้บูรณาและสร้างสถาบันชาวบ้านขึ้นมา ทั้งนี้ได้ประมวลเป็นแผนภาพกระบวนการทำงานชุมชน ในหน้าถัดไป

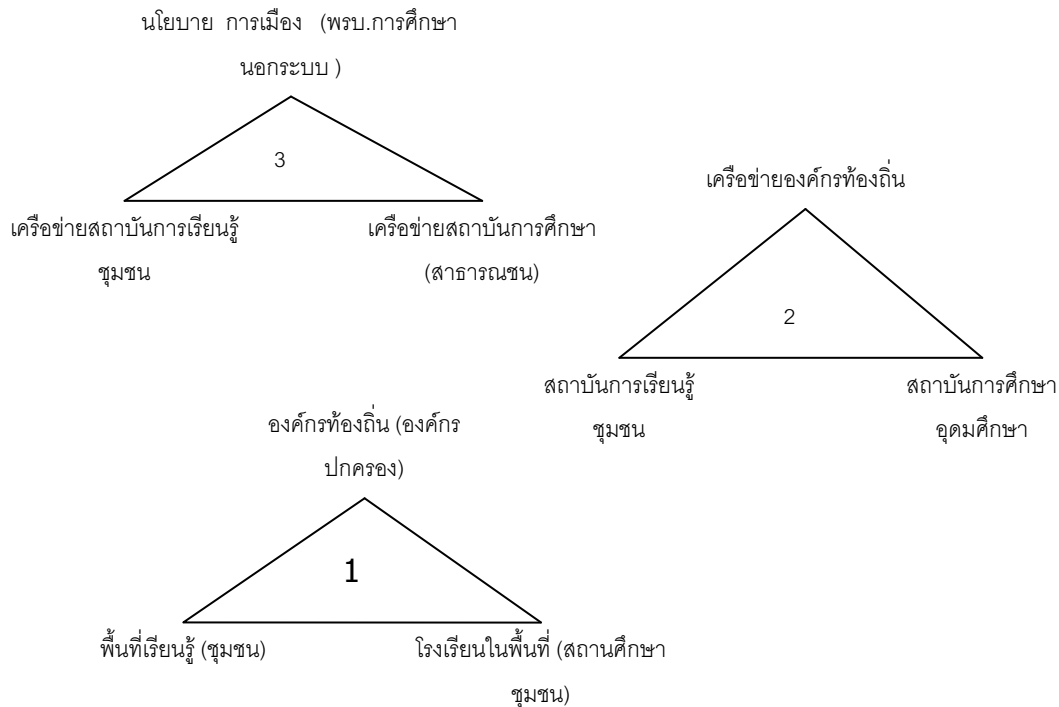
เมื่อสถานการณ์เคลื่อนตัวแบบนี้หมายความว่าเรามีพื้นที่เรียนรู้และพื้นที่ความรู้ แล้วร่วมกันสร้างสถาบันการเรียนรู้ชุมชนขึ้นมา สิ่งต่อไปที่ต้องคิดมีอีกหลายอย่าง เช่น การสร้างคนรุ่นใหม่หรือนักจัดการความรู้รุ่นใหม่ เมื่อมีนักจัดการเรียนรู้จากนั้นจึงเคลื่อนไหวทางความรู้ไปสู่สังคมด้วย ซึ่งในกระบวนการนี้เราต้องยกระดับตัวองค์ความรู้ เช่น เรื่องหอพื้นบ้าน เรื่องการจัดการป่า ฯลฯ ให้ขึ้นไปสู่กระบวนการการเรียนรู้หรือเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกัน ในเงื่อนไขที่มีพื้นที่ความรู้หลายพื้นที่ กระบวนการทั้งหลายนี้เป็นการนำไปสู่ยุทธศาสตร์แห่งการสร้างสังคมเรียนรู้ไม่ว่าการเมืองจะเป็นอย่างไรแต่หากสังคมเชื่อมโยงความรู้ได้ ก็สามารถกำหนดการเมืองเองได้

ด้านองค์ประกอบของศูนย์การเรียนรู้ มีดังนี้

1. องค์ความรู้ ที่จะต้องถูกถอดออกมาและจัดระบบ
2. ผู้รู้ ปราชญ์ ที่จะได้พัฒนาความสามารถต่อไป
3. การจัดการศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งยังมีการพัฒนาความสามารถในการจัดการเพิ่มขึ้น
4. หลักสูตรกระบวนการเรียนรู้ ที่มาเสริมระบบการเรียนรู้

นอกเหนือจากนี้ สังคมเรียนรู้ยังต้องมีมิติในการเชื่อมโยงให้เกิดพลัง ดังแผนภาพสามเหลี่ยมแห่งสังคมเรียนรู้ ด้านล่างนี้

3 เหลี่ยมแห่งสังคมเรียนรู้

สามเหลี่ยมที่ 1 สมมติว่ามีพื้นที่เรียนรู้ชุมชนหนึ่ง มีคำถามง่ายที่สุดตอนนี้คือว่า จะเคลื่อนเรื่องนี้เข้าไปสู่พื้นที่ของสถานศึกษาในชุมชนนั้นได้อย่างไร เรื่องนี้พูดกันมานานแต่หลักสูตรท้องถิ่นก็ยังไม่เข้าในโรงเรียน ต่อมาคือองค์กรท้องถิ่นองค์กรปกครอง ทั้ง 2 องค์กรนี้เห็นด้วยและเปิดรับเรื่องนโยบายปัญหา แต่ยังมีอุปสรรคบางอย่างที่ทำให้ไม่สามารถทำได้ ดังนั้นสามเหลี่ยมอันเดียวไม่พอจึงต้องมีหลายสามเหลี่ยม

สามเหลี่ยมที่ 2 จากพื้นที่ชุมชนการเรียนรู้ตนเองจะขยับมาเป็นสถาบันการเรียนรู้ของชุมชนได้อย่างไร เป็นอีกขั้นหนึ่งแล้ว พื้นที่ต่าง ๆ สร้างเป็นสถาบันการเรียนรู้ชุมชน ทางสถาบันการศึกษาหรืออุดมศึกษาก็ยินดีที่จะเข้ามาเชื่อม อย่างน้อยที่สุดมีมหาวิทยาลัยรามคำแหง และมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช กับต่อมาต้องไปผลักดันเครือข่ายองค์กรท้องถิ่นทั้ง 3 อำนาจ

สามเหลี่ยมที่ 3 ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี กล่าวว่าสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา จากสามเหลี่ยมเล็กจะก่อตัวเป็นสามเหลี่ยมใหญ่ได้อย่างไร รวมทั้งทำอย่างไรจึงจะสร้างเครือข่ายสถาบันการเรียนรู้ ซึ่งขณะนี้นักวิจัยชิ้นหนึ่งที่วิจัยเกี่ยวกับโรงเรียนการศึกษาทางเลือก พบว่ามี 60,000 กว่าแห่งซึ่งมีขนาดใหญ่ มากกว่าในระบบ เหล่านี้คือเครือข่ายสถาบันการเรียนรู้หรือเครือข่ายการศึกษาทางเลือก เพื่อที่จะไปร่วมมือกับสาธารณชนหรือสถาบันการศึกษาทั้งหลาย และขับเคลื่อนทางนโยบายหรือการเมือง ซึ่งขณะนี้กำลังพูดถึงการร่างพระราชบัญญัติการศึกษานอกระบบ เนื่องจากมีการศึกษานอกระบบมากมายแต่ไม่มีกฎหมายมารับรองกับนอกระบบอีกส่วนหนึ่งต้องเข้ามาด้วย เช่น เครือข่ายอัยสสอนหลาน สถาบันต่าง ๆ ของชาวบ้านที่มีกฎหมายหรือนโยบายรับรองเช่นเดียวกัน สำหรับคุณสวิง ต้นจุด ที่นำลูกออกจากโรงเรียนมาสู่ระบบโฮมสคูลแต่ยังไม่มีระบบมารับรอง จึงต้องเข้าสู่การศึกษานอกระบบเนื่องจากการศึกษานอกระบบมีระบบรับรอง เนื่องจากเมื่อพูดเรื่องโฮมสคูลกับเขตการศึกษาแล้วไม่มีคำตอบที่ชัดเจน แม้ว่าในประกาศกระทรวงได้ระบุให้เขต

การศึกษาดูแลเรื่องนี้ก็ตาม ดังนั้น ทำอย่างไรจึงจะสร้างการเรียนรู้ระบบให้เข้มแข็งมากขึ้นบนพื้นฐานของสามเหลี่ยมทั้งหลายแห่งการสร้างสังคมเรียนรู้

แลกเปลี่ยนความคิดเกี่ยวกับแนวทางยุทธศาสตร์สังคมการเรียนรู้

- คุณเดโช ไชยทัพ ได้ให้ข้อสังเกต 2 เรื่อง ดังนี้ เรื่องแรกการเคลื่อนไหวก่อสร้างพื้นที่สังคมหรือว่างานพัฒนาหัตถุคหรือว่าไม่ใช่การผูกขาดระหว่างเอ็นจีโอกับชาวบ้านแล้ว เนื่องจากมีกลไกหรือว่าหน่วยงานต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมายที่มาช่วยสร้างความเข้มแข็งหรือการพัฒนาในพื้นที่ หากนักพัฒนาเห็นว่ายังเป็นงานของเอ็นจีโอกับชาวบ้านเท่านั้น อาจทำให้ยึดติดและเห็นองค์กรอื่นเป็นอพนัสมิตร ในขณะที่เดียวกัน (เรื่องที่สอง) ทั้งองค์กรชาวบ้านและนักพัฒนาต้องประเมินศักยภาพและทิศทางขององค์กรตนเองในแง่การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพมากกว่าปัจจุบัน เนื่องจากระยะที่ผ่านมามีขนาดเล็กและเชื่อมกับแหล่งทุนได้ในลักษณะโครงการระยะสั้น เฉพาะเรื่อง ทำให้ไม่สามารถเป็นแผนยุทธศาสตร์ทางความคิดได้ ในที่นี้องค์กรพัฒนาเอกชนที่เล็กแต่มีศักยภาพ อาจจะไม่ใช้คำตอบเดียวทั้งหมด ดังนั้นการทำให้สถาบันต่าง ๆ มีศักยภาพที่จะคิดงานในทางยุทธศาสตร์และรองรับทั้งพื้นที่และคนให้มากขึ้นเป็นสิ่งที่สำคัญมาก โดยไม่ได้หมายความว่าไปลบความเป็นองค์กรเล็ก ๆ

- คุณประหยัด จตุพรพิทักษ์กุล มองว่าการใช้คำว่าพัฒนาสถาบันการเรียนรู้ของชุมชนหมายถึงการยกระดับจากสิ่งที่มีอยู่และการใช้คำนี้ มี 2 นัยร่วมกันคือ

นัยแรก ในภาวะที่ชาวบ้านค่อนข้างถูกกระทำให้กลายเป็นคนละพวกคนละเรื่อง บางครั้งที่ชาวบ้านล้มตัวตนการเป็นคนในชุมชนกลับกลายเป็นตัวตนขององค์กรหรือเครือข่ายจึงทำให้ติดอยู่กับเรื่องที่เฉพาะ เช่น สุขภาพ เอดส์ ฯลฯ แต่การเป็นสถาบันของชุมชนไม่ใช่การติดอยู่กับเรื่องใดเรื่องหนึ่งแต่เป็นการยกระดับการจัดการชุมชนโดยมองเป็นภาพรวม ดังที่คุณสวิงใช้คำว่ามัดจุหรือการเชื่อมโยงองค์กรและเนื้อหาสาระสำหรับการจัดการชุมชน

นัยที่สอง สืบเนื่องจากขณะนั้นนโยบายระดับประเทศพูดถึงเรื่องการสร้างสังคมให้เป็นสังคมฐานความรู้ อันหมายถึงการปฏิรูปหรือการพัฒนาสังคมโดยใช้มิติการศึกษามาเป็นเครื่องมือหลักในการเคลื่อนสังคม กับกำลังมีการพูดถึงการปฏิรูปการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการตั้งสถาบันการจัดการความรู้แห่งชาติ โครงการ 1 อำเภอ 1 โรงเรียนซึ่งส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนต้นแบบด้านเทคโนโลยี การเรียนรู้แบบ BBL ที่ให้จังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดนำร่อง ทั้งหมดนี้เป็นการนำคำใหม่มาใช้โดยนัยว่าเป็นความรู้ แต่องค์ความรู้ในพื้นที่อาจไม่ถูกเลือก ดังนั้นเมื่อพูดถึงสถาบันการเรียนรู้ เรื่องหนึ่งที่สำคัญคือการเคลื่อนไหวทางความคิดกับสังคมเรื่องพื้นที่ทางความรู้ของชาวบ้านเพื่อให้ชีวิตและการพัฒนาของชาวบ้านมีที่ยืนในสังคมเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปการศึกษาในสังคมหรือการพัฒนาสังคมได้ โดยใช้คำว่าสถาบันการเรียนรู้ชุมชนเป็นยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงานพัฒนาในภาคเหนือ

- คุณพัฒน์ อภัยมูล ในฐานะองค์กรชาวบ้านเห็นว่าควรพัฒนาสถาบันการเรียนรู้ของชุมชน ดังนั้นจึงควรจะมีองค์กรกลางทำหน้าที่ร้อยกลุ่มต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ส่วนในพื้นที่แม่ทั้นต้องการพัฒนาการสื่อสารกับสาธารณะ ทั้งนี้งบประมาณยังคงมีความสำคัญเพื่อที่จะได้นำไปขับเคลื่อนทุกอย่างตามลำดับความสำคัญเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับชุมชน

- คุณสวิง ตันอุด เห็นว่าสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ที่กำลังปรับในเรื่องการเรียนรู้ เช่น มหาวิทยาลัยชีวิต ยังต้องคำนึงถึง 2 เรื่องนี้ด้วยคือ 1) ไม่เพียงแต่เปิดห้องเรียนในตำบลแล้วยังเรียนหลักสูตรเหมือนเดิมแต่ควร

สนับสนุนสถาบันชาวบ้านด้วย และ 2) การจัดการเรียนการสอนต้องเข้าถึงความคิด วิถีคิด เรื่องต่าง ๆ เช่น ปา เกษตร อย่างแท้จริง ไม่เช่นนั้นจะเป็น NPL ทางความคิด

- คุณไวยิ่ง ทองปือ มอง 2 เรื่อง เรื่องแรกการทำงานที่ผ่านมาชาวบ้านเห็นด้วยในแนวคิดแต่ไม่เกิดการปฏิบัติ เช่น ชาวบ้านเห็นด้วยกับเรื่องการจักสานหรือหัตถกรรมพื้นบ้าน แต่ยังไม่ใช้ตะกร้าพลาสติกที่ขนมาจากบ้านข้างล่างมาที่บนหมู่บ้านตลอด ชาวบ้านไม่ศรัทธาหรือไม่ได้นำเอาสิ่งที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์ทั้งเรื่องความเชื่อสมุนไพร หรือตัวอย่างการศึกษาภาษาปกากะญอที่ใช้ภาษาไทยแล้วอ่านเป็นปกากะญอซึ่งในความเป็นจริงทำไม่ได้ เช่น คำว่า pga เขียนภาษาไทยไม่ได้หรือคำว่า gau คนปกากะญอหรือกะเหรี่ยงหากไม่เรียนภาษาปกากะญอ วันหนึ่งคำว่า gau จะเขียนไม่ได้อีก เช่นคำว่า แม่น้ำแดง(ทีกฮอโก๊ะ) หรือเจ้าพ่อพะวอ ก็จะออกเสียงไม่ได้ ดังนั้นมีความจำเป็นที่ต้องทำให้สิ่งที่ชาวบ้านเห็นด้วยได้รับใช้ชีวิตเขาจริง ๆ เพราะที่ผ่านมานำไปรับใช้คนภายนอกมากกว่าที่จะรับใช้ตนเอง

เรื่องที่สอง ที่ผ่านมาเครือข่ายกะเหรี่ยงเพื่อวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมมีความคิดเรื่องสถาบันการเรียนรู้ของชุมชนแต่เป็นลักษณะที่ชุมชนเป็นฝ่ายไปหาสถาบัน ดังเช่น สถาบันชาติพันธุ์ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ซึ่งการจัดงานมหกรรม 13 ชนเผ่าที่ผ่านมา มีการสร้างบ้านจำลองให้นักศึกษาและผู้สนใจเรียนมาเรียนรู้ โดยมีผู้รู้และครูมาสอน แต่ในความเป็นจริงเป็นเรื่องยากและใช้เวลามากจึงไม่มั่นใจว่าจะเกิดผลสำเร็จมากนักอย่างน้อยหากแต่ถ้านำสถาบันลงไปในชุมชน เช่น เมื่อมีงานเลี้ยงฝึกให้นักศึกษาลงไปแล้วทำรายงานส่ง อาจจะเกิดผลมากกว่านำเข้าไปในสถาบัน อีกทั้งยังทำให้คนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญของตนเองมากขึ้น ไม่ต้องไปไหนและนำสิ่งที่ติงมาต่าง ๆ เช่น ฝ่ายอ้อมสิทธิธรรมชาติ พืชผักผลไม้คุณภาพดี ฯลฯ มารับใช้ตัวเอง สิ่งสำคัญ การเมืององค์กรหรือสถาบันมารับรองสิทธิและฐานะที่เท่าเทียมกับมหาวิทยาลัยเช่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เป็นสิ่งที่ชาวบ้านภูมิใจและได้มีส่วนร่วมในมาตรฐานการศึกษาเหล่านี้ด้วย เช่น ความรู้ในพื้นที่ที่สามารถเป็นครูได้ ในเรื่องการใช้ชีวิตในป่าและบนดอย ไม่เช่นนั้นจะเป็นความยากลำบากสำหรับชาวบ้าน ดังกรณีการสอบอบต.ซึ่งจะต้องจบการศึกษาระดับหนึ่ง แต่สำหรับที่อำเภออมก๋อย ชาวบ้านไม่มีวุฒิการศึกษาระดับนั้น

- คุณอัจฉริยชัย รุจิชัย เห็นว่าความคิดเรื่องการรวบรวมความรู้ชุมชนหรือความรู้พื้นบ้าน ให้ออกมาเป็นหลักสูตรหรือว่าเป็นสิ่งที่ต้องศึกษาเรียนรู้จริง ๆ เป็นสิ่งที่ดี แต่ควรจะต้องถึงกระบวนการงบประมาณและแนวโน้มความเป็นไปได้ในการจัดทำในแต่ละสาขาต่าง ๆ ด้วย

- คุณสมเกียรติ เห็นว่าการเก็บรวบรวมองค์ความรู้จากวิถีการทำงานจริง ๆ มาถอดเป็นบทเรียนมีค่อนข้างน้อยมาก ทำให้ไม่ถูกจัดการให้เป็นองค์ความรู้ที่ได้มีการศึกษาต่อได้ จึงตั้งข้อสังเกตว่า ในความเป็นจริงการตั้งใจหรือพยายามยกระดับองค์ความรู้ขึ้นสู่สากลอาจทำให้ความรู้ไม่สามารถเข้าถึงหรือเข้าสู่วิถีชีวิตชาวบ้านได้ เนื่องจากเมื่อสร้างองค์ความรู้ให้เป็นแนวคิดปรัชญาขึ้นมา ในการนำไปใช้ต้องทำให้เป็นรูปธรรม วิถีคิดแบบนี้เป็นวิถีคิดแบบตะวันตกที่ต้องแปรจากแนวคิดไปสู่การทำงานจริง แต่วิถีชีวิตแบบทางเหนือของไทยนั้นชาวบ้านทำก่อนแล้วจึงสะสมความรู้จากการทำมาเป็นแนวคิดปรัชญา ดังนั้น จึงต้องพิจารณาว่าชาวบ้านหรือคนกลุ่มนั้น ๆ เหมาะสมกับการเรียนรู้แบบใดเพื่อให้ความรู้นั้นใช้ได้จริงในทางปฏิบัติ

- คุณเดโช ไชยทัพ เสนอเพิ่มเติมว่าบางเรื่องไม่มีความจำเป็นต้องมัดจุหรือว่าการมัดจุนั้นอาจจะมิได้หลายรูปแบบที่ไม่จำเป็นต้องเป็นแบบองค์รวมเท่านั้น ตัวอย่างกรณีที่รัฐปลูกปาล์มบนเขตต้นน้ำ 1,900,000 ไร่ หรือเกือบ 2,000,000 ไร่ ซึ่งเป็นการปลูกป่าเชิงเดี่ยว ทำลายแหล่งต้นน้ำลำธาร แหล่งอาหารและที่อยู่อาศัยของ

สัตว์ป่า ในขณะที่ชาวบ้านมีองค์ความรู้การจัดการป่าธรรมชาติและได้ไปปรับปรุงพื้นที่ 1,000,000 กว่าไร่ นั่นตัวอย่างนี้เป็นองค์ความรู้เฉพาะประเด็นซึ่งต้องมีสถานะของตนเอง เพราะฉะนั้นหากมัตจุกโดยใช้หน่วยชุมชนเป็นกลไกการรวมทุกอย่างแล้วทำพื้นที่รูปธรรม 10 จุด เรื่องลักษณะนี้ก็จะไม่เด่นและไม่สามารถไปสู่วงนโยบายในสามเหลี่ยมระดับที่ 3 ที่คุณสวิง ต้นอุต เสนอไว้

- คุณสถาพร สมศักดิ์ เห็นว่าถึงแม้จะมีกระแสข้างนอกเข้ามา แต่ฐานการคิดเรื่องการรักษาป่ายังอยู่ในชุมชน บางชุมชนด้านกระแสสัมปทานและอุทยาน ทั้งนี้แนวคิดที่ฝังลึกฝังรากยังไม่เปลี่ยนในคนสูงวัย แต่ในอนาคตอาจเปลี่ยนแปลงได้สำหรับเด็ก ๆ ที่เข้าสู่ระบบ ดังนั้นการคิดเรื่องการอยู่รอดของคนต่างอายุกันจึงต่างกันด้วย การศึกษาในปัจจุบันทำให้เด็กพึ่งตัวเองไม่ได้ หลุดออกจากชีวิตจริง เพราะฉะนั้นการปรับเปลี่ยนให้การศึกษาเรียนรู้เข้ากับชีวิตจริงได้เป็นสิ่งที่สำคัญ เป็นสิ่งที่น่าศึกษาว่าชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ อยู่ได้เพราะอะไรเป็นเวลานานร้อยปี กระทั่งเมื่อ 40 ปีที่ผ่านมา ระบบของชาวบ้านหายไปเพราะเหตุใด

- คุณบุญส่ง ชินะวงศ์ มองว่าแต่ละคนต่างมีความคิดเชิงขัดแย้งกันบางครั้ง เนื่องจากมีความคิดต้องการนำองค์ความรู้ดั้งเดิมให้ชุมชนเรียนรู้ ในขณะที่อีกด้านหนึ่งชุมชนหลงใหลองค์ความรู้กระแสหลักของสังคม สำหรับชาวบ้านคิดว่าหากเรียนรู้กับคนสูงอายุนั้นจะไม่อดไม่ขาดแคลน แต่มีคำถามย้อนมาว่า อยู่รอดได้จริงหรือไม่ ซึ่งข้อนี้ไม่สามารถตอบได้เนื่องจากองค์ความรู้มีหลากหลาย แต่หากมัตจุกเข้ากันได้จริงแล้วต้องทำให้ชุมชนยอมรับด้วย ทางวิทยาลัยชาวบ้านคิดว่า ความรู้ดั้งเดิมเป็นน้ำบ่อหลัง ความรู้กระแสหลักของสังคมเป็นน้ำบ่อหน้า มีความพยายามให้ชุมชนเรียนทั้งบ่อหน้าและบ่อหลัง โดยมีกระบวนการขับเคลื่อนองค์ความรู้ไปสู่ชาวบ้าน จากคนไปหาคน จากชุมชนไปสู่ชุมชนและจากสังคมภายนอกเข้าไปสู่ชุมชน สำหรับกลไกอาศัยเครือข่ายซึ่งเกิดขึ้นหลาย ๆ เครือข่าย โดยเน้นคน ด้วยเหตุนี้การทำให้มหาวิทยาลัยชีวิตเข้าไปสู่ชุมชนลุ่มน้ำวางเป็นเรื่องยากพอสมควร เนื่องจากคนส่วนมากเชื่อเรื่องสังคมที่พัฒนาแล้วมากกว่าสังคมที่จะพัฒนามหาวิทยาลัยชีวิตมีหลักสูตรน้ำบ่อหน้า 60 หน่วยกิต หลักสูตรน้ำบ่อหลัง 80 หน่วยกิต ซึ่งเป็นการเรียนรู้แท้ ๆ เรียนรู้ของจริง แต่หากไม่มี 60 หน่วยกิตซึ่งเป็นหลักสูตรน้ำบ่อหน้าชาวบ้านไม่เรียนเพราะความต้องการของชาวบ้านคือใบปริญญา แต่วิทยาลัยชาวบ้านเน้นปัญญา เอาปัญญาไปใบปริญญา ขณะที่กระแสสังคมหลักเอาใบปริญญามาก่อนปัญญา

- คุณพัฒน์ อภัยมุล ให้ความเห็นเพิ่มเติมในเรื่องที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตการอยู่รอดของคนต่างวัยจึงสะท้อนกระบวนการของชุมชนแม่ทาวัว สิ่งแรกคือการนำตัวลูกกลับมายังชุมชนให้ได้ ด้วยการสร้างเหตุการณ์และพูดคุยกันว่าเรื่องเกษตรยังยืนอยู่ได้แท้จริง โดยมีกระบวนการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างพ่อแม่หรือสภาครอบครัวเล็ก ๆ กับให้ลูกมีส่วนร่วมรับฟังด้วยเพื่อให้ได้ซึมซับรับรู้ความเป็นไป และอีกส่วนคืองบประมาณสนับสนุนจากโครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.) ในการทำกิจกรรมถอดองค์ความรู้เรื่องทรัพยากร หมอเมือง ฯลฯ ในชุมชน เมื่อเด็ก ๆ มีคำถามผู้ใหญ่เป็นคนตอบและพยายามเติมเต็มกัน ทำให้เกิดความเข้าใจความยากลำบากของพ่อแม่และวิถีชีวิตที่แท้จริง สำหรับลูกหลานที่เข้าเมืองไปแล้วต้องให้พ่อแม่เข้ามาอบรมก่อนแล้วจึงให้ลูกมาร่วม กระบวนการเหล่านี้เป็นเรื่องที่ต้องคิดให้มากและหากจะทำต้องทำในหลายรูปแบบ มีการประเมินกันเป็นระยะทั้งเรื่องความสำเร็จและอุปสรรค

- คุณสวิง ต้นอุต กระบวนการปฏิรูปการเรียนรู้ต้องถูกทบทวนทั้งระบบ มีตัวอย่างจากการจัดพูดคุยกับหัวหน้าแก๊งค์ต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ประมาณ 200 กว่าแก๊งค์ พบว่าผลกระทบของกลุ่มนี้มาจากการศึกษา ทั้งการดูค่าของพ่อแม่เรื่องการไม่ไปโรงเรียนและการว่ากล่าวของครูอาจารย์ในเรื่องการแต่งกายและ

ทรงผม จึงออกมาตั้งแก๊งค์ เช่น NDR WY ฯลฯ หัวหน้าแก๊งค์ต่าง ๆ สะท้อนว่าเขาไม่ใช่ตัวปัญหาแต่เขาคือผลพวงของปัญหา เมื่อสื่อเอาไปสร้างภาพ อวิชาหรือมิชฌาหิฐจึงครอบงำให้สังคมมองว่าเด็กกลุ่มนี้คือตัวปัญหาเป็นคนเลว เมื่อมีงานเจ้าหน้าที่ตำรวจก็สร้างสถานการณ์ให้ลูกหลานใหญ่โต ทั้งหมดนี้นำมาสู่กระบวนการศึกษาเรียนรู้ที่ไปครอบงำพ่อแม่ด้วย เมื่อเป็นสังคมแห่งการกดดัน คนจึงไปปลดปล่อยและเมื่อปลดปล่อยในที่ที่ไม่เหมาะสมตำรวจเข้ามาจัดการ ทำให้ไม่มีพื้นที่ทางสังคมให้กับคนกลุ่มนี้ ทางกลุ่มยังสะท้อนอีกว่ามีพื้นที่สำหรับผู้ใหญ่เต็มไปหมด เช่น สนามกอล์ฟ แต่ไม่มีพื้นที่ให้เด็ก

นอกจากนี้ ผลกระทบจากการเรียนรู้ที่ผ่านมา นอกจากจะหลุดจากชีวิตจริงแล้วยังทำให้มีความทุกข์ เพราะฉะนั้นการเรียนรู้ที่ผ่านของจริงและเรียนแบบสนุกเป็นสิ่งที่สังคมต้องการ เช่น การเรียนสูตรทางคณิตศาสตร์ต่าง ๆ ที่เอามาใช้ได้ยากกับชีวิตจริง แต่หากเรียนปุ๋ยหมักหรือปลูกผักแล้วเอาไปใช้ได้จริง รวมทั้งกระบวนการเรียนรู้ที่จะต้องนำไปสู่จิตสำนึกจิตวิญญาณด้านในของผู้เรียนด้วย อีกทั้งห้องเรียนไม่ควรจะแคบอยู่ในห้องเรียน โดยมีหลักสูตรที่หลากหลาย วิธีการที่หลากหลาย ตัวอย่าง คนกะเหรี่ยงให้ลูกออกจากโรงเรียนมาเรียนรู้ป่าได้ตั้งแต่ 3 ขวบ แต่เป็นภาษากะเหรี่ยง หากใช้กรอบของกระทรวงฯ ซึ่งเป็นภาษาไทยเด็กจะสับสนตกด้วยเหตุนี้กระบวนการเรียนรู้จึงต้องมีความหลากหลาย แต่ทางรัฐไม่เห็นด้วยเนื่องจากกลัวเรื่องลัทธิ

อย่างไรก็ตามการเรียนรู้ควรจะนำไปสู่การพึ่งตนเองและเป็นสุข เป็นการเรียนรู้ที่จะต้องต่อสู้ไม่ใช่เพียงความคิดทางนโยบายเท่านั้นหากแต่รวมไปถึงความคิดของผู้ปกครองด้วย ดังกรณีที่ผู้ปกครองไม่เข้าใจที่ครูนำเด็กไปเรียนนอกห้องเรียน อีกทั้งยังต่อสู้กับความคิดอีกหลายรูปแบบทั้งหมดข้างต้นนี้เป็นความคิดที่ประมวลจากงาน ทำลายรั้วอวิชา ทำลายกำแพงการศึกษา มุ่งสู่ห้องเรียนชุมชน

- คุณกนกศักดิ์ ดวงแก้วเรือน ได้แบ่งปันประสบการณ์เกี่ยวกับการผลักดันการเรียนรู้ชุมชนเข้าสู่อบต. และโรงเรียนของชุมชนแม่ทาวา แม้ว่าแม่ทาวาจะเป็นชุมชนเล็ก ๆ ที่ปกครองและบริหารโดยกลุ่มเดียวกันจึงมีความคิดว่าอำนาจอยู่ในมือ แต่เมื่อไปทำหลายเรื่องโดยเฉพาะเรื่องความคิดการศึกษาที่มีอุปสรรคมาก ส่วนแรกคือพ่อแม่ยังศรัทธาในความรู้ตะวันตกที่อยู่ในโรงเรียน ส่วนที่สองสำหรับอบต.พยายามดันตัวเองเข้าไปส่วนหนึ่งทั้งแนวนอนและแนวดิ่ง เช่น ส่วนของการเข้ารับการประเมินจากกระทรวงก่อนการเลือกตั้ง อีกส่วนหนึ่งคือความร่วมมือจากโรงเรียนมีน้อย ทั้งนี้การพยายามยึดโรงเรียนซึ่งเป็นข้อบกพร่องของผู้นำและชาวบ้านที่ไม่ได้พูดคุยกันก่อนจึงทำให้เกิดเหตุการณ์ที่น่าจะตลกกลับเลวร้ายลง ดังนั้นสิ่งที่องค์กรท้องถิ่นต้องกลับมาสร้างข้างนอกโรงเรียน คือการพยายามสร้างสถาบันชุมชนให้เข้มแข็งก่อนแล้วค่อยเข้าไปอีกครั้งอย่างมีแบบแผน ไม่ให้ชุมชนมองใจกัน ขณะนี้พยายามจะเป็นหัวขององค์กรท้องถิ่นที่ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนและข้างบนซึ่งแต่ก่อนเป็นคนที่เข้าไปทำ จากนั้นพยายามปรับตนเองให้เป็นองค์กรประสานและสร้างความเข้มแข็งมากกว่าการลงไปทำ

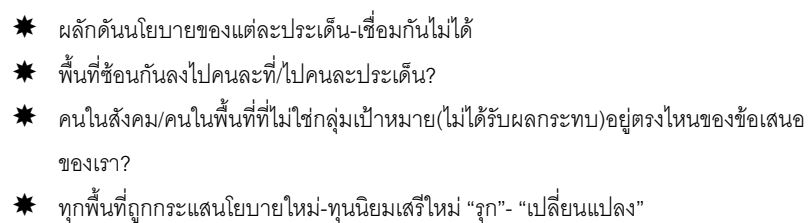
- คุณบุญส่ง ชินะวงศ์ มองว่าองค์กรพัฒนาหรือนักพัฒนาส่วนมากมุ่งไปเรียนรู้ชุมชน จากนั้นไปถอดองค์ความรู้ชุมชน แต่ไม่ได้นึกถึงการถอดองค์ความรู้สังคมโดยรวมหรือโครงสร้างสังคมซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สุดเนื่องจากเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตลอดไป องค์ความรู้ทางโครงสร้างของสังคมมีหลากหลายและที่มีปัญหาทุกวันนี้คือโครงสร้างทางการเมืองที่ชาวบ้านไม่รู้จึงเกิดความวุ่นวาย โครงสร้างทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกันระหว่างชาวบ้านและรัฐ โครงสร้างการศึกษาที่ชาวบ้านไม่รู้ วิทยาลัยชาวบ้านจึงเน้นรู้เท่าทันสังคมภายนอกและนำความรู้นี้เข้าสู่ชุมชน

- พระอริการเอนก จันทปณฺโญ แบ่งปันต่อที่ประชุมถึงการทำงานของเครือข่ายอนุรักษ์ลุ่มน้ำฝางว่ามี ศูนย์ประสานงานและการจัดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนโดยจัดการองค์ความรู้ของผู้ใหญ่ที่เป็นพ่อครูแม่ครู และมุ่งเน้นตัวเยาวชนหรือว่าผู้ที่สืบต่อ มีการนำเด็ก ๆ ไปเรียนรู้ตามแหล่งรู้ที่ไม่ใช่ห้องเรียน เช่น เรียนรู้สมุนไพร ในป่าอนุรักษ์ เรียนรู้เหมืองฝายที่เหมืองฝายที่พ่อแม่ทำไว้ ทำให้เด็ก ๆ ชื่นชอบประทับใจ เกิดความรักสายผูกพัน ในการสร้างความรู้ที่พ่อแม่สร้างไว้ รวมถึงบุคคลที่ถ่ายทอดให้เขาด้วย แต่ทว่า สถาบันการศึกษายังกังวลเรื่อง ความรับผิดชอบต่อเด็กในกรณีที่เกิดอันตราย อีกอย่างหนึ่งที่เป็นอุปสรรคคือการปกครองท้องถิ่น สำหรับ ขบวนการเรียนรู้ของชุมชนต้องมีการพัฒนาด้านการถ่ายทอดเนื่องจาก ที่ผ่านมานั้นพ่อครูแม่ครูเคยถ่ายทอดใน รูปแบบของเขามาแต่ก่อนเก่าซึ่งเป็นรูปแบบที่ไม่สามารถเชื่อมกันได้กับเด็ก ไม่สามารถทำให้เด็ก ๆ ได้เห็น ความคิดหรือความรู้ของคนเฒ่าคนแก่ได้

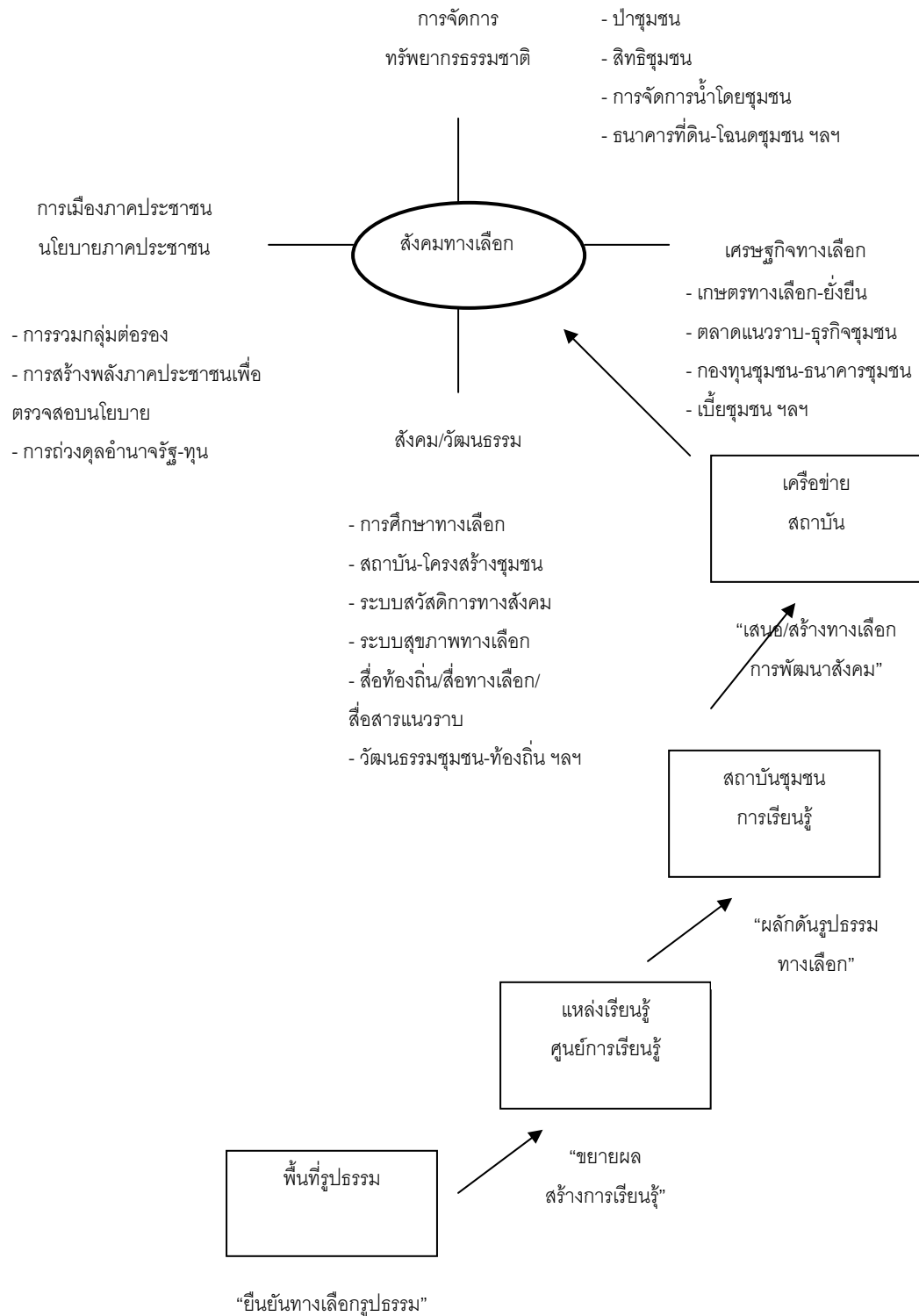
สรุปกระบวนการเรียนรู้แบบชุมชน มีดังนี้

- การเรียนรู้ผ่านของจริง สนุกในการเรียนรู้
- การเรียนเพื่อนำไปใช้ได้จริงในชีวิต
- กระบวนการเรียนรู้ไปถึงจิตสำนึก ด้านในของผู้เรียน
- ห้องเรียนคือโลกกว้าง “ทำลายรั้ววิชา ทำลายกำแพงการศึกษา”
- หลักสูตรหลากหลาย วิธีการหลากหลาย “หนึ่งคนหนึ่งหลักสูตร”
- การเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การพึ่งตัวเอง เป็นสุข
- ความรู้ต้องเข้าไปอยู่ในตัวคน จากคนสู่คน
- การเรียนทั้ง “น้ำบ่อหน้าและน้ำบ่อหลัง”
- การเรียนรู้ที่ต้องที่ต่อสู้กับ “กำกับ”ทุกแบบทั้งระดับพื้นที่และนโยบาย
- ยกระดับส่งเสริม พ่อครูแม่ครู ปราชญ์พื้นบ้าน

แผนภาพที่ 1

คุณวราลักษณ์ ไชยทัต อธิบายตามแผนภาพที่ 1 ว่า ทุกคนอยู่ในเครือข่ายเหล่านี้ บางคนอยู่ในเครือข่ายการศึกษาทางเลือก บางคนอยู่ในเครือข่ายเยาวชน เกษตรทางเลือก หมอเมือง ที่ดิน สหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ ฯลฯ ที่ผ่านมามีงานในระดับพื้นที่และสร้างรูปธรรมขึ้นมาเพื่อที่จะมีข้อเสนอและต่อสู้กับทางนโยบาย การเรียกร้องผลักดันนโยบาย มีข้อสังเกตว่าการเรียกร้องผลักดันนโยบายเป็นแบบต่างคนต่างผลักดัน เช่น เครือข่ายการศึกษาทางเลือกก็พยายามพูดถึงพระราชบัญญัติการศึกษาทางเลือกและนโยบายการศึกษาทางเลือก ด้านเครือข่ายเกษตรทางเลือกพูดถึงนโยบายเกษตรยั่งยืนหรือเกษตรทางเลือก เครือข่ายหมอเมืองก็สู้เรื่องพระราชบัญญัติภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย เครือข่ายป่าชุมชนก็สู้เรื่องพระราชบัญญัติป่าชุมชน เป็นต้น แต่สิ่งหนึ่งที่มีร่วมกันซึ่งเป็นนามธรรมมากคือการพัฒนาที่มีความยั่งยืนของทรัพยากร สังคมที่เป็นธรรมและการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ขณะเดียวกันทุกคนต่างลงไปสร้างพื้นที่ของตนเองและสร้างกระบวนการต่อสู้ของตนเอง หลังจากยุครัฐบาลชุดที่แล้วเข้ามาซึ่งเป็นตัวแทนของการขับเคลื่อนระบบทุนนิยมที่เข้ามาเร็วมาก ทุกพื้นที่ถูกกระแสนโยบายใหม่ของทุนนิยมรุกเข้ามาเกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลง ในที่สุดพบว่ากระบวนการผลักดันของนโยบายแต่ละประเด็นที่ทำงานเกิดปัญหาเชื่อมโยงกันไม่ได้ต่างคนต่างผลัก พื้นที่ทำงานซ้อนกัน รวมทั้งคนในสังคมหรือแม้แต่คนในพื้นที่เองที่ไม่ได้เจอปัญหาเดียวกันกลับไม่รู้ว่าจะอยู่ตรงไหนของข้อเสนอของเครือข่าย ทั้งหมดนี้เป็นปัญหาที่สรุปออกมาและเป็นที่มาของยุทธศาสตร์พื้นที่รูปธรรม แหล่งเรียนรู้หรือศูนย์การเรียนรู้

แผนภาพที่ 2

ตามแผนภาพที่ 2 การพูดถึงยุทธศาสตร์พื้นที่รูปธรรม ในความเป็นจริงแล้วไม่ได้พูดถึงระดับพื้นที่ หากแต่ได้มีความพยายามพูดถึงสิ่งที่ต้องผลักดันสู่สังคม นั่นคือการพูดถึงสังคมทางเลือกที่เป็นองค์รวมไม่ใช่เฉพาะประเด็นเฉพาะคน จึงได้ประมวลว่าสังคมที่เครือข่ายต้องการและสังคมสำหรับผู้ที่ไม่ได้อยู่ในเครือข่าย สามารถเข้ามาร่วมผลักดันได้นั้นเป็นดังนี้